SİYASAL İKTİDAR-TRT İLİŞKİSİNİN DÜNÜ

PROF. DR.
YUSUF DEVRAN

"başlık"
ARAŞTIRMA-İNCELEME

SİYASAL İKTİDAR - TRT

İLİŞKİSİNİN DÜNÜ

Prof. Dr. Yusuf Devran

"başlık" YAYIN GRUBU

Siyasal İktidar-TRT İlişkisinin Dünü
Prof. Dr. Yusuf Devran
Genel Yayın Yönetmeni: Doğan Selçuk Öztürk
Editör: Aslı Kasar
Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan
İç Tasarım: Adem Şenel

BAŞLIK YAYIN GRUBU
www.baslik.com.tr
e-posta: info@baslik.com.tr

Başlık Yayın Grubu, Hiperlink Eğitim İletişim Ltd. Şti.'nin tescilli markasıdır.
Adres: Mumhane Cad. Murakıp Sok. Avcı İş Merkezi
No: 13 Kat: 2-3 Karaköy/İstanbul
Tel: 0212 293 07 05-06 Faks: 0212 293 56 58
www.hiperlink.com.tr / info@hiperlink.com.tr

Yazar Hakkında

Yusuf Devran 1969 yılında Gümüşhane'de doğdu. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon Bölümü'nü bitirdi. 1993-1996 yılları arasında Londra'da bulundu ve South Thames College'in Medya ve Dizayn Fakültesi'nden Stüdyo Yönetmenliği ve Multimedya konusunda BTEC HNC (High National Certificate) derecesi aldı. 1996-1999 yılları arasında Samanyolu Televizyonu (STV) haber merkezinde haber yönetmeni ve dış haberler muhabiri olarak çalıştı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde medya alanında yüksek lisans ve siyasal iletişim alanında doktora yaptı. 1999'da Yeditepe Üniversitesi'ne girdi ve 2003-2005 tarihleri arasında İletişim Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevini yürüttü. 2005 yılında doçent ve 2011 yılında profesör olan Yusuf Devran, Şubat 2011 tarihinde Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü öğretim üyeliğine atandı.

"Siyasal Kampanya Yönetimi: Mesaj, Strateji ve Taktikler", "22 Temmuz: Bir Dönemin Sonu mu Başlangıcı mı", "Göstergeler ve Halimiz" ve "Haber Söylem İdeoloji" başlıklı kitapları kaleme aldı. "Siyasal İktidar-TRT İlişkisinin Dünü" adlı bu çalışmasını yüksek lisans tezinden uyarladı. Ayrıca medya, kamuoyu ve siyasal iletişim alanlarında kaleme alınmış makaleleri farklı dillerde yayımlandı.

KISALTMALAR

BYTGM: Basın Yayın Turizm Genel Müdürlüğü
BYYO: Basın Yayın Yüksekokulu
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
DP: Demokrat Parti
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
HP: Halkçı Parti
İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi
MBK: Milli Birlik Komitesi
MC: Milliyetçi Cephe
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
MP: Millet Partisi
RP: Refah Partisi
SODEP: Sosyal Demokrat Parti
SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SYHK: Siyasi Yayınlar Hakem Kurulu
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TSİP: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
YSK: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları etkinlik ve yaygınlık özelliği nedeniyle rejimler, siyasi partiler ve politikacılar için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu araçlar totaliter rejimlerde egemen ideolojilerin toplumda kök salmasına, demokratik ülkelerde ise sistemin rahat işlemesine, güçlenmesine, halkın özgürce ve bilinçli olarak yönetime katılabilmesine katkı sunma gibi bir görevi yerine getirmektedir. Öte yandan bu araçlar sadece bir siyasi partinin yayın organı gibi hareket ettiği, öteki görüşlere mikrofonlarını ve kameralarını kapalı tuttuğu zaman siyasi gündemin en çok tartışılan konusu haline gelmektedir.

Bu çalışma 1926 yılından 1990'lı yılların başına kadar Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile siyasal iktidarlar ve partiler arasında yaşanan gerginlikleri, tartışmaları ve çatışmaları belgeleriyle ortaya koymaktadır. Türkiye'de TRT kavgası siyasi partiler arasında uzun süre ve çok yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Çünkü siyasi parti yetkilileri bu kurumu etki altına alınca iktidara gelebileceklerine ve dolayısıyla ülkenin yönetimine sahip olacaklarına inanıyordu.

Demokrat Parti (DP) 1950 yılında iktidara geldikten sonra kendisini Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) saldırılarından koruyabilmek için azami ölçüde radyodan yararlanabilmenin yollarını aramış, çok özel içerikli programların hazırlanmasını sağlamıştır. Neticede bu programlar 1960 ihtilalinden sonra gerçekleştirilen Yassıada duruşmalarının konularından biri olmuştur. TRT ile ilgili ikinci en önemli tartışmalı dönem ise İsmail Cem'in genel müdürlüğe atanmasıyla başlamış, daha sonraki Nevzat Yalçıntaş ve Şaban Karataş döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde TRT özellikle yoğun ideolojik çatışmaların aracı ve nesnesi haline gelmiştir. TRT'nin en fazla tartışmalı üçüncü dönemi ise Cem Duna'nın genel müdür olmasıyla başlayan dönemdir.

İşte bu çalışma TRT nezdinde yaşanan bu tartışmaları detaylı bir biçimde ele almakta ve özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına geçen konuşmaları ve bilgileri okuyucularına sunmaktadır. Bu yönüyle belgelere dayalı bir nitelik de taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kuruluşundan 1946 yılına kadarki dönemde radyo konusu ele alınırken, ikinci bölümde 1946 ile 1960 yılları arasındaki dönem üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde TRT'nin özerk bir statüye

kavuşturulmasından 1971 muhtırasına kadarki dönem irdelenmektedir. Göreceli olarak daha uzun tutulan dördüncü bölümde ise 1970'lerin yoğun ideolojik çatışmasının TRT özelinde nasıl yaşandığı konusu kapsamlı bir biçimde ortaya konmaktadır. Beşinci bölümde ise 12 Eylül 1980 ihtilaliyle başlayıp 1990'da ilk özel televizyonun kuruluşuna kadarki zaman dilimi değerlendirilmektedir.

Özetle, ağırlıklı olarak TBMM Genel Kurul tutanaklarına dayanan bu mütevazı çalışmanın Türkiye'nin yakın tarihindeki medya-siyaset ilişkisini ortaya koyması bakımından yararlı olabileceği umulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1924-1946 DÖNEMİ

SİYASAL İKTİDAR VE TRT İLİŞKİSİ

1.1. Radyonun Kuruluşu

Türkiye'de radyo işletmeciliği 21 Şubat 1924 tarih ve 406 sayılı Telsiz ve Telefon Kanunu'na göre kurulmuştur. Bu kanun ülke içinde telsiz ve telefonla haberleşme yetkisini Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü'ne vermiştir. Kanunun çıkmasından sonra çeşitli ticari kuruluşlar radyo işletmeciliği konusunda ruhsat almak için başvuruda bulunmuştur. Ardından İçişleri Bakanlığı 1926 yılında radyo işletme hakkını İş Bankası, Anadolu Ajansı ve bazı girişimcilerin ortaklığıyla kurulan Türk Telsiz Telefon A.Ş.'ye 10 yıl süreyle vermiştir (Tuncay, 1988: 123). Bu şirketin kuruluş sermayesinin %70'i özel hukuk hükümlerine bağlı ve tümüyle devlet emrinde olan Anadolu Ajansı ile İş Bankası'na, geri kalan %30'u da şirket sermayedarları olan özel kişilere aitti (Vural, 1986: 105). Şirketin hisse oranlarından da anlaşılacağı üzere devlet özel sektöre destek vererek radyo yayıncılığını özel teşebbüs aracılığı ile gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu politika Atatürk'ün o dönemde uyguladığı özel girişimi teşvik etme ve destekleme şeklinde özetlenebilecek ekonomi politikası ile örtüşmektedir.

Türk Telsiz Telefon A.Ş. ile devlet arasındaki ilişkilerin esaslarını sözleşme metninin 11, 13 ve 28. maddeleri belirlemektedir. Bu maddelere göre:

> a- Radyonun fenni, ticari, hesabi bilumum sefahatini takip etmek için devletin tayin ettiği komiserlerin maaşlarını şirket ödeyecektir. Ayrıca hükümet komiser aracılığıyla şirketin hesap defterlerini incelemeye yetkilidir ve şirket bu incelemeye her türlü kolaylığı sağlamakla yükümlüdür.
>
> b- Devlet yayın hizmetini kısmen veya tamamen durdurmak, kimi abonelerin alıcı kullanmalarını yasaklamak ve olağanüstü durumların ortaya çıkması halinde istasyonlara tümüyle el koymak hakkını saklı tutmaktadır.
>
> c- Şirket, hükümetçe kendisine gönderilecek her türlü resmi bildiriyi ücretsiz olarak, yayınlamakla yükümlü olacaktır.

Özel girişim bünyesinde yürütülen yayınlar, gerek bu konuda iş deneyimlerinin bulunmaması, gerekse özel girişimin bu kamusal görevi

gereğince yüklenmemesi sonucu, uzun süre kendini haber ve müzik olarak göstermiştir (Aziz, 1981: 81).

Belirli özel günlerde TBMM başkanı, başbakan, bakanlar ve siyasal iktidarın önde gelen temsilcilerinin mikrofona çıktıkları, bu kişilere ilişkin olmakla birlikte haber değeri olmayan gezi, açılış toplantısı gibi olaylara büyük önem ve öncelik verildiği söylenebilir. Ayrıca çeşitli nedenlerle radyoda konuşma fırsatı yakalayan konuşmacıların devlet ve parti büyüklerini yüceltici ve övücü sözlere yer verdikleri de görülmüştür. Gerek haberlerde gerekse diğer programlarda "protokole uyma" alışkanlığı işte bu dönemden kalma bir alışkanlıktır. (Kocabaşoğlu, 1980: 89). Bu tür yayıncılık yürütme anlayışının belki de en önemli nedeni devletin kendi imkânlarını kendi kurduğu bir şirkete devretmesi ve böylece bu şirket üzerinde etkili ve söz sahibi olmasıdır.

1.2. İktidarın Radyoya Bakış Açısının Değişmesi

İktidarın radyoya bakış açısı aydınların radyo yayınlarına gösterdiği ilgi sonucunda değişmiştir. Özellikle şirket ortaklarından Falih Rıfkı Atay'ın Rusya'yı ziyaretinde oradaki uygulamaları görmesi, bu değişim fikrini pekiştirmiştir. Nitekim Falih Rıfkı Atay, 1931'de Rusya dönüşünde yazdığı bir yazıda şöyle demektedir: "Rus ihtilalcileri radyo ve sinemaya umulmaz terbiye hizmetleri vermişlerdir. Radyonun sesleri en uzak köylerin izbalarında duyulur... Radyo yalnız oynamaz, şarkı söylemez ve konuşmaz. Bazen kuvvetli, bazen da biricik terbiye vasıtasıdır. Büyük bir genişlik içine dağılmış milyonlarca insanı kültüre, malumata ve sanata doğru götürmektedir" (Gönenç, 1981: 4).

Aydınların radyoya ilgisi 1934 yılında yoğunlaşmış, basında radyo eleştirmenlerinin düzenli yazıları çıkmaya başlamış ve gazeteler özel radyo sayfaları düzenlemiştir (Kocabaşoğlu, 1980: 123). Ayrıca ülkenin farklı bölgelerindeki Kemalistlerin yaptığı eleştirilerin radyo konusundaki düşüncelerin değişmesinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Samsun Halkevi Reisliği'nin Cumhuriyet Halk Fırkası Umum Kâtipliği'ne gönderdiği "Türk inkılabının ideolojisini yayın ve tatminde radyodan beklenen hizmete dair bulunan temenni raporu" başlığı altındaki mektup radyo ile ilgili beklentilerini açıkça sergilemektedir.[1] Söz konusu mektupta Halkevi Reisliği, kendi ifadesiyle, Türk inkılabının ideolojisine uygun bir terbiye esasının kurulmasında radyonun önemini vurgulayarak bu konuda radyodan belli bir görev beklediğini dile getirmiştir. Hatta Rusya'nın örnek

alınmasının gerektiği belirtilen mektupta, bu ülkede her köyde bir radyo dershanesinin kurulduğu ve bu dershanelerde halkın radyoyu dinleyerek bilinçlendiği ifade edilerek radyo sayesinde mevcut rejimin nasıl ebedileştiğine işaret edilmiştir (Varlık, 1981: 224-226).

Bu tür eleştiriler dönemin genel sosyo-politik ve kültürel ortamına da uygun olarak yaygınlaşmış, radyo yayınlarının yeniden gözden geçirilmesi ve radyonun devletleştirilmesi önerileri savunulmaya başlanmıştır. 1934 yılında, radyonun Matbuat Umum Müdürlüğü'nce denetlenmesi, aynı yılın sonlarına doğru Türk müziği yayınının yasaklanması yerine, opera ve caz gibi yabancı müziklere yer verilmesi ve radyo söz yayınlarında birtakım atılımların ortaya çıkmasında kuşkusuz bu eleştirilerin de payı olmuştur (Belge, 1932: 35).

Batı müziğinin öne çıkartılmasında Atatürk'ün bu müzik tarzına olan hayranlığı da önemli bir faktördü. Atatürk ünlü Alman tarihçisi Emil Ludwig'le yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: "Musikiye pek çok itina gösterdiğimizi biliyorsunuz. Garp musikisi bugünkü haline gelinceye kadar ne kadar zaman geçti? 400 yıl... Bizim bu kadar beklemeye vaktimiz yoktur. Bunun için Garp musikisi almakta olduğumuzu görüyorsunuz" (Yener, 85: 6-7). Ecevit Türk halkının kendi radyosunda kendi musikisinin yasaklandığı yıllarda Arap musikisi dinlemeye başladığını belirtiyor. Ona göre bugün başta musiki kültürü gelişmiş kimseler olmak üzere, pek çok kişinin yakındığı arabesk müzik kültürünün Türk toplumunda yerleşmiş olmasının başlıca nedenlerinden biri 1930'lardan gelen Arap müziği dinleme alışkanlığıdır (Ecevit, 1988: 20). Nitekim devletin Türk müziğine koyduğu bu yasak karşısında halkın Suriye, Irak ve Yunanistan radyolarını izlemesi ve onların propagandalarına açık olması yüzünden hükümet bu yasağı kaldırmak zorunda kalmıştır.

Kemalist ideolojiye aşırı bağlı olanlar radyodan toplumu dönüştürücü icraatlar beklerken radyo yetkilileri, şirketin sözleşmesi gereği farklı düşüncedeydiler. Nitekim bir radyo yetkilisi 1932 yılında yaptığı bir konuşmada görüşlerini şu şekilde açıklıyordu: "Biz her şeyden evvel tüccarız. Müşterinin istediğini yapmaya mecburuz (Gönenç, 1977: 4). Ancak bu düşünce aydınların savunduğu görüşler karşısında sönük kalmıştır.

Radikal aydınlar radyo konusunda iki farklı öneride bulunmuşlardı. Birinci öneriye göre, radyo partinin elinde olmalı ve devrim ilkelerini içte ve dışta yaymalıdır... İkinci öneri ise radyodan bir eğitim ve kültür kurumu

olarak yararlanılması şeklindedir. Bu kadar yoğun tartışmalara rağmen bu dönemde radyonun resmi ideolojinin istenilen ölçüde toplumun geneline ulaştırılması konusunda etkili olduğu söylenemez. Öte yandan halkevlerinin de kendi çalışmalarında radyodan yeterince yararlandığı söylenemez. Çünkü o dönemde hem ülke radyo açısından yeterli teknik imkâna sahip değildi hem de toplumda yeterince alıcı bulunmuyordu.

Hükümetin radyodan mevcut ideolojinin yayılması açısından daha etkin bir görev üstlenmesini arzu etmesi, radyo işletme tekelini elinde bulunduran şirketin maddi kazanç elde etmeyi öncelik görmesi, az gelişmişlik şartları, sermaye yetersizliği, alıcıların pahalılığı, ithal güçlükleri ve ruhsatsız alıcıların denetim zorluğu radyonun devletleştirilmesi konusundaki kanaatin netleşmesine neden olmuştur (Tigveş, 73: 103). Nitekim 26 Mayıs 1934'te kabul edilen Matbuat Umum Müdüriyet Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun'la, radyo yayıncılığı yetkisi devletin eline geçmiş oldu.

Radyo konusundaki ikinci eleştiri dalgası 1934 yılından sonra dünyada meydana gelen ideolojik çalkantıların ardından yapılmaya başlandı. Bu eleştirilerde bazı bölgelerde kurulacak radyoların yeterince denetlenemeyeceği ve bu yüzden casusluk için kullanılabileceği dile getirilmiştir. Özellikle Almanya'nın ve İtalya'nın Nazi ve faşist örgütlerinden beslenen maceracıların taşınabilir boyuttaki radyo vericileriyle karanlık işler çevirebileceği ve bu ideolojiler hesabına çalışabileceği konusundaki endişeler yüksek sesle dile getirilmeye başlandı. Bu yüzden söz konusu dönemde Türkiye'de radyoculuk açısından bir durgunluğun, bekleme sürecinin yaşandığı söylenebilir. Oysa Semih Tuğrul'un da belirttiği gibi bu dönemde çok sayıda yabancı ülke, ulusal radyo kuruluşlarını güçlendirmiş, politik amaçlarla yabancı dillerde yayın yapmaya başlamıştır. Örneğin Moskova, Londra, Berlin ve Sofya radyoları Türkçe yayınlar yapan radyoların başlıcalarıydı. (Tuğrul, 1975: 52).

Bu dönemde çıkarılan Telsiz Kanunu'nun üçüncü maddesinde "... Devletin umumi ve askeri emniyet ve asayişinin gerekli kıldığı hallerde her türlü telsiz tesisatına (radyo alıcıları dâhil) hükümetin el koyabileceğini hükme bağlamaktadır" denilerek olaya ilişkin hassasiyet vurgulanmıştır (İlal, 1972: 79). Bu hassasiyet yüzünden amatör radyoculuğa iyi gözle bakılmamış ve bu tür yayıncılık yasaklanmıştır. Ancak 1950 yılından sonra devletin bu katı tutumu yumuşamış; polis radyosu, meteoroloji radyosu ve okul radyoları gibi kurumsal radyolara müsamaha edilmiştir.

Nitekim 1939'da savaşın başlamasıyla radyonun rolünü daha iyi anlayan hükümet, radyoya ve radyo hizmetine yeni bir şekil vermiştir. 22 Mayıs 1940 tarihinde çıkarılan 3837 sayılı Kanunla Matbuat Umum Müdürlüğü kurularak, bu kuruma İçişleri Bakanlığı'ndan basın, PTT Genel Müdürlüğü'nden ise radyo yayınları bağlandı. Bu yeni düzenlemede radyoya yüklenen görev şu şekilde belirlenmiştir (Tamer, 1983: 90):

> Memleket içinde ve dışında milli siyaset ve menfaatlerimizi ihlale matuf olabilecek propagandaları karşılamak, rejimin dâhili ve harici siyaseti hakkında kamuoyunu aydınlatmak ve gereğine göre uygun göreceği araçları kullanarak yayın yaptırmak ve yaydırmak, devlet icraatını kamuoyuna layık olduğu ölçü ve önemde duyurmak, radyo postaları aracılığıyla halkın siyasi, içtimai, harsi ve bedii ihtiyaçlarını tatmin edecek programlar yapılması ve yayınlanmasını sağlamak, memleketi yabancı memleketlere tanıtmaya yarayan her türlü faydalı yayını yapmak.

Zamanla bu yasal düzenlemeyi yeterli görmeyen hükümet 16 Temmuz 1943 tarih ve 4475 sayılı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilatı, Vazife ve Memurları Hakkındaki Kanun adında bir yasa çıkartarak basın-yayın hayatını daha sıkı bir biçimde kontrol etmeyi amaçlamıştır. Öyle ki yasa, söz yayınları üzerindeki sıkı fiili denetimi sıkı bir sansür haline getirmiş ve bu konudaki tüm yetkileri genel müdürlüğe vermiştir. Hatta genel müdüre yayınlarda değişiklikler yapabilme yetkisi de verilmiştir. Bu yetki nedeniyle 1946 yılından sonra siyasi parti temsilcileri, radyodaki siyasi içerikli programlar yüzünden, hep genel müdürü suçlamışlar ve onu sorumlu tutmuşlardır (Bkz. Aksoy, 1960). Dolayısıyla genel müdürün değişmesiyle sorunun çözülebileceğine inanmışlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

1946-1960 DÖNEMİ

SİYASAL İKTİDAR VE RADYO İLİŞKİSİ

2.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Radyo

II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi düşünce alanında önemli değişiklikler olmuştur. Oya Tokgöz'ün ifadesiyle bu değişikliklerden en önemlisi hiç kuşkusuz devlet yönetimindeki geleneksel kadroların parçalanmasıdır. Bunun siyasi düşünce alanına yansıması ise, siyasal iktidarın halka dayandırılması görüşünün yaygınlaşmasıdır. Siyasi düşünce alanındaki bu yöneliş kendisini siyasi katılım olarak göstermiştir (Tokgöz, 1979: 13).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İnönü'nün direktifleriyle Meclis çatısı altında çok partili demokrasiye doğru bir hareketlenme oldu. İnönü'nün bir muhalefet partisi kurulması fikrini desteklemesinin değişik nedenleri vardı. Bu, kısmen Türkiye'nin liberal ve demokratik bir ülke olduğunu kanıtlama çabasından, kısmen de savaş yıllarının devletçi politikasının savaş sonrasında daha az başarı kaydetmeye başlamasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca yabancı kredi kaynakları, ABD gibi liberal bir ekonomi ve siyaseti tercih etmekteydiler. Birleşmiş Milletler'in bir üyesi ve savaşta demokratik ülkelerin destekçisi olan Türkiye'de CHP liderliği, siyasi liberalleşmeye izin vermek durumundaydı (Bkz. Tunaya, 1952). Nitekim CHP daha fazla direnemedi. Böylece 1946 yılının başında Demokrat Parti kurulmuş oldu.

Siyasi alandaki demokratikleşme ve liberalleşme kısa bir zaman sonra radyonun yayıncılık anlayışına da etki etti. Gerek Celal Bayar ve gerekse bazı DP Milletvekilleri, birçok konuşmalarında, radyonun CHP taraftarı yayın yaptığını, kendilerinin bu yayınlara karşı cevap haklarının olması ve radyodan kendilerinin de yararlanması gerektiğini savunmuşlardı. Bayar, kendi imzasını taşıyan 24 Temmuz 1947 tarihli bir DP beyannamesinde, "... Partiler arasında gözetilmesi icap eden eşitlik hakları gereğince, mesela radyodan muhalefetin de iktidar gibi faydalanması hususları, bu cümleden olarak zikredilmiştir" demektedir. DP Genel Başkanvekili de "Demokratik prensiplere sadık olduğunu iddia eden bir hükümetin ilk yapacağı şeylerden biri, muhalefetin her türlü neşir ve propaganda vasıtalarından istifadesine imkân bırakmaktır" diyerek taleplerinin gerekçesini şöyle açıklıyordu (Aksoy, 1969: 19-24):

> Bu gün bütün dünyada matbuat kadar, hatta belki de ondan daha mühim bir neşir, telkin ve propaganda vasıtası olan radyoyu kendi inhisarında tutan ve muhalefetin ondan faydalanmasına imkân bırakmayan bir hükümetin, hatta şeklen olsun, kendisinin demokratik prensiplere taraftar olduğunu iddia etmesine imkân yoktur. Bugün yeryüzünde hiçbir demokrat memleket gösterilemez ki, onun radyo istasyonlarından, muhalefetin sesi yükselmesin. Muhtelif şirketler tarafından kurulmuş muhtelif radyo istasyonlarına malik olan memleketlerde, her partinin bunlardan istifade etmesi pek kolaydır. Fakat bizde olduğu gibi, ancak bir tek devlet radyosu istasyonu bulunduğu takdirde, hükümetin bu en kuvvetli propaganda vasıtasını, yalnız iktidar partisinin inhisarında tutmayarak muhalefetin de bundan faydalanmasına imkân vermesi icap eder.

Bayar, siyasi havanın gerginleşmesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü nezaretinde, 12 Temmuz 1947'de iktidarla muhalefet arasında imzalanan ve tarihte 12 Temmuz Beyannamesi adıyla geçen mutabakat metninin gerçekleşebilmesi için radyo mikrofonlarının muhalefete açılmasını gerekli görmüştü.

DP yetkilileri bu arzularının gerçekleşmesi için sadece beyanatlarda bulunmaktan öte, işi hukuki zemine de oturtmayı düşünmüştü. Bu nedenle DP milletvekilleri TBMM'ye bu konu ile ilgili bir kanun teklifinde bulundu. Ama Bayar, bir bakıma CHP'nin buna olumlu bakacağından pek ümitli değildi. Bayar, "... Gazetelerde görmüşsünüzdür, bir demokrat milletvekili arkadaşımız, Demokrat Parti'nin de radyodan faydalanabilmesini sağlamak için bir kanun teklif etmiştir. Kabul edilip edilmeyeceğini ben de sizin kadar bilmiyorum." diyerek endişesini ifade etmişti (Aksoy, 1960: 17).

Bayar'ın da sözünü ettiği kanun teklifini DP Meclis Başkan Vekillerinden Fikri Apaydın hazırladı. Kanun teklifinin gerekçesini Apaydın şöyle izah etmektedir (Adıvar, TBMM, 24.5.1949, D.8, T.3, C.19: 655):

> Radyo cihazları asrımızın en modern yayın vasıtasıdır. Birçok memlekette şirket halinde olan bu tesislerden siyasi partiler ücretli ücretsiz neşriyat yapmak suretiyle fikirlerini, söylemek istediklerini, halkları arasında kolayca yayabilmektedirler. Ancak radyo memleketimizde devlet malı olup bu cihazla yapılacak neşriyata hükümet birtakım tahditler koymuş olduğu için CHP haricinde kalan

> siyasi partiler memleket olaylarına ait fikir ve düşüncelerini bu vasıta ile halka yaymak hakkından mahrum kalmışlardır.
>
> Demokrasinin memleketimizde esaslı bir şekilde yerleşmesi ve kökleşmesi konusunda radyo cihazlarıyla yapılacak neşriyatın en büyük rolü oynayacağı, inkârı mümkün olmayan hakikatlerin başında gelir. Gerek bu milli gayenin tahakkuku, gerekse siyasi partilerin eşit haklara sahip olmaları düsturunun fiilen belirtilmesi, teklif olunan fıkranın kanuna ilavesi zaruretini doğurmuştur.

Gerekçesi bu şekilde izah edilen kanun teklifi ise şöyledir:

> Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat Vazifesi'ne ait 4475 numaralı kanunun 20. maddesine bu gerekçedeki mucip sebepler dolayısıyla aşağıdaki fıkra ektir:
>
> İlavesi teklif olunan fıkra:
>
> Teşekkülleri hükümetçe kabul ve tasdik edilmiş olan partiler, yukarı fıkralarda yazılı fıkralara tabi olmaksızın haftada ikişer saati geçmemek şartıyla, seçecekleri organları ücretsiz olarak, devlete ait radyolarda neşriyat yapabilirler.
>
> Partilerin bu şekilde yapacakları neşriyatın saatleri parti idareleriyle radyo idaresi arasında kararlaştırılır. Bu neşriyattan radyo idaresi mesul değildir.

Özetle radyonun mikrofonlarını muhalefete açması konusu ülkeye demokrasiyi getirme vaadinde bulunan CHP için adeta bir sınav kabul edildi. Bu nedenle DP, 1949 yılına kadar bu konuyu gündemde sürekli sıcak tutmaya çalıştı. Neticede siyasi partilere seçimlerde propaganda yapmak amacıyla radyodan yararlanma hakkı verildi.

2.2. Siyasi Partilerin Seçimlerde Radyodan Yararlanması

1946 yılına kadar tek parti döneminde değişik siyasi görüşlerin radyodan yansıtılması gibi bir sorun olmamıştır. Çok partili siyasi hayata geçilmesiyle birlikte radyonun tek bir siyasi görüşün hizmetinde olduğu konusunda tartışmalar da başlamış oldu.

Siyasi ortamda rakipsiz olarak çalışan hükümet çok partili döneme geçişle rakip kazanmış, bunun sonucu olarak iktidar-muhalefet çatışması ortaya çıkmıştır. Çok güçlü bir ana muhalefet partisinin varlığı, yönetim erkini elinde bulunduranların daha dikkatli ve daha titiz olması bakımından teşvik edici bir rol oynasa da radyo teşkilatı konusunda böyle

olmamış, iktidar bu aracı istediği gibi kullanma ve denetleme alışkanlığını çok partili dönemde de sürdürmek istemiştir. Muhalefetin de aynı amacı gütmesi nedeniyle radyo bu iki siyasi erk tarafından elde edilmeye çalışılmıştır. Nitekim yoğunlaşan bu tartışmalar sonucunda 24 Mayıs 1949 tarih ve 5392 sayılı Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla, seçimlere katılan partilere radyo aracılığıyla seçim propagandası yapabilme hakkı verilmiştir.

Kanunun 23. maddesinde siyasi partilerin seçim zamanı yapacakları radyo konuşmaları şöyle düzenlenmiştir: TBMM genel seçimlerinde programlarını izah için, seçim tarihine on beş gün kaladan iki gün öncesine kadarki sürede partilere on beşer dakikalık dört konuşma hakkı tanınıyordu. Ancak bu hak TBMM'de en az üç kişilik grubu olan ve en az üç il merkezinde teşkilatı bulunan partilere verilmişti. Konuşmalarda suç unsuru bulunup bulunmadığını incelemek için metinlerin Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilmesi öngörülüyordu (İlal, 1972: 81). Muhalefet, kanunu pek doyurucu bulmamış, yayınlar üzerinde savcılık denetimi olmasını düşünce hürriyetine aykırı olarak nitelendirmiş ve konuşma sürelerinin çok kısa olmasından yakınmıştır (Tamer, 1983: 91). Nitekim Bayar, bir toplantıda yaptığı konuşmada konu ile ilgili endişelerini şöyle dile getirmiştir: "Seçim zamanı mücadele zamanıdır. Son seçimler esnasında radyodan faydalanmak istedik, radyo kanununa göre okunacak yazılar bir heyet tarafından kontrol edilecek dediler. Eğer heyet konuşmalarınızı tasvip ederse o zaman konuşabilirsiniz. Demokrat Parti, seçim esnasında kendi prensiplerini yayabilmek için o komisyonun atıfetine sığınmak zorunda kalacaktır. O komisyon ki hükümet ve Halk Partisi aleyhinde söz söylemeyi cinayet addeder" (Aksoy, 1960: 33).

Bu uygulamayı yeterli görmeyen Demokrat Partililer siyasi partilere tanınan sürenin daha da uzatılmasını ve bu uygulamanın yerel seçimleri de kapsamasını talep etmiştir. DP Milletvekili Kemal Özçoban Meclis'te yaptığı bir konuşmada "... Konuşmalar konusunda partilere biraz daha fazla yer verilsin. Bizim isteklerimiz fazla ise azaltalım. Fakat konuşma sayısını ve süresini biraz fazlalaştıralım... Binaenaleyh radyo ile konuşma serbestisinin hiç olmazsa belediye ve genel meclis üyeleri seçimlerine teşmil edilmesini rica edeceğim" diyerek kanunu yeterli bulmadıklarını vurgulamıştır (Özçoban, TBMM, 24.5.1949, D.8, T.3).

Bu tartışmalar ve yakınmalar üzerine Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 seçimlerinden önce çıkardığı, 22 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı

Milletvekilleri Seçimi Kanunu'yla muhalefetin radyodan faydalanma imkânlarını genişletmiştir. Buna göre en az beş seçim bölgesinde aday göstermiş partiler günde bir defa, yirmiden fazla çevrede aday göstermiş partiler iki defa onar dakikalık propaganda konuşmasını seçimden önceki onuncu ile üçüncü günler arasında yapabiliyordu. Konuşma sırası için kura çekiliyor ve savcılık denetimi kaldırılıyordu. Seçim propaganda konuşmaları hakkındaki bu ilkeler aynı yıl çıkarılan 5669 sayılı kanunla belediye meclisi ve 5670 sayılı kanunla il genel meclisi seçimlerine de teşmil edilmiş ve 1950'de yapılan her üç seçimde de uygulanmıştır (İlal, 1972: 217). Böylece Demokrat Parti bu konudaki isteklerini belli ölçüde elde etmiş oldu.

Muhalefetteyken radyonun siyasi partilerin mesajlarına açılması konusunda ısrarcı olan Demokrat Parti, iktidara geldikten sonra muhalefetin bu konudaki taleplerine olumlu bakmadı. Bunun nedeni CHP'nin kendisine yönelik gerçekleştirdiği sert muhalefet anlayışı idi. Bu tür bir muhalefete alışık olmayan Menderes CHP'yi "... orduyu aleyhlerine tahkir etmekle ve ortamı bozuk göstererek ülkenin sükûnetini bozmakla" itham etti (Aydemir, 1989: 194).

Menderes'in bu düşüncesi radyonun kullanımı konusundaki düşüncelerinin de yeniden şekillenmesine neden oldu. Menderes, 1954 genel seçimlerinden sonra bu konudaki düşüncesini, "Devlet radyosu her şeyden evvel bir terbiye ve kültür müessesesidir. Bunun dışında herhangi bir şekilde ondan istifadeye kalkışmak, hatta daha ileriye gidip seçim gibi heyecanlı bir zamanda bu kültür müessesesini başka türlü halka tanıtmak doğru bir şey değildir" şeklinde ifade ediyordu (Aksoy, 1960: 64). Menderes bu ifadesiyle aslında bundan sonra seçimlerde radyoda siyasi parti konuşmalarına yer vermeyeceğini ima ediyordu.

Nitekim öyle de oldu. 1954 seçimlerinin hemen akabinde çıkarılan 30 Haziran 1954 tarih ve 6428 sayılı kanunla, 5545 sayılı kanunun seçim zamanlarında siyasi partilerin radyodan yapacakları seçim propagandasını düzenleyen 45 ve 46. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Demokrat Parti'nin bu girişimi bundan önce yaptığı eleştiriler konusundaki haklılığını ortadan kaldırmıştır. 1950 öncesinde kendilerinin sesinin kısıldığını ve mağdur edildiğini savunan DP yetkilileri, iktidarı ele geçirince muhalefetin sesini kısarak bir ölçüde tutarsızlıklarını sergilemiş oldular.

2.3. DP ve CHP'nin Radyo'dan Cevap Hakkı Talepleri

Çok partili demokratik hayata geçtikten sonra, radyolar partilerin siyasi yayınlarına açılırken, "cevap hakkı" konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştı.

Radyo yayınlarına hâkim olan bir iktidarın bu imkânı kendi parti çıkarlarına alet etmesini önlemek için başvurulacak en iyi araçlardan biri, şüphesiz ki, "cevap hakkı"dır. Çünkü gerçekleri çarpıttığı takdirde bunun cevabı ile karşılaşacak bir iktidar, tek taraflı olarak yalanı rahatça söyleyebildiği halde hiçbir mukabele ile karşılaşmamış olan bir iktidara kıyasla, çok daha ölçülü ve çok daha dürüst bir yolu tutmaya mecbur kalmaktadır. Dolayısıyla bu hak, iktidarı elinde bulunduran gücü bir anlamda frenleyen, daha ilkeli ve ölçülü olmaya zorlayan bir araçtır. Öte yandan bu hak, muhalefet için de bir umut ve güvence işlevi görmektedir.

Muammer Aksoy, iktidarın her türlü sövüp sayması ve hakikatleri tahrif etmesi karşısında, tecavüze uğrayan muhalefete veya bağımsızlara, cevap verebilme hakkını tanımayan rejimin ancak demokrasi ve hürriyet nizamından kilometrelerce uzakta bulunan totaliter veya yarı totaliter bir sisteme mensup olabileceğini belirtmiştir (Aksoy, 1960: 39).

Türkiye’de çok partili demokratik hayata geçtikten sonra, radyolar partilerin siyasi yayınlarına açılırken "cevap hakkı" konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştı. Celal Bayar, kanunda böyle bir hak ve yetkinin bulunmamasını bir eksiklik olarak görerek şunları ifade ediyordu (Aksoy, 1960: 40): "Bir gazetede aleyhine bir yazı çıkan her vatandaş bunu aynı sütunda tekzip etme hakkına maliktir. Radyoda ise buna imkân yoktur." Demokrat Partililer ayrıca Radyo Gazetesi adlı programda her gün isim zikredilmeksizin CHP’nin propagandasının yapıldığını iddia etmekteydiler.

Demokrat Parti yetkilileri "cevap hakkı"nın yanı sıra kendilerine hiç olmazsa ayda bir kez yarım saatlik ücretsiz konuşma hakkının da verilmesini talep etmişlerdi. Böylece ülkenin gündemindeki önemli konular hakkında kendi fikirlerini kamuoyu ile paylaşmış olacaklardı. Nitekim 1949 yılında çıkarılan Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu’nun Meclis’teki görüşmeleri sırasında taleplerini şöyle dile getirdiler: "... Memleket her gün dâhili ve harici bakımdan hayati meselelerle karşı karşıya kalmaktadır. Siyasi partilerin bu meseleler hakkındaki görüşlerini millete bildirmelerinden memleket bakımından büyük faydalar elde edilecektir..." (Apaydın, TBMM, 24.5.1949, D.8, T.3, C.19: 654). Fakat bu talep, çıkan kanunda yerini bulamadı.

Ne gariptir ki DP'nin bu taleplerine olumlu cevap vermeyen Cumhuriyet Halk Partisi yetkilileri 1950'den sonra, muhalefete düşünce, aynı serzeniş ve isteklerde bulunmuşlardır. DP iktidarının ilk yıllarında CHP'nin talebi, radyoda muhalefete de söz hakkı, "hiç değilse cevap hakkı" verilmesi şeklinde olmuştur. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, iktidardan haftada bir 15 dakikalık radyo konuşması yapma imkânı isterken, "Böylece sesimizi ve görüşümüzü memlekette duyurmak imkânını bulacağız" diyordu (Kocabaşoğlu, 1980: 347-352). Daha sonra CHP bu konuda bir kanun teklifi vermiştir, ama teklif kanunlaşamamıştır.

2.4. Oy Verme Sürerken, Radyodan Seçim Sonuçlarının Açıklanması

Seçim Kanunu'nun 134. maddesi, seçimlerde radyonun izleyeceği yayın politikasına ilişkin uygulamaların nasıl olacağı hususunu şöyle açıklamıştır: "Oy verme gününden önceki üç gün içinde ve oy verme gününde umumi veya umuma açık yerlerde seçim propagandası için toplantı veya propaganda yapanlar veya bu maksatla yayınlarda bulunanlar veya her ne surette olursa olsun seçimin düzenini bozabilecek veya oy vermenin tam bir serbestlikle yapılmasına tesir edebilecek mahiyette söz veya yazı ile propaganda yapanlar ve asılsız şayia çıkaranlar 6 aya kadar hapis veya 500 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar." Konu ile ilgili maddenin bu kadar açık olmasına rağmen siyasi partilerin seçim esnasında kanuna uymadıkları, bunun sonucu olarak birbirlerini suçladıkları görülmüştür.

Demokrat Partililerin 1950 seçimlerinde CHP'lilerin seçim günü yayın yasağını ihlal ettiğini iddia ettikleri gibi, CHP'liler de 1954 ve 1957 seçimlerinde DP'lilerin bu yasağa uymadıklarını ileri sürmüşlerdir. Örneğin Fatin Rüştü Zorlu Meclis'te yaptığı bir konuşmada, CHP yönetimini şu cümlelerle eleştirmiştir (Zorlu, TBMM, 4.12.1957, D.11, C.1: 90): "1950'de saat 11'de radyo neşriyatına başladılar. Aynı kanun meriyettedir. Kendileri devlet reisidir, ona mani olmuyorlar, ne zaman mani oluyorlar, seçimi kaybettiklerini gördükleri anda. O zaman üç gün Türk efkârı umumiyesi seçim neticelerini İngiliz radyosundan öğreniyor. Bunu mu istiyorsunuz?"

Aslında bu ihlal sadece 1950 genel seçimlerinde değil, 1957 seçimlerinde de yapılmıştır. 27 Ekim 1957 günü oy verme işleminin sona ereceği saat olan 17'yi beklemeden, saat 14.30'dan sonra radyolar seçim sonuçlarını yayınlamaya başladı. CHP yayının durdurulması için iktidara ve Yüksek Seçim Kurulu'na başvurdu. Yüksek Seçim Kurulu'nun yayının

durdurulmasına ilişkin kararına karşın siyasal iktidar yayını sürdürmüştür (Kocabaşoğlu, 1980: 350).

Yüksek Seçim Kurulu, açıkladığı kararında konuya ilişkin şu görüşleri dile getirmiştir (Yüksek Seçim Kurulu Kararı: 27.10.1957 tarih ve 178/173 sayı):

> Radyo saat 14'ten itibaren seçim neticelerini yayınlamaya başlayacağını öğle ajansı yayınında bildirmiştir. Seçim neticeleri resmen malum olmadan, hususi bilgilerin ilan edilmesi Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun 134. maddesine aykırıdır. Seçim saat 17'de hitam bulup, neticeler seçim kurallarınca tespit edilmeden radyo tarafından yapılacak neşriyat oyunu kullanmayan milyonlarca vatandaşın reyini tam bir serbestlikle kullanmasına tesir edebileceği gibi, vatandaşlar arasında bir telaş yaratmak suretiyle seçimin düzenini de bozabilecek mahiyettedir. Resmi olmayan seçim neticesinin bütün radyolarda neşredilmemesi hususunun çok acele karara bağlanmasını arz ederiz, diye yazılı bulunduğu ve 514 sayılı yazıda da bu husustaki İl Seçim Kurulu'na müracaatlarının yetkisizlik sebebiyle reddedildiğinden bu karara itiraz edildiği ve resmi olmayan seçim neticelerinin radyolarda neşredilmemesi hususuna acele karar verilmesi istenildiği anlaşılmakla gereği düşünüldü. Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 94. maddesi sarahatine göre oy verme müddeti saat 17'de biteceğine ve sandıkların tasnif neticesini ancak sandık başında ilan etmeleri mümkün olup, radyo ile yapılacak ilanın, seçmenin kararı üzerinde müessif olabileceği memul ve bu itibarla Seçim Kanunu'nun aradığı hüküm sükûneti ve karar serbestisine müessir olabileceğine göre, itiraz hakkında karar verilmesi lazım iken vazifeleri dâhilinde bulunmadığından bahisle müracaatın reddine karar verilmesi yolsuz ve itiraz varit bulunduğundan, Ankara İl Seçim Kurulu kararının bozulmasına ittifakla karar verildi.

Fatin Rüştü Zorlu bu karara ve CHP'nin şikâyeti üzerine verdiği yazılı cevapta gerekçelerini şu şekilde sıralamıştır (Aksoy, 1960: 123):

> ... Yüksek Seçim Kurulu kararına rağmen, devlet radyosunda seçim kampanyası müddetince mevzuata aykırı olarak yayın yapıldığı, seçim günü oy verme devam ederken seçim neticeleri namı altındaki birtakım gayri kanuni haberleri radyo ile yayınlamak

> suretiyle seçmenin tam serbestlikle oy verme prensibinin ihlal edildiği... ileri sürülerek hakkımda Meclis tahkikatı açılması istenilmektedir.
>
> Pek muhterem arkadaşlar bildiğiniz gibi, bir kere devlet radyosunun devlet icraatını milletin bilgisine arz etmesinden tabii bir şey yoktur. Bütün vatandaşlar memleketlerinde muhtelif sahalarda neler yapıldığını öğrenmeyi elbette isterler. Şuurlu bir milletin her ferdi memleketinin muhtelif sahalarındaki gibi bayındırlık işlerinin yapıldığını, iktisadiyatını, ziraatını, ticaretini alakadar eden her sahada ne gibi yeniliklerin husule geldiğini öğrenmek istediği gibi dış siyasette olsun iç siyasette olsun ne gibi kararlar alındığını ve bu kararların in'ikasatının ne olacağını bilmek de ister. Bütün milleti bu hususta aydınlatmak umumiyetle bütün neşir vasıtalarının en başlıca vazifelerinden biridir. Modern dünyada neşir vasıtalarının başında radyo gelmektedir. Binaenaleyh radyonun devlet icraatını muhterem halkımıza haber vermesinden ve memlekette olan bitenleri ona duyurmasından tabii bir şey yoktur. Bu hiçbir zaman bir suç teşkil etmez. Ve buna onların anladığı manada propaganda demek de doğru değildir. Eğer propagandayı literal manası ve mefhumu ile yani yayma manasına alırlarsa bu da pek tabii bir şeydir. Çünkü yukarıda da arz ettiğim gibi bütün devlet icraatını halka yaymaktan tabii bir şey olamaz...
>
> Seçim kampanyası esnasında da devlet radyosunun bu asli vazifesinden tecerrüt edeceğine dair hiçbir kanuni madde mevcut değildir. Böyle bir maddeyi gösteremezler.

Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi Zorlu, seçim esnasında radyonun, seçim sonuçlarını yayınlamasını kanuni bir icraat olarak telakki etmektedir.

DP'li Emin Kalafat da, kendilerini suçlamaları karşısında, CHP'lileri 1950'de seçim günü kamuoyunu radyo yayınlarıyla yanılgıya düşürmekle itham ederek, "Seçim günü neticelerin radyo ile beyan edilmesi bir cürüm ise, bu cürümü 1950'de işlemiş olan eski Başbakan Günaltay, başkalarından hesap sormadan, evvela bizzat kendisi millete hesap vermelidir." demiştir (Aksoy, 1960: 119). Aynı Kalafat, 1957 seçimlerinde, seçim günü oylama bitmeden, sonuçları radyo ile açıklamalarını, "... Hâlbuki seçim günü tasnif edilen sandıklara ait müteferrik neticelerin radyo ile verilmesi, milli iradenin tecellisi gibi bir hadise etrafında umumi efkârı bir an evvel tenvir

etmesi gayesine matuf ve propaganda ile alakası olmayan alelade bir haber verme hizmetinden ibarettir... Aslında radyodaki müteferrik seçim neticelerine göre, birkaç yüz seçmenin şu veya bu partiye rey vermiş olmasını bildiren bu haberler üzerine, seçmenin seçim serbestisini kaybederek korkuya kapılıp, o birkaç yüz oy kazanan parti lehine oy vereceğini sanmak Türk seçmeninin aklı selimine hakarettir." şeklinde açıklamaya çalışmıştır (Aksoy, 1960: 120). Ayrıca Kalafat, saat 14.30'dan 17.05'e kadar devam eden yayında ancak 20.000 oyun cihetinin açıklandığını ve bunun da seçimlerin genel gidişatı hakkında bir kanaati doğurabileceğini sanmadığını belirtmiştir.

Siyasi parti temsilcilerinin bu ifadeleri ilkesizliklerini ve tutarsızlıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu beyanlar aslında dönemin siyaset anlayışını da açıkça göstermektedir. Her parti kendi çıkarına olanı, haksız da olsa, meşru görmektedir. Hatta haklılığını kanıtlayabilmek için kendilerinden önceki iktidarın yaptığı uygulamaları kanıt göstermektedir.

1957 seçimlerinden sonra CHP'nin sandalye sayısının artması, muhalefetin siyasi temposunu daha da yükseltmesine neden olmuştur. CHP, DP'nin icraatlarını daha sert bir üslupla eleştirirken Menderes ise CHP'nin bu tutum ve davranışını "anarşiyi kışkırtma" olarak yorumlamıştır (Aksoy, 1960: 98). Şöyle ki;

> İnönü radyodan da bahsediyor. Radyoyu neden muhalefet aleyhinde konuşturuyorsunuz demek istiyor. Cevabını vereyim: Memleketin dört bucağında zehirli ve meşum bir propagandayı o derece ileri götürdüler, sanki bugün yarın bu memlekette bir ihtilal kopacakmış gibi bir hava yarattılar ki, bunların yalandan ibaret olduğunu vatandaşa anlatmak, zihinlerde memleket mevzuunda uyanması muhtemel en küçük tereddütleri izale etmek maksadıyla vatandaşları tenvir etmek ve söylenenlerin yalandan ibaret olduğunu bildirmek için, anarşiye paydos denilinceye kadar radyoyu milletin hayrına olarak kullanmaktayız, kullanacağız. Onlar bu anarşik hareketlerinden vazgeçinceye kadar her zaman kullanacağız.

Menderes, bir adım daha ileri gitmiş ve tüm basını ve aydınları memleketi bunalıma sürüklemekle itham ederek, kendilerinin tüm hakikatleri halka anlatana kadar radyoyu kullanacaklarını söylemiştir. Şöyle ki (Kocabaşoğlu, 1980: 351; Aksoy, 1960: 99);

> O halde sesimizi işittirmek bir vatan vazifesidir... Hadiselerin intizarında olarak tedbirsiz kalmaktansa, esasen vazifemiz olan halkımızı tenvir ve irşat yollarını aramayacak mı idik? Devlet radyosu ne güne duruyordu?.. Halkın radyo ile aydınlatılması DP’ye göre bir vatan meselesi olması münasebetiyle, CHP’nin yaygaralarının, radyo yayınları ile halkın aydınlatılması sonucunda durdurulması gerekiyordu.

Menderes basının delalet içerisine düşerek muhalefete yardım ettiğini düşünüyordu (Aksoy, 1960: 99): "Gazetelerin hemen hemen muhalefet hesabına çalıştıklarını görüyoruz. Bunun geçici bir delalet eseri olduğunu biliyoruz... Verdiği beyanatı, kongrelerde konuştuklarını, hatta konuşmadıklarını, basın toplantılarını eksiksiz yazmıyorlar mı? Bire bin katarak hadiseleri muhalefet lehinde göstermek için her çareye başvurmuyorlar mı? Bizim radyoda ara sıra konuşmamız olsa olsa ancak onlara bir mukabele teşkil edebilir. Radyo devletindir. Hükümet radyoyu yalnız duyurulmayan hakikatlerin milletimize duyurulması vazifesi ile kullanmıştır. Memleket tenvir edilmiştir. İnönü’nün asıl istemediği de zahir budur..." diyen Menderes aslında basının tarafsız bir yayın politikası izlememesi nedeniyle, toplumu gerçeklerden haberdar edebilmek için radyoyu kullanmak zorunda olduklarını dile getirmiştir.

İnönü ihtilal öncesinde 16 Nisan 1960 günü Meclis’teki bir konuşmasında ise "Şartlar tamam olduğu zaman, milletler için ihtilal meşru bir haktır" demiş ve bu söz ihtilale "yeşil ışık" yakma şeklinde yorumlanmıştı. (Kili, 1976: 138). İsmail Cem ise daha açık bir dille 27 Mayıs ihtilalini, yönetim dışında kalmış ordu ve aydının (bürokratların) kendi partileri CHP ile işbirliği yaparak tekrar iktidara ortak çıkmaları şeklinde belirtmiştir (Cem, 1979: 370).

İnönü ihtilalden sonra yayınladığı bir genelgede "... CHP’liler 26 Mayıs gününde memlekette mevcut şartların ağırlığını asla unutmaksızın, inkılap idaresinin karar ve icraatını tam bir güvenle takip etmeli, siyasi faaliyetin başlamasını ve umumi seçimlerin yapılmasına müsait durumun hasıl olmasını huzur ve sükûnet içerisinde beklemektedir" demektedir. İnönü bu genelgede "İhtilalin her bakımdan hazır olan bir toplumsal ortamda meydana geldiğini ve meşru bir devrim hareketi olduğunu söylemektedir. Böylece hareketi meşru saymakta ve kabullenmektedir (Kili, 1976: 138). Ayrıca bu ifadeler Menderes’in CHP hakkında ileri sürdüğü "ihtilal kışkırtıcılığı yapma" iddiasını da doğrulamaktadır.

2.5. Menderes: "Radyo Devletin Malıdır..."

CHP iktidarı döneminde DP'liler, radyoyu CHP'nin yayın organı olmakla, tarafgir yayın yapmakla ve muhalefetin sesine kulak vermemekle suçluyordu. DP, 1950'den sonra, radyo konusunun ne kadar hassas bir konu olduğunu anlayınca, buna ayrı bir özen göstermişti. Hatta Menderes Meclis'te yaptığı bir konuşmada: "Radyoyu murakabe etmek istiyorlarsa, hangi neşriyatta, ne zaman, ne bozukluk görürlerse haber versin, haber veriniz, düzeltmeye amadeyiz" diyerek konuya ne kadar dikkatli ve iyi niyetli yaklaştıklarını vurgulamıştı (Menderes, TBMM, 14.1.1952, D.9, T.2: 121). Bu iyi niyete rağmen, CHP'lilerin kendi dönemlerini unutarak, Menderes'e fazlasıyla yüklenmeleri sonucunda DP'liler şu karşılığı vermiştir (Aksoy, 1960: 83):

> Biz radyonun, tek taraflı bir propaganda vasıtası olarak kullanıldığına asıl Halk Partisi zamanında şahit olduk. Onlar, radyoyu istedikleri şekilde istismar ediyorlardı. Demokrat Parti'ye karşı yapılmak istenen bütün hücumları, radyo vasıtasıyla en ücra köylere kadar yaymaya çalışıyorlardı. Demokrat Parti'nin değil sesini, ismini bile kimseye duyurmamak için azami derecede itina gösteriyorlardı. Hatta seçim zamanları dahi türlü bahanelerle partilere ayrılan saatler dışında mütemadiyen CHP propagandası yapıyorlardı. Nitekim o zamanki Başbakan Şemsettin Günaltay her türlü tarafsızlık endişelerini bir tarafa bırakarak radyonun mikrofonunu 72 dakika siyasi işgal altına almaktan çekinmemiştir.

Yapılan eleştiri ve suçlamalara karşı iktidar mensuplarının yaptığı açıklamalar, muhalefetin sesini dindirmeye yetmedi. Aksine, muhalefet her fırsatta radyonun değişik programlarda DP'nin reklamını yaptığını yaymaya çalışmıştı. Bu tartışmalara neden olan birinci konu ise hükümet icraatlarının radyodan yayınlanmasıydı. Aslında hükümet icraatı ve siyasi yayınlar hakkında iki partinin de iktidarda ve muhalefette iken farklı yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Siyasi partiler sanki bir önceki hükümet döneminde yaptıkları açıklamaları unutmuşçasına, iktidara geldiklerinde farklı uygulamalar yapmışlardır.

DP ve CHP'nin muhalefetteyken radyoya yönelttikleri eleştiriler ya da iktidardayken radyoya ilişkin olarak yaptıkları savunmalar da büyük bir benzerlik göstermektedir. Başbakan Yardımcısı Nihat Erim 1949 yılında muhalefetin eleştirilerini cevaplarken, "Ancak hükümeti ne iktidar ne de

muhalefet partisi ile karıştırmamak lâzımdır... Hükümet memleket idaresi kendisine mevdu bir mekanizma olarak, bir heyet olarak vatandaşı kendi icraatı, kendi kararları karşısında elindeki bütün vasıtalarla en geniş ölçüde tenvir etmeyi bir vazife bilir" diyordu. Üç yıl sonra ise DP iktidarının Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, "Devlet Radyosu vatandaşı tenvir eden bir radyo olmak itibariyle vatandaşlara devletin icraatları hakkında malumat vermekle mükelleftir. Binaenaleyh devlet radyosunda devletin adamları konuşacaktır" derken aynı görüşleri dile getiriyordu (Kocabaşoğlu, 1980: 345).

Menderes de Antalya'da yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir:

> Radyo bir devlet vasıtasıdır. Bunu kullanan da hükümettir. Hükümet beyanatını, mesul adamlarının demeçlerini vermek, radyonun vazifesidir. Radyo orta malı değildir. Radyoyu onlarla paylaşacak değiliz. Bunu son defa olarak bilmeleri lâzımdır. Radyodan particiliği kaldırmak, tam tarafsız yapmak, devletin neşri efkârı mevki'ine getirmek için elimizden gelen gayreti sarf etmekteyiz.

Elbette vatandaşların hükümet icraatlarından, memlekette ne olup bittiğinden haberdar olmasından tabii bir şey olamaz. Gerek hükümetin icraatının gerekse muhalefetin alternatif politikalarının radyodan halka duyurulması demokratik rejimin bir gereğidir. Ama bu konuda bir ölçünün de olması gerekir. Nitekim Menderes, yaptığı konuşmalarda bu ölçü konusundaki yaklaşımını şöyle tarif etmiştir (Menderes, TBMM, 11.1.1952, D.9, T.2, C.12: 89):

> Kendilerinin vaktiyle devlet radyosu hakkında yapmış oldukları beyanlara tamamen iştirak etmekteyiz. Devlet radyosu, devletin malıdır. Hükümet de devletin organıdır. Devlet, hükümet vasıtasıyla kendi noktai nazarını herkese bildirir. Devlet radyosu, devletin malı olan radyo, devletin organı olan hükümet tarafından kendi noktai nazarlarını memleketin dört bir tarafına yaymak maksadıyla kullanılır.
>
> Vatandaşlar, sabahtan akşama kadar, devletin icra organı olan hükümetin neler yapmakta olduğunu öğrenmek isterler. Bu kendilerinin hakkıdır. Bunu hükümetin ağzından, hükümetin noktai nazarı olarak öğrenmek ihtiyacındadırlar ve hükümet bu noktada kendine düşen vazifeyi yapmak mecburiyetindedir. Devlet

> radyosunun çalışmasını, ana prensip olarak böyle anlamak icap eder...

Menderes siyasi parti açıklamalarının radyoda yer alabilmesi için bugünkü anlamda bir "haber değeri" ölçüsünün olması gerektiğini şöyle savunmaktadır (Menderes, TBMM, 11.1.1952, D.9, T.2, C.12: 89):

> ... Fakat radyo hakkında, muhtelif memleket meseleleri hakkında hükümetin ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini vatandaşın bilmesi lâzım gelir. Bilmek istemesi de hakkıdır arkadaşlar. Bu bir propaganda meselesi değildir. Memleketin hangi esbabı mucibe ile hangi yollarla sevk-ü idare edildiği, her an bilinmek icap eder. Yoksa karşılıklı bir münazara halinde değil. Demokratik idarede aslolan memleketin sevk-ü idaresidir. Prensipleri ve tatbikatı vatandaşa vakti zamanında duyurmaktan, esbabı mucibesiyle izah etmekten ibarettir. Yoksa sadece muhalefet ne demiş, muvafakat ne söylemiş karşılıklı bir münazara tertibi ile milletin hakemliğine gitme şeklinde değildir...

Samet Ağaoğlu da CHP'lilerin radyoyu "partizan radyo" şeklinde suçlamalarına ilişkin 21 Aralık 1951 tarihinde Bütçe Komisyonu'nda yaptığı bir konuşmada, muhalefetin suçlamalarının yersiz olduğunu ve doğru olmadığını belirterek, "Radyoda DP ismi diğer partilerden daha az geçmektedir. Parti umumi kongrelerine ait haberler ise tam müsavi nispette verilmiştir." demektedir.

2.6. Meclis Müzakerelerinin Radyoda Verilişi

Demokratik ülkelerde radyonun, milletin temsilcisi olan yasama organının müzakerelerini tarafsız bir biçimde yayınlaması milli iradeye saygının tabii bir sonucudur. Milletin, temsilcilerinin söz ve hareketlerini günü gününe takip edebilmesi demokrasinin ve bilgi edinme hakkının bir gereğidir.

Sadece iktidar partisine mensup olanlar değil, muhalif ve tarafsız milletvekilleri de milletin vekilleridir. İktidarın görevi, milli iradeyi temsil ederek, her alanda son kararı verebilmek (kanunları ve Meclis kararlarını çıkarmak); muhalefetin görevi de, yine milli iradeyi temsil ederek, eleştiri ve bilhassa kontrol hizmetini yerine getirmektir. Radyonun yapması gereken ise bu iki farklı cephenin görüş ve önerilerini topluma objektif bir biçimde aktarmaktır. Kimi milletvekillerinin bu bağlamda itirazı radyonun bu görevini yerine getirmediği şeklindedir.

Radyonun TBMM ile ilgili yayınlarında beklenilen şey Meclis’teki görüşmelere programlarda daha fazla yer ayırmasıdır. Nitekim Bülent Ecevit yaptığı bir konuşmada "Meclis’in en üst bir organ olduğunu bu nedenle faaliyetlerinin de o denli önemli olduğunu dikkate alması gerekir" diyerek radyodan beklentilerini dile getirmiştir (Ecevit, TBMM, 27.12.1958, D.11, T.1, C.2: 1081). Radyodan beklediği hassasiyeti göremeyen Ecevit "Bizim çalışmalarımızı radyonun yayınlamasından vazgeçtik, devlet radyoları, Meclis’te bir CHP’nin bulunduğundan bile habersiz davranmaktadır" diyerek şaşkınlığını dile getirmiştir (Ecevit, TBMM, 28.2.1959, D.11, T.2, C.7: 1099).

Milletvekillerinin tartışmalarına bu bağlamda en çok konu olan program Meclis Saati adıyla bilinen Büyük Millet Meclisi’nde Bugün adlı programdır. Meclis’in toplandığı günler, saat 22’de yayınlanan bu programda o günkü Meclis çalışmalarına ilişkin haberler verilmiştir. Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü görevlilerince hazırlanan söz konusu program DP iktidarının ilk yıllarından başlayarak, muhalefetçe "partizan" yayının araçlarından birisi olarak eleştirilmiştir.

Gerek muhalefet gerekse iktidar partisi milletvekilleri bu programla ilgili şikâyetlerde bulunmuştur. DP müfettişi Cezmi Türk, Meclis’e verdiği bir sözlü soru önergesinde, bu programla ilgili olarak şu endişe ve şikâyetleri dile getiriyordu (Türk, TBMM, 14.1.1852, D.9, T.2, C.12: 16):

> 1. Devletin radyosu ile yayınlanan Meclis müzakerelerini, hangi makam, tespit ve kontrol etmektedir?
>
> 2. Meclis Başkanlık Divanı bu neşriyat ile ilgili midir?
>
> 3. Bu yayınlar veya yayınlar arasında okunan bültenleri tetkik ve takip ediyor mu? Bu işle görevli memur var mı?
>
> 4. Hükümet bu vasıtalardan Meclis müzakerelerini kendi arzusuna göre yayınlanmasını, muvafık, muhalif veya müstakil milletvekillerinin muhtelif mevzular hakkındaki beyanlarını tek taraflı, ters veya eksik aksettirmesini önlemek için ne gibi ciddi tedbirler alınacak ve bu işe ne zaman başlanacaktır?

Ayrıca Türk, bununla kalmayıp, kanunlar Meclis’ten çıkmadan, radyodan buna etki yapacak yayınlar yapıldığını, hükümetin icraatlarına ilişkin sözlü soruların içi boşaltılarak verildiğini de iddia etmiştir.

2.7. Radyonun Siyasi Mesajlara Kapatılması

1950'de seçimleri kaybeden CHP, bir anda muhalefete düşünce hayal kırıklığına uğradı. İktidarı kaybeden bürokrat ve aydınlar düştükleri siyasi durumu kabullenmekte zorluk çektiler (Cem, 1979: 370). Bu nedenle hükümeti, tüm faaliyetlerini yerli yersiz eleştirmeye başladılar. Radyo, siyasi tartışmalara kolayca alet edilebilecek bir kitle iletişim aracı olması nedeniyle, tartışmaların en çok odaklandığı konu oldu. Menderes bunun üzerine her fırsatta CHP'yi ülkede huzursuzluk meydana getirmekle ve orduyu aleyhlerine harekete geçirmekle suçladı. Bu olumsuz hava, hükümet olduğu ilk yıllarda radyo yayınları konusunda hassasiyet gösteren, bu konuda muhalefetin endişelerini dikkate alacağını belirten Menderes'in fikirlerinin değişmesine neden oldu.

Artık Demokrat Parti radyoya kendince yeni bir görev ve anlam yüklemişti. Bu görev Hadımlıoğlu'nun ifadesiyle "Devlet radyosu her şeyden evvel bir kültür ve terbiye müessesesidir. Bunun dışında herhangi bir şekilde ondan istifadeye kalkışmak, hatta daha ileriye gidip seçim gibi heyecanlı bir zamanda bu kültür müessesesini başka türlü halka tanıtmak doğru değildir." şeklinde tanımlıyordu. (Hadımlıoğlu, TBMM, 10.6.1954, D.10, T.1, C.1: 325).

Ağaoğlu da yaptığı bir konuşmada "Diyorlar ki, radyodan muhalefetin istifadesini temin edelim. Bizim prensibimiz ise, partileri, iktidar olsun muhalefet olsun radyodan tamamen çıkartmaktır. Mademki, devlet radyosudur, mademki devlet inhisarı altındadır, o halde ne iktidarın ne de muhalefet partisinin propagandası radyoda yapılamaz" diyerek ileriye yönelik niyetlerini açıklıyordu (Ağaoğlu, TBMM, 23.2.1952, D.9, T.2, C.13: 566).

Bu kanaatin iktidar partisi taraftarlarında kabul görmesi ve benimsenmesi nedeniyle DP bu fikirleri kanunlaştırmaya karar verdi. Yeniden çıkarılacak kanunun gerekçesinde "Kamu hizmetine verilen ve devletin sesini aksettirmesi gereken devlet radyosunun seçim propagandası sırasında, devlet otoritesini ve güvenliğini bozacak şekilde kullanılmaması" gerektiği belirtilerek, devlet radyosunun her şeyden önce bir terbiye ve kültür müessesesi olduğu savunulmuştur (Tamer, 1983: 91).

Bu ve benzeri gerekçelerden sonra Meclis, 22 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'yla siyasi partilere tanınan, seçimlerde radyodan siyasi propaganda yapma hakkı, 30 Haziran 1954 tarih ve 6428 sayılı kanunla ortadan kaldırıldı. Bu yeni düzenlemeye göre (md. 44), "Devlet ve hükümet işlerinde görev alanların, bu işler etrafında yapacakları

konuşmalarla, ilgili daire ve kurumların kendi faaliyetlerini gösterir şekilde yayınlayacakları her türlü matbua, seçim propagandası sayılmaz."

Muhalefet bu kanuna karşı direndi ve tepki gösterdi. Menderes ise bu kanundan rahatsız olan ve eleştirilerde bulunan muhalefete, konuyu küçümseyerek, gerekçelerini şu şekilde izah etmiştir (Menderes, TBMM, 30.6.1954, D.10, T.1, C.1: 319):

> Şimdi bu radyodan kaldırdığımız konuşma hakkı nasıl bir haktır? Dört senede bir kullanılacak bir hak. Çıkacak orada bir iki laf söyleyecek de, bilhassa burada olduğu gibi tahrifat yaparak konuşacak, bu, kaleminden kan damlayan arkadaşımız bu şekilde 10 dakika konuşacak ve Demokrat Parti'nin dört senelik idaresinin bütün köylere kadar nüfuz eden çalışmaları ortadan silinecek ve devlet çapında ta uzak şubelere kadar yayılmış o işler millet tarafından görülmeyecek, takdir olunmayacak, sadece radyoda 10 dakika konuşmakla bütün işler olup bitecek, buna imkân yoktur. İşte muhalefetin elinden alınan böyle bir silahtır. Fakat onlara göre bundan sonraki muhalefete kelime-i şahadet getirmek düşmektedir. Böyle konuşmak bu yüksek kürsünün ehemmiyeti, ciddiyeti ve kutsiyetiyle mütenasip olmayan mübalağalardır. Hatta mülatafa yerine alınacak kadar hakikatle asla irtibatı olmayan mübalağalardan ibaret kalacak.

Bu değişiklikten sonra yukarıdaki kanun maddesinde de belirtildiği üzere, siyasi partiler artık radyoda seçim propagandası yapmayacaklardı. Artık sadece "hükümetin icraatlarına ilişkin açıklamalar radyo mikrofonundan yayınlanabilecektir. Menderes bu konuda "Yeni mevzuata göre radyoda DP konuşmayacak, başka partiler de Halk Partisi de konuşmayacaktır. Buna itiraz eden yoktur. Hükümet halka icraatını söyler, fakat objektif olarak söyler, diyorlar. Demek oluyor ki hükümetin objektif olarak söylemediği zaman ise, milletvekilidirler, grupları vardır, bir parçayı ele alırlar, işte sizin neşriyatınız, bir hükümet böyle konuşmaz, derler. Prensipte mutabıktırlar. İki parti de radyoda konuşmayacaktır. Fakat hükümet parti değildir. Vakıa hükümet bir partinin içinden çıkar. Fakat hükümet olduktan sonra, o büsbütün başka teşkilat haline gelir" diyerek bir anlamda muhalefete güvence vermişti (Menderes, TBMM, 30.6.1954, D.10, T.1, C.1: 319).

Bu düzenlemeden sonra bu defa da iktidar ve muhalefet arasında "hükümet icraatı" ile "parti icraatı" konusunda farklı yorumlar yapılmaya

başlandı. Aslında bu farklı yorumlama, farklı siyasi teşkilat olmaktan değil, iktidarda veya muhalefette bulunmaktan kaynaklanmıştır. Nitekim başbakan Menderes, bu farklı yorumlar sonucunda, muhalefetin şikâyetlerde ısrar etmesi üzerine, onlara, bu konuda titiz davranılacağına dair şu sözü vermiştir (Menderes, TBMM, 30.6.1954, D.10, T.1, C.1: 381):

> Size söz veriyorum: Maliye Vekili'nin de sözleri radyodan verilmeyecek. Ne sizin, ne bizim radyoda sözlerimiz geçmesin, ne olur? Fransa'da 16 tane parti var. Mikrofonun başında bunlar sabahtan akşama kadar konuşuyorlar mı? Dünyada böyle bir şey yoktur. Soruyorum size: radyo yokken demokrasi yok muydu? Bu radyo meselesini vatanın birinci meselesi haline getirdiniz. Radyoda taraftar neşriyatı, politik neşriyatı, propagandaya taalluk eden neşriyatı durdurduk. Böyle bir şey olursa, dostane dikkatimizi çekin, nazarı dikkate alacağımızı görürsünüz. Lehimizde olduğu gibi aleyhimizde de oluyor. Radyoyu mekteplerdeki münazara gibi kullanamayız. Münazara heyeti karşılıklı inip çıkacak. Horoz mu dövüştürüyoruz? Biz hükümet icraatını konuşuyoruz. Türkiye, memleket kazan biz kepçe mütemadiyen karıştıracağız, karıştıracağız... Bu tansiyon yetmedi mi? Hakikaten 8-10 seneden beri Türk milletinin sinirlerini o derece gerdi ki, olgun bir millet olmasa hadiseler çıkardı. Ne lüzum var?.. Müspet işler üzerinde dev adımlarıyla yürürken hayır onları bırak gel seninle rejim mücadelesi yapalım. Ha bre, de bre. Radyoda bu... Mürüvvetli olun, âlicenap olun mukabelesini kat kat göreceksiniz.

2.8. CHP: "Partizan Radyoya Son Verilecek!.."

CHP iktidarı döneminde DP'liler radyoyu, CHP'nin yayın organı olmakla, tarafgir yayın yapmakla ve muhalefetin sesine kulak vermemekle suçluyordu. Bu eleştiriler karşısında CHP seçimlerde radyoyu, siyasi propagandalara açmıştı. DP iktidara geldikten sonra konunun hassasiyetine itina göstererek, titiz bir siyaset izlemeye çalıştı. Hatta Menderes "... Derhal kabul edeyim ki radyo neşriyatında daha dikkatli ve objektif olmaya çalışacağız" dedi (Aksoy, 1960: 83). Fakat bu güven telkin edici vaatler, tartışmaları sona erdirmede başarılı olamadı. Nitekim, CHP bu konuda kendilerinin daha objektif olduğunu kanıtlamak için parti programında,

kurultaylarında ve seçim beyannamelerinde, iktidara geldiklerinde radyonun tarafsız yayın yapacağını dile getirmiştir.

Ayrıca parti programında radyo ve resmi neşir vasıtalarının tarafsızlığını ve bunlardan bütün partilerin eşit şartlarla istifade etmesini sağlayacaklarını, partizan radyoya son vereceklerini ve devletin radyosunu iktidarların elinden kurtarmak için özerk bir müessese kuracaklarını dile getirerek radyo konusundaki sorunları çözeceklerini vaat etmişti (Aksoy, 1960: 165-166; Kili, 1976: 127).

2.9. Tartışma Konusu Olan Radyo Programları

2.9.1. Vatan Cephesi Uygulaması

1957 seçimlerinden sonra basının ve muhalefetin DP'ye karşı sert tavır takınması üzerine, Menderes, kendilerini savunmak için, radyoda değişik uygulamalar başlatmıştır. Bunlardan birisi de Vatan Cephesi uygulamasıdır.

Vatan Cephesi'nin kuruluş nedeni parti önderlerinin çeşitli açıklamalarına dayanılarak şöyle özetlenebilir: Devlet otoritesi yıkılmaya çalışılmaktadır. Buna karşılık iktidar kendini savunma imkânlarından mahrumdur. Muhalefet ve bağımsız basının iktidarı yıkmaya çalışması karşısında iktidarın ayakta olduğunu, halkın iktidara güvendiğini ispat edebilmek için Vatan Cephesi yayınlarına başlanmıştır (Kocabaşoğlu, 1980: 351).

Akkan Suver Vatan Cephesi'ne ilişkin şu görüşleri dile getirmektedir: Dönemin şartları hiç kaale alınmaksızın bakıldığında, Vatan Cephesi, işleyişi ile tasvip edilecek bir iş değildir... Ancak bu olayı bir de şartları içine koyup öyle görmek yerinde olur... Basın gitgide DP iktidarına karşı bir havaya girmiştir... Basın DP iktidarının artılarını değil, sadece hatalarını belirtiyordu... Menderes bu tarz gazeteciliği nankörlük saymıştır... Vatan Cephesi'ni Menderes bu ihtiyaçla kullanmıştır. İkinci neden olarak muhalefet tarafından "seçimdeki muhalif reylerin toplamının DP reylerinden biraz üstün olduğu belirtiliyor, DP'nin öteki partilerle kıyas edilemeyecek derecede daha çok oy aldığı unutuluyordu. Başvekil Menderes, vatandaşın DP'yi tuttuğunu, onun her gün biraz daha büyüdüğü gerçeğini canlı bir şekilde ortaya koymak istemiştir (Suver, a.g.e.: 53-55).

Bir DP yetkilisi de Meclis'te yaptığı bir konuşmada Vatan Cephesi olayının gerekçesini şöyle açıklamıştır (Aksoy, 1960: 38):

> ... Vatan Cephesi neşriyatı ise, biraz evvel de belirttiğim gibi, bir memleket meselesidir. Milli tesanüdü ve devlet otoritesini yok

> etmeyi ve iktidara karşı milletin itimadını sarsmayı hedef tutan muhalefetin ve bazı basın mensuplarının sözleri karşısında memleketin huzur ve emniyetine inandıklarını beyan edenlerin isimlerini radyodan vermeyi, hükümet, milli tesanüdü siyanet eden bir âmme hizmeti saymaktadır. Bunun parti ile hiçbir alakası yoktur. Zira bu cepheye Halk Partililer de iltihak edebileceklerdir... Eğer bir tel'in varsa, o muayyen bir zihniyete aittir. Memleket menfaatlerini ve bütünlüğünü haleldar edecek kardeş kavgasını körükleyen zihniyet, hakikaten melun ve menfur bir zihniyettir. Söylenmiş bütün sözler, onların ne partilerine ne de şahıslarına aittir. Doğrudan doğruya ve yalnız o zihniyete müteveccihtir. Buna rağmen bunu şahıslara mal etmek ister ise, ben buna mani olamam. Fakat bu noktada hassasiyetlerini bildiğim için Vatan Cephesi neşriyatına devam ederken, bu gibi hususlara dikkat edileceğini arz etmek isterim.

İnönü, 20 Mart 1959'da düzenlediği basın toplantısında bu uygulamalara ilişkin görüşlerini şöyle açıklamıştır (Aksoy, 1960: 163):

> İktidar demokratik rejimi yerleştirmek için, güç birliği şeklinde çalışmalarını birleştiren idealistlere karşı, Vatan Cephesi adı altında yeni bir faaliyete geçmiştir. Bu faaliyetin kanun ve insaf dışı mahiyeti şuradadır: Devlet müessesesi olan radyo, bütün vatandaşlara karşı eşit mesuliyetleri olan devlet memurları, iktidar partisinin hususi ve şahsi olan Vatan Cephesi teşkilatında faal bir surette kullanılmıştır. İktidarın bu tasarrufu, bütün manasıyla kanun dışındadır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Vatan Cephesi adı altında Demokrat Parti'ye kaydolanların adları radyolardan sık sık yayınlanmaya başlandı. Öyle ki bazı insanlar, haberleri olmadan adlarının Vatan Cephesi'ne yazdırılıp radyodan okunduğuna tanık olmuştur. Hatta hayatta olmayan kişilerin ve 7-8 yaşındaki çocukların CHP'den ayrılıp DP'ye geçtiği duyuruluyordu. Bu durum birtakım insanların tepkilerine yol açmış ve radyo Vatan Cephesi Radyosu olarak nitelendirilmiştir (Tamer, 1983: 92).

Vatan Cephesi'ne katılanların listelerinin okunmasına 1 Ekim 1958 tarihinde başlanmış ve 26 Ocak 1960 tarihine kadar bu listeler haber bültenleri içinde yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra Ankara Radyosu'nda

oluşturulan ve her gün saat 14’te yayınlanan Yurdun Dört Köşesinden Haberler adlı programda listelerin okunması sürdürülmüştür. Önceleri on dakika süreli olan bu program 16 Mart 1960 tarihinden sonra 30 dakikaya çıkarılmıştır. Daha sonra yapılan hesaplamada bu yayınların tümünün 5887 dakika olduğu anlaşılmıştır (Kocabaşoğlu, 1980: 351).

Özetlemek gerekirse iktidar muhalefetin sert eleştirileri ve kendisini iktidardan düşürme çabaları karşısında, kamuoyunun kendilerinin yanında olduğunu vurgulayarak ayakta kalmaya çalışmıştır. Bu yayınların iktidarın amacına ne kadar hizmet ettiği bir araştırma konusudur. Kesin olan bir şey varsa bu uygulamanın Yassıada duruşmaları sırasında mahkemenin Menderes ve arkadaşlarını suçladığı konulardan biri olmasıdır.

2.9.2. Radyo Gazetesi

Radyo Gazetesi’nin hazırlanış amacı, "II. Dünya Savaşı ile ilgili olarak her yirmi dört saatin payına düşenleri Ankara’ya uzak yakın oturan bütün dinleyicilere, bunları tahliller, tahminler ve gerekli bilgiler eşliğinde vermekti (Bkz. Radyo Dergisi, C.1, S.2, 15.1.1942: 10). Savaş yıllarının en çok dinlenen programlarından birisi olan Radyo Gazetesi, birtakım değişiklikler geçirerek 1960 yılının 27 Mayısına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu değişimlerden birincisi, Radyo Gazetesi’nin bir yorum-değerlendirme programı olmaktan giderek uzaklaşması ve haber bültenine dönüşmesidir. Radyo Gazetesi’nin zamanla kazandığı bu özellik, geçirdiği ikinci değişimle de yakından ilgilidir. Programda yalnızca dış olay ve gelişmelere yer verilmesi ilkesinden 1954 yılından sonra vazgeçilmiştir (Kocabaşoğlu, 1980: 310-311).

İktidarla muhalefet arasındaki siyasal barometrenin yükseldiği dönemlerde Radyo Gazetesi iktidarın bir müdafaa aracı olma fonksiyonunu üstlenmiştir. Böyle durumlarda özellikle DP iktidarının son günlerinde, Radyo Gazetesi başbakanlıkta ve başbakanın yönergeleri doğrultusunda, hatta bizzat kendisinin Burhan Belge’ye yazdırmasıyla hazırlanırdı. Özellikle Menderes, muhalefetin saldırılarına cevap vermek amacıyla bu programa ayrı bir önem vermişti. Hatta programa ilişkin olarak "Yalan yazanlar karşısında, hakkın hakikatin gazetesi de bu" derdi (Suver, a.g.e.: 54). Bu programda Menderes’in yaptığı konuşmadan biri şöyleydi (Aksoy, 1960: 113):

> ... Aziz vatandaşlarımız, muhalefetin Meclis grubu, sizlerin kendi elinizle seçmiş bulunduğunuz Büyük Millet Meclisi’nde 170 küsur kişiden ibarettir. Sizin milli iradenizle halen vazife görmekte olan

devlete karşı, işte bu 170 küsur kişi Meclis’in hem içinde hem dışında isyan ve itaatsizlik bayrağını kaldırmış bulunmaktadır.

Bundaki gaye, milli iradenin yani sizlerin iradenizin hasılası olan devlet yerine kendilerini bir devlet olarak geçirmek ve onu size zorla kabul ettirmektir... Çünkü bu fiil ve hareketlerin serbestçe cereyan ettiği cemiyeti, nizam içinde bir cemiyet telakki etmek mümkün değildir. Böyle bir cemiyet anarşi ve hercümercin içine girmiş demektir. Meclis’in içinde güya nizamcı fakat dediklerini söktüremeyince hem orada ve hem de derhal Meclis’in dışına çıkıp nizam düşmanı tavrını pervasızca takınan bir muhalefet, hakiki demokratik idarelerde rejimin lüzumlu ve zaruri bir parçasını teşkil eden bir unsur olmaktan elbette çıkar.

Muhterem dinleyicilerimiz, sizin teşkil ettiğiniz, milli idarenizin, ona şekil ve hüviyet verdiğiniz devletinizin ve onun icra vasıtası olan hükümetin, Meclis kararlarına en yüksek derecede riayet ve hürmet temin edeceğinden ve bugünkü anarşi yaratma teşebbüslerine son vereceğinden kimsenin asla şüphe etmemesi icap eder.

2.9.3. Meclis Saati

Meclis Saati adlı program, Meclis’in toplandığı günlerde yapılan çalışmaları içeren ve aynı gün saat 22’de yayınlanan bir programdı. Bu program Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü görevlileri tarafından hazırlanıyordu. Bu program da muhalefetle iktidar arasında veya iktidar partisinin kendi milletvekilleri arasında tartışma konusu olan bir programdı. Diğer bölümlerde de açıklandığı gibi, DP’li Cezmi Türk verdiği bir önergede bu konudaki endişelerini dile getirmişti.

CHP, diğer programlarda olduğu gibi, bu program yüzünden de sürekli, radyonun şahsında DP’yi eleştirmekten geri kalmamıştır. Ecevit TBMM’de yaptığı bir konuşmada "... Demokrat Parti’nin grup toplantısı çağrılarını haber olarak verdiği halde, bizim çağrılarımızı haber şöyle dursun, ücretli ilan olarak bile yayınlamamaktadır. Yaz ortasında Meclis, Cumhuriyet Halk Partisi grubu tarafından olağanüstü toplantıya çağrıldığı sırada, acele bir grup toplantımızın ilanını, bir amme müessesesi olan radyo, devlet radyosu geri çevirmiştir. Ve bizim Meclis faaliyeti ile ilgili ilanımızı okumayı

reddettiği saatte, Gençlik Parkı’ndaki bir pavyonun striptease ilanını okumuştur" (Ecevit, TBMM, 28.2.1959, D.11, T.2, C.7: 1099).

2.10. Haberler ve Siyasi Niteliği Ağır Basan Diğer Yayınlar

1945 yılında radyonun düzenli bir haber saati yoktu. Ayrıca haberlerin dili de sık sık eleştiri konusu oluyordu. Özellikle kırsal yörelerde haberlerin dilinin anlaşılmadığından yakınılıyordu. Haber yayınları içinde en büyük ağırlık haber bültenlerindeydi. Günlük haber yayınları genellikle her biri 15 dakikalık dört bülten halinde düzenleniyordu.

Haber programları içinde ayrı bir ağırlığı ve önemi olan yayınlar ise Radyo Gazetesi, Pazar Gazetesi, Dış Politika İcmali, Günün Meseleleri, TBMM’de Bugün, 1958 yılından sonra da Kıbrıs Yayınları vb. adlı haber programlarıdır. 1940’lı yılların başlangıcında, özellikle savaşla ilgili son gelişmeler hakkındaki bilgileri ve yorumları halka iletmeyi amaçlayan bu programların çoğu, 1954’ten sonra Menderes’in çizdiği yayıncılık anlayışı doğrultusunda hazırlanmıştır.

4 Temmuz 1958’de yayınlanmaya başlayan Kıbrıs Saati Programı, her akşam 20:00-20:15 arasında yayınlanarak, Kıbrıs’a ilişkin haberler, yerli ve yabancı basında çıkan konu ile ilgili haberler ve bu konuda yapılan yorumları içeriyordu (Kocabaşoğlu, 1980: 311). Radyo, Kıbrıs konusunda hassas bir politika gütmesine rağmen dış olaylara ilişkin haberlerinde dikkatli ve özenli davranmıyordu. Özellikle 1958-1960 döneminde radyolarımızda, sömürgeci Fransızlara karşı bağımsızlıkları için savaşan Cezayir Ulusal Kurtuluş Örgütünden, tıpkı o tarihlerde Paris Radyosu’nun yaptığı gibi "asiler" diye söz edilirdi (Tuğrul, 1975: 110).

2.11. Radyo Dinlemeyenler Derneği Kuruldu

Demokrat Parti’nin radyoyu, muhalefet anarşi kışkırtıcılığı yapıyor gerekçesiyle meşru müdafaa aracı olarak kullanmaya başlamasından sonra, bir grup insan bir araya gelerek, bu uygulamalar aleyhinde bir kamuoyu oluşturmak amacıyla Radyo Dinlemeyenler Derneği adı altında bir dernek kurdu.

1 Aralık 1958 tarihinde, Avukat Bedri Çalışkur’un önderliğinde kurulan derneğin tam adı "Radyo istasyonlarından ajans haberlerini ve partizan neşriyatı dinlemeyenler derneği" idi. Dernek İstanbul valisinin verdiği bir emir üzerine kapatılmıştır. Vali Ethem Bilginer konuyla ilgili yaptığı açıklamada şöyle demişti (Aksoy, 1960: 115):

> Radyo istasyonlarından ajans haberlerini ve partizan neşriyatı dinlemeyenler tüzüğü namıyla üç şahıs tarafından hazırlanarak 1 Aralık 1958 tarihinde vilayete getirilen kâğıtlar, gerek muhtevaları, gerekse bu üç şahsın kasıt ve niyetleri bakımından, suç mahiyetinde görülerek, kanuni gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Savcılığı'na tevdi edilmiştir. Kendilerince bu sabahki gazete neşriyatı ile muttali olunması üzerine haklarında verilecek adli karara intizaren merkez telakki ettikleri yer polis tarafından kapatılmak suretiyle, faaliyetleri vilayetlerimizce men edilmiştir.

Radyo haber bültenlerini dinlemek istemeyenlerin dernek kurduğu, radyo yönetiminin aleyhinde davalar açılmaya başlandığı 1958'in ikinci yarısında CHP de çeşitli düzeylerde "Hukuk Büroları" kurarak radyo yayınlarını banda kaydetmeye ve suç unsuru bulunan yayınlar hakkında dava açmaya karar vermiştir (Cumhuriyet, 28 Ekim 1958). Ayrıca TBMM'nin bazı üyeleri, olayı daha da tırmandırmak için radyolarını mühürlemişlerdir (TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 488).

2.12. Radyo Yayınlarının Yassıada Duruşmalarında Gündeme Gelmesi

Yassıada duruşmalarına konu olan hususlardan biri de radyo meselesiydi. Radyo ile ilgili olarak Menderes başlıca şu dört konuda suçlanıyordu:

1. Radyo Gazetesi adlı programı hazırlayan Burhan Belge'ye para verilmesi,
2. 1957'de yapılan genel seçimlerde oy kullanımı devam ederken, seçim sonuçlarının radyodan açıklanmaya başlanması,
3. Radyo Gazetesi adlı programda partizanca yayın yapılması,
4. Vatan Cephesi yayınları.

İddianamede, siyasi partilerin seçim zamanı radyodan yararlanmalarının kanunla yasaklanmasının ardından Menderes'in "Hükümet'in icraatlarını" açıklama adı altında partisinin propagandasını yaptığı ileri sürülerek şu ithamlarda bulunulmuştur (İleri, 1986: 62):

> 1950 seçimlerinde radyodan eşit olarak istifade ile iktidara gelmişlerken iktidarı elde edince her konuda olduğu gibi radyo mevzuunda da söylediklerini unutarak Demokrat Parti'nin bir yayın vasıtası haline getirdikleri ve bu radyodan muhalefetten istifaları Vatan Cephesi'ne iltihakları devamlı olarak yaydırdığı, bu yüzden

> partisini 13 milyon civarında borçlu duruma düşürdüğü, yine devlet radyosundan muhalefete, muhalefet lideri İnönü ile muhalefet mensuplarına ve hatta şahıslara tecavüz mahiyetinde yayında bulundurduğu ve bu mahiyette yayınları ihtiva eden Radyo Gazetesi'ni bizzat yazdığı veya sanık Burhan Belge'ye dikte ettiği, hatta seçim zamanlarında da muhalefetin radyoyu tamamen Demokrat Parti'nin bir malı haline getirdiği görülmüştür. Ethem Menderes hatıra defterinin 2 Kasım 1959 tarihli yaprağında "... Avni Doğan'a, seçimi kaybedeceğimizi hissedersem Halk Partisi'ni dağıtırım, yine iktidarda kalırım." demiş. Düşüncesi de bu. "Radyo mücadelesiyle Halk Partisi'ni eriteceğim. İsmet Paşa'yı mahvedeceğim."

Mahkeme Radyo Davası kararının gerekçesinde konuyu "Radyonun iktidar yararına ve muhalefetin aleyhine kullanılması ve örneğin 27 Kasım 1957 günü seçimler bitmeden kısmi sonuçların yayınlanması, radyonun DP organı haline getirilmesi davası" şeklinde dile getirmiştir.

Vatan Cephesi ile ilgili dava kararının gerekçesinde ise "Muhalefeti bir düşman topluluğu ve ehli salip camiası ilan etmek, kurduğu dikta rejimini savunmak üzere Vatan Cephesi kurmak ve yönetmek, onu örtülü ödenekten beslemek..." şeklinde söz edilmiştir (İleri, 1986: 17). Bunların dışında Menderes'in CHP'nin yaptığı ihtilal kışkırtıcılığını halka şikâyet etmek üzere radyodan yaptığı konuşmalar da ayrıca yargılama konusu olmuştur.

2.13. "Partizan Radyo"nun "Yassı Radyo"ya Dönüşümü

İhtilal öncesinde 5392 sayılı BYTGM kanunu ile yönetilen radyo teşkilatı bu dönemde de aynı kanunla yönetilmiştir. Ancak 27 Mayıs yönetimi Türkiye radyolarının çalışma prensiplerini yeniden belirledi. Buna göre radyo, ne hükümet organının ne de herhangi bir zümrenin veya şahsın nüfuz istismarı amacıyla kullanılmayacaktı (Vural, a.g.e.: 119). Ancak ihtilal yönetiminin radyoyu kendi çıkarı için kullandığı açıkça görülmüştür. Bu konuda ilginç bir örnek, 26 Ocak 1964 Pazar günü dinleyici isteklerinde yayınlanan, "oy teskere teskere canım teskere" adlı türkünün, askerlik hizmetinden şikâyet eder bir mahiyet taşıyan ve şerefli vatan hizmetlerini yapan erlerimiz üzerinde olumsuz etki yapabilecek nitelikte bulunması ve bu tür müziklerin radyolarımıza sokulmaması yolundaki uyarıdır (Kocabaşoğlu, 1980: 410).

Bu ve benzeri uygulamalar nedeniyle Milli Birlik Komitesi döneminde radyoya halk arasında "Yassı Radyo" lakabı takılmıştır. Neticede radyonun her iktidar değişiminde, yeni gelenin bir öncekini kötüleme (ve yalnız bunu yapma) aracı olduğu, toplumda yaygın bir kanaat haline gelmişti. CHP padişahlık devrini; DP, CHP devrini; Milli Birlik Komitesi ise DP devrini kötülüyordu (Özdek, 1977: 40).

1960-1964 yılları arasında en çok tartışılan programlar arasında haberler ve siyasi niteliği ağır basan yayınlar gelmiştir. Bu haber programlarının en ilginç olanı Yassıada Saati'dir. Yassıada duruşmalarını yansıtan bu program, güdümlü bir program olduğu gibi, gerek yayın gününün belirsizliği, gerekse kendine ayrılan süreyi aşması yönünden zaman zaman radyo programlarını altüst etmiştir.

Eski dönemden kalan iki haber programı ise TBMM Saati ve Kıbrıs Saati'dir. Bu dönemde TBMM'nin çalışmalarını yansıtacak olan TBMM Saati programının hazırlanmasına ilişkin yönetmelik çıkarılmış ve bu program gazetecilere hazırlatılmıştı.

1960'dan önce Demokrat Parti'yi radyoyu partizanca kullanmakla, kendi partisinin yayın organı olarak tek taraflı yayın yapmakla itham eden Milli Birlik Komitesi bu sefer kendi darbesini meşru kılmak için radyoyu kullanmada bir beis görmemiştir. Gerçi ihtilalin yapıldığı bir memlekette radyonun ihtilalcilerin emelleri doğrultusunda kullanılmayacağını, radyoya salt devlet yayın organı fonksiyonu verileceğini beklemek de çok safça bir duruştur.

2.14. 1945'ten Sonra Siyasal İktidarla Birlikte Radyo da Yönünü Batı'ya Çevirdi

II. Dünya Savaşı'nın yoğunluğu Türkiye'yi hem iç politikada, hem de dış politikada etkiledi. Dönemin başında Sovyetler Birliği ile iyi olan ilişkiler kesilmişti. Türkiye bir yandan iktisadi işbirliği, kredi ve yardım anlaşmalarıyla kapitalist emperyalist sistemin ekonomik ağı içine çekilirken başka bir yandan da kültür anlaşmalarıyla emperyalizmin ideolojik kültürel etkisine açılmış, askerlikten haberleşmeye kadar pek çok alanda kapitalist emperyalist sistemle bütünleşmeye zorlanmıştır.

ABD ile yaşanan bu siyasi yakınlaşma devlet radyosunun da bu ülke ile ilgili yayınlara ağırlık vermesine neden oldu. 1945 yılında radyolarımızda ABD'nin bağımsızlık günü, 1946'da da Missouri ve Providence zırhlılarının İstanbul'a gelişleri geniş programlar biçiminde yer almıştır.

Daha sonra Türkiye’de Marshall Planı ve NATO Saati programları radyolardan yıllarca düzenli olarak yayınlanmıştır. Ayrıca doğrudan doğruya ABD’den gelen müzik bantları da yayına sokulmuştur (Gönenç, 1977: 16).

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra İngiliz Kültür Heyeti, ABD Sefareti Basın ve Radyo Ataşeliği, USIS, VOA gibi yabancı kuruluşlar Türkiye radyolarında etkinlik sağlamaya çalışmışlardır. Radyo ile söz konusu kuruluşlar arasındaki ilişkilerin başlatılmasında ilk girişimler anılan kuruluşlardan gelmiştir (Kocabaşoğlu, 1980: 343). Ankara’daki Amerikan Haberler Merkezi (USIS) aracığıyla sağlanan ilişkilerde dikkati çeken nokta, bu merkezin radyoya sadece program malzemesi sağlamakla yetinmemesi, programları bütünüyle kendi stüdyosunda hazırlaması, bu amaçla Ankara’daki bürosunda herhangi bir radyo istasyonunu besleyebilecek nicelik ve nitelikte bir stüdyo geliştirmesi ve bu stüdyoda hazırlanan programların banda alındığı biçimiyle yayınlanmış olmasıdır. Bunlar arasında Köy Doktoru Cennette, Bir Film Çevriliyor ve Panorama adlı programlar yer almaktadır (Gönenç, 1977: 16). Bunlara ilaveten radyolarda özel Noel ve Paskalya Yortusu programlarının yayınlandığı da ayrı bir gerçektir (Tuğrul, 1975: 49).

Batı ülkeleriyle özellikle ABD’yle yakın bir ilişkiye giren radyo yönetimi sosyalist ülkelerin benzer girişimlerini kuşkuyla karşılamıştır. Örneğin Rumen Büyükelçiliği’nin hediye ettiği müzik plaklarının sakıncalı olup olmadığını tespit etmek amacıyla, titizlikle incelettirmiştir (Kocabaşoğlu, 1980: 343).

1960 yılından sonra ABD ile olan ilişkiler iyice arttı. Ayrıca bunlara İngiliz ve Federal Alman kökenli programlar da eklenmiştir. 1961 yılında Amerikan Haberler Merkezi, yabancı ajans ve radyo kökenli yayınlar tüm söz yayınlarının %16’sını oluşturmuştur. Bu programların en çok dikkat çekenleri ise Küba Sorunu, ABD Dış Yardımı, Utanç Duvarı gibi konularda hazırlanan programlardır. Bu ve benzeri programlarla ABD’nin yaşam değerleri iletilmeye çalışılmış ve ABD lehinde kamuoyu oluşturulmuştur. Bu programların kaynağının belirtilmemesi de ayrı bir gerçekti (Gönenç, 1977: 16).

Türkiye batı radyolarıyla bu tür sıcak ilişkiler kurarken birçok yabancı radyo istasyonu Türkiye’ye yönelik yayın yapmaya çalışmıştır. Ülkemizde bu radyolara "muzır radyo" adı verilmişti. Nitekim 27 Mayıs’tan sonra bu konuda hazırlanan bir raporda kırka yakın istasyonun muzır yayın yaptığı

ve bunlara karşı alınacak önlemler arasında il radyolarının kurulması, halka ucuz radyo alıcısı dağıtılması vb. öneriler sayılmaktadır (Kocabaşoğlu, 1980: 419).

Türkiye'ye karşı muzır yayın yapan radyolardan en önemlisi Bizim Radyo adlı radyodur. DP ile CHP arasındaki çekişmenin kızışmaya başladığı 1957 genel seçimlerinden sonra, 15 Mart 1958 tarihinde deneme yayınlarına başlayan Bizim Radyo, 1 Nisan 1958 tarihinde günlük yayınlarına geçmiştir.

Bizim Radyo'yu, Moskova'ya kaçmış olan Laz İsmail Mara, Nazım Hikmet ve Yakup Demir yönetiyordu. Bu kişiler aynı zamanda TKP'nin yöneticiliğini yapıyorlardı. Bizim Radyo'nun gerçek yöneticisi ne Nazım Hikmet ne de Yakup Demir'di. Asıl müdür, DTCF'de Almanca Kürsüsü'nde hocalık yapan Prof. Dr. Herbert Melzig'di.

Zeki Baştımar (Yakup Demir) söz konusu radyonun yöneticiliğine geldikten sonra, o dönemlerde siyasi suçlardan dolayı Türkiye'ye kaçan, Ankara Radyosu eski spikerlerinden Gün ve Necil Togay çiftini de bu radyoda çalıştırmıştır.

Bizim Radyo'nun amacı Sovyet görüşünü yaymak, bu ülkelerde kargaşalık çıkarmak, komünist partileri iktidara getirmektir. Aclan Sayılgan'a göre Bizim Radyo'nun üç özelliği vardır:

a) Gizli Türkiye Komünist Partisi'nin Moskova'da meskûn harici bürosunun resmi organıdır.

b) Aşırı solcuların harekete geçmelerini sağlayacak bir paravan parti olan Türkiye İşçi Partisi'nin devamlı destekçisidir.

c) Bizim Radyo, tamamen Moskova'nın direktiflerine göre yayın yapan bir radyodur.

Bizim Radyo, görünüşte, Demirperde gerisinde faaliyet gösteren ve Batı Avrupa yoluyla komünizmi Türkiye'ye sokmak için Çekoslovak hükümetinden yılda 210.000 Dolar para alan Türkiye Komünist Partisi'nin sesi olmasının yanı sıra, Sovyet emperyalizminin ahlak dışı bir propaganda aracı olmasıyla da dikkat çekiyor.

Bizim Radyo'nun işlediği konular şunlardır:

a) AP hükümeti, Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki hükümet, İnönü hükümeti ve MBK'yi eleştiren programlar,

b) Türk zinde kuvvetlerini TKP etrafında toplamaya yönelik (Demokratik Milli Cephe) programlar,

c) NATO, CENTO gibi Türkiye’nin üyesi olduğu paktları kötüleyen programlar,

d) Türk halkının ordu, polis, adliye, din, milli eğitim gibi kurumlarını kötüleyen, halkın bunlara olan güvenini sarsmaya yönelik programlar...

Bizim Radyo açıkça, ülkemizde mevcut aşırı sol, sol teşekkül, aşırı sol gazete, dergi ve şahısların da bir numaralı propagandacısı olmuştur. Bizim Radyo’ya malzeme sağlayan basın, Cumhuriyet, Akşam, İşçi-Köylü, Ant, Türk Solu, Forum, Tip Haberleri gibi gazete ve dergilerdir. İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Çetin Altan, Osman Nuri Koçtürk vs. gibi yazarların yazılarına yayınlarda sıkça yer verilmiştir (Bkz. Sayılgan, 1969).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960-1970 DÖNEMİ

SİYASAL İKTİDAR VE TRT İLİŞKİSİ

3.1. 1961 Anayasası ve TRT

Çok partili hayata geçtikten sonra radyo siyasi tartışmaların birinci maddesi olmuştu. Bunun nedeni elbette radyonun sahip olduğu güçlü ve önemli özelliklerdi. Bu nedenle iktidar partisi radyoyu, ömrünün uzun sürebilmesi ve diğer seçimleri de kazanabilmesi için önemli bir araç olarak görüyordu. Bir anlamda siyasi partilerde radyoya sahip olmakla hükümete sahip olunabileceği anlayışı hâkimdi.

CHP 1946'dan sonra, çok partili siyasi hayatın gereği olarak, DP'nin de aşırı talepleri sonucunda radyoyu muhalefete açmıştı. DP, 1950 yılında iktidara geldikten sonra bir süre radyo konusunda iyi niyetli ve hassas bir politika izlemişti. Hatta Menderes muhalefete, bu konudaki bütün önerilerini dikkate alacağını ve gereğini yerine getireceğini vadetmişti. Fakat CHP ansızın iktidarı kaybedince ani bir şoka girmiş, sert muhalefetine gerekçe olarak da radyoyu seçmişti. Menderes de muhalefetin eleştirilerine karşı radyoyu "meşru müdafaa aracı" olarak değerlendirdi. Bu çekişmeler ve ülkede yaşanan değişik olaylar nedeniyle ordu darbe yaparak yönetimi eline aldı. Özellikle Yassıada duruşmalarında mahkemenin en önemli konularından birini radyo oluşturuyordu. Mahkeme Vatan Cephesi yayınları ve Radyo Gazetesi gibi programlarla Menderes'in radyoyu partizanca, kendi partisinin reklamını yapmak amacıyla kullandığına karar vermişti.

Kısaca radyonun Türk siyasi hayatında unutulmaz bir anısı oldu. Bu mazi radyo konusunun titizlikle ele alınmasını sağladı. 1960'dan sonra radyo konusunda getirilen yeni düzenlemelerin altında, gerekçe olarak, bu olumsuz tecrübenin olduğu söylenebilir.

Nitekim 1961 anayasasıyla getirilen yeni anlayışla, bu konuda yeni bir düzenleme (26. ve 121. madde) yapılmıştır. Anayasanın "Basın dışı haberleşme araçlarından faydalanma hakkı" başlığını taşıyan 26. maddesi şöyledir:

> Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun halkın bu

> araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamaları koyamaz.

Ersan İlal'e göre radyo ve televizyon yayınlarının olağanüstü etki gücü nazarı itibara alınarak, kişilerin ve partilerin kamu tüzel kişileri elindeki radyo ve diğer basın dışı yayın araçlarından eşitlik esaslarına uygun olarak faydalanması esası konulmuştur. Böyle bir hüküm, siyasi alandaki eşitliğin gerçekleşmesi ve seçimlerin usulüne uygun surette cereyan edebilmesinin şartıdır (İlal, 1972: 38).

1961 anayasasının 121. maddesinin gerekçe bölümünde de TRT'nin özerkliğinin nedeni şöyle açıklanmıştır (Tuğrul, 1975: 59):

> Radyoların partizan tutumu ve partizan bir yayın vasıtası haline getirilmesi, memleketimizde uzun yıllar ciddi bir huzursuzluk konusu olmuştur. Bu sebeple, radyo muhtariyeti ve tarafsızlığı anayasa teminatı altına alınmak istenmiştir.

Madde metninde ise bu gerekçe doğrultusunda şu esaslar getirilmiştir:

> Radyo ve televizyon istasyonları, ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz.
>
> Her türlü radyo ve televizyon yayınları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.
>
> Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyetin, milli güvenliğin ve genel ahlakın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi, yetki, görev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.
>
> Devlet tarafından kurulan, devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.

Görüldüğü gibi, maddenin amacı siyasal iktidarın etkisinden uzak hiyerarşi veya idari vesayet dışında bir özerk kuruluş ya da kuruluşlar düzenlemektir (İlal, 1972: 84). Başka bir deyişle radyonun siyasal iktidarın yayın organı haline gelmesini önleyebilmek için özerklik ilkesi getirilmiştir.

Bu ilke getirilirken radyo ve televizyon yönetimi başka özerk bir kuruluş olan üniversitelerle birlikte ele alınmıştır. Böylece bir bakıma, radyo ve televizyona üniversiteler gibi, özgürce çalışma ve yayıncılık faaliyetinde bulunma görevi verilmek istenmiştir.

3.2. Özerk TRT'nin Siyasi Bir Görünüme Bürünmesi

Özerklik düşüncesi radyo ve televizyonu siyasal iktidarların etkisinden, baskısından kurtarmak, serbestçe ve tarafsız yayın yapabilmesini sağlamak amacıyla gündeme gelmiştir.

TRT çalışanları özerkliği 1960 sonrası söylenemeyenleri söyleme biçiminde algılarken (İlal, 1972: 5 ve 90), AP'liler ise daha farklı bir biçimde yorumlamıştır. AP milletvekili İbrahim Göktepe'nin bu konudaki görüşleri şöyledir: "1950'den itibaren seçimle tek başına iktidara gelemeyeceğini anlayan CHP'nin, bu gayretleri çok zaman çeşitli devlet müesseselerini, seçilmiş iktidarın karşısına dikme gayreti şeklinde tezahür etmiştir. İşte 1961-1971 döneminde uygulanan ve hükümetlerin elini kolunu bağlayan TRT özerkliği de öyle bir gayretin sonucudur." Göktepe bir adım daha ileri giderek TRT'nin anarşi kışkırtıcılığı yaptığını bu vesileyle TRT'nin banka soyan, adam kaçıran eşkıya ile kanun kaçaklarıyla röportajlar yaparak yayımlamak dalaletini gösterdiğini savunmuştur (Göktepe, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 484).

TRT, yayın hizmetini yaparken kendi mevzuatı çerçevesinde kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardımla görevlendirilmiştir. Oysaki bu fonksiyonel anlayışta, kurum içerisinde bir birlik sağlanamamıştır. Bazı kurum mensupları, TRT'ye verilen özerkliği kişilere verilen özerklik olarak anlamışlar ve hatta gazete sütunlarında bu işin tartışmasına girmişlerdir. Bu keşmekeş içinde yapılan yayınlardan bir kısmının kamuoyunda belli bir ideolojiyi oluşturmak anlayışına dayanması, hizmetin tarafsızlığını zaman zaman önlemiştir. (Özdek, 1977: 74).

Demirel ise TRT'nin, ülkede meydana gelen siyasi olayları ekrana getirmesini "TRT'nin anarşiyi kışkırtması" olarak yorumlarken, muhalefet bu davranışa karşı çıkmıştır. Şubat 1969 tarihinde Taksim'de meydana gelen, 2 kişinin ölümüne ve yaklaşık 114 kişinin yaralanmasına neden olan bir olayın 22 Şubat 1969 Cumartesi akşamı yayınlanan "Panorama" adlı programda yer almasına karşı çıkıldı ve nitekim bu görüntüler yayınlanamadı. Demirel bu tür görüntülerin yayınlanmasıyla halkın da kışkırtılacağı kanaatini taşımıştı. Bu yüzden 359 sayılı kanunun 17.

maddesine (Milli Güvenliğe Dokunan Haller) dayanarak yetkisini kullanmıştır (Milliyet, 23 Şubat 1969).

TRT'nin bazı uygulamaları, Demirel'in endişelerini haklı çıkartmıştır. Ankara Televizyon Dairesi Başkanı Mahmut Tali Öngören yayınladığı bazı programlarla belli bir ideolojiyi topluma pompalamakla itham edilmiştir. Tartışmaya konu olan programlardan biri de Öngören'in 10 Kasım akşamı yayınlanan bir programıydı. 12 Kasım 1969 tarihli Milliyet gazetesinde yer alan aşağıdaki haber bu düşünceye ışık tutmaktadır:

> Ankara Televizyon Dairesi Başkanı M. Tali Öngören'in, Atatürk'ün ölüm yıldönümü gecesi hazırladığı özel programda, Sovyetlerin çektiği bir filmi oynattığı ve komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla yetkileri elinden alındı. Olay bir AP'li senatör tarafından Meclis'e getirildi.
>
> Bunun üzerine Genel Müdür Adnan Öztrak TV dairesine gitmiş, 'Türkiye'nin kalbi' adını taşıyan filmi durdurmuştur...
>
> Öztrak konuyla ilgili şunları söyledi. "Öngören hiçbir ilgisi olmadığı halde Sovyetler Birliği Büyükelçiliği'nden aldığı bir filmi komisyondan geçirmeden yayınlamıştır. Bu bakımdan idari tedbir olarak yetkilerini kaldırdım. Öğleden sonra film Ankara Savcısı tarafından seyredilecek.
>
> M. Tali Öngören ise konuyla ilgili olarak 'Ben müsterihim. İyi bir şey yaptım kanısındayım' dedi.

Özetle bu ve benzeri nedenlerden dolayı hükümet TRT'yi "... Halka gerçeği söylüyoruz diye ortalığı karıştırmakla, her şeyi olduğundan daha kötü göstermekle, TRT'de çalışanları bozguncu olarak" nitelendirmiştir (Akarcalı, 1988: 31-32).

3.3. "TRT, Devlete Karşı Hal-i İsyanda"

Adalet Partisi'nin TRT programlarına TRT kanununun 17. maddesine istinaden müdahalede bulunmasını, değişik muhalif grup ve siyasi partiler bunun özerklik yüzünden Demirel'in TRT'yi istediği gibi kullanamamasından kaynaklandığı şeklinde yorumlarken, Demirel bu konuda farklı gerekçeler ileri sürmüştür. Demirel, TRT'nin "Devlete karşı hal-i isyanda olduğunu" iddia ederek, meselenin parti meselesi değil, devlet meselesi olduğunu vurgulamıştır (Milliyet, 29 Mart 1965). Bu nedenle

TRT'nin bu açıdan tarafsız olamayacağını, hatta devletten yana olması gerektiğini belirtmiştir.

İkinci gerekçe olarak, Demirel, Kasım 1969'da Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı bir konuşmada şu görüşleri ileri sürmüştür (Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 11 Kasım 1969: 222):

> Muhterem senatörler, bizim devlet radyosunu iktidarın borazanı haline getirmeye ihtiyacımız yoktur. Neden yok? Çünkü biz, Devlet Radyosu'nu kullanmak suretiyle propaganda yapma ihtiyacı içerisinde değiliz. Biz büyük bir partiyiz. Türkiye'nin her köşesinde teşkilatımız var. Bugün 358 milletvekili ve senatörümüz var. İcap ettiği zaman yurdun her köşesine yayılırız. Salon salon, köşe köşe derdimizi anlatırız. Milletin derdini de alırız. Böyle yapageldik. Onun içindir ki, bizi böyle basit meselelerin arkasında görmeyiniz. Ama açık olarak söylüyorum, bugün millet muzdariptir ve radyonun tarafsız olması anayasa gereğidir. Biz tarafsızlık sağlanmasını istiyoruz. Zannediyorum ki, bunu isterken de icra olarak ve siyasal iktidar olarak sorumluluğumuz içindeyiz. Nasıl düşünebiliriz, tarafsız olmayan bir radyoyu niye ıslah etmiyorsunuz demek muhalefete düşer aslında.

CHP ise Adalet Partisi ile aynı kanaatte değildi. Tam aksine TRT'nin bu tür faaliyetlerini tarafsızlığın iyi bir uygulaması olarak görüyordu (Ecevit, Milliyet, 26 Mart 1965). TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak ise verdiği demeçte kurumun tarafsız davranmadığı yolundaki iddiaların doğru olmadığını belirterek herhangi bir tarafgirliğin söz konusu olmadığını, "TRT'nin 22 Şubat 1965'ten 7 Mart 1965 tarihine kadar yayınladığı siyasi haberlerde kelime adedi 18 bin 233'tür. Bunun sadece 1.844'ü muhalefete ait olup, 16 bin 479'u hükümet, bakanlar ve iktidar partilerine aittir. Hükümet üyelerinin banda alınan konuşma ve demeçleri bu rakama dâhil değildir. Durum budur, takdir umumi efkârındır." şeklindeki ifadesiyle dile getirmiştir (Milliyet, 31 Mart 1965). Neticede CHP Parti Meclisi bu durum karşısında radyonun bağımsızlık niteliğini ihlal edebilecek her teşebbüse karşı mücadeleye kararlı olduğuna dair bir bildiri yayınlamıştır (Milliyet, 31 Mart 1965).

3.4. İktidar TRT'yi Üç Koldan Kuşatma Altına Aldı

Hukuki nedenlerden dolayı TRT'nin yayın politikasına müdahale edemeyen AP iktidarı farklı yöntemlerle TRT'yi etki altına almaya

çalışmıştır. Bu yöntemleri kısaca şu şekilde açıklayabiliriz:

a- TRT programlarının takip edilmesi: AP özellikle 1965'ten sonra TRT yayınlarını sıkça takip etmiş, kimi yayınları 359 sayılı kanunun 17. maddesine istinaden yayından kaldırtmıştır. Ayrıca kimi programların sakıncalı olduğunu iddia ederek adli yargıya başvurmuştur. 1965'ten 1969 yılına kadar TRT programları için 200'den fazla soruşturma açılmış; bunlardan yalnız ikisi dava konusu olmuş ve 198 soruşturma takipsizlikle sonuçlanmıştır (Tuğrul, 1975: 173).

b- Mali Denetim: Maliye bakanlığı, TRT'ye ödemesi gereken transferleri geciktirerek, kurumu adeta dize getirmeyi denedi. TRT yeni kurulduğu zaman yapılan ilk teknik planlamada yeni radyo istasyonlarının yapımları tamamlandığı zaman, yayınların, şebeke düzeninde yürütülmesi öngörülmüştü. Bu amaçla yeni radyo verici istasyonlarının, bunların yanı sıra, çeşitli illerde kurulacak ve tümü de kısa dalga tekniğiyle çalışacak olan 30 kadar vericinin yaptırılması tasarlanmıştı. TRT'nin AP hükümeti tarafından karşı karşıya bırakıldığı finansman ve transfer zorlukları, bu tasarının tümünün gerçekleşmesini engellemiştir (Tuğrul, 1975: 173).

Buna ilaveten Maliye Bakanlığı müfettişlerince TRT'nin denetlenmesi yönünde, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Danıştay'a müracaat edilmiştir. Nitekim Danıştay verdiği kararla bu tür bir denetlemenin kanunlara uygun olmadığını "... Ancak Yüksek Murakabe Heyeti aracılığıyla (mali meselelerle ilgili) çalışmalar hakkında bilgi alınabileceğini" karara bağlamıştır (Milliyet, 26 Nisan 1965).

c- Özerklik konusunda olumsuz kamuoyu oluşturma: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, TRT Yönetim Kurulu'ndaki hükümet temsilcilerini de devreye sokarak Fransa'dan Gerard Bellorgey adında bir yöneticiyi Türkiye'ye davet etmiş; radyo ve televizyonların özerk bir statüye sahip olmalarının tutarsızlığı ve kitle iletişim araçlarının yönetim biçimleri ne olursa olsun, iktidarın kendi icraatlarını açıklamak için radyodan ve televizyondan da yararlanabilmesi gerektiği yolunda konferanslar verdirmiştir (Tuğrul, 1975: 172) Bunun dışında AP, TRT yöneticilerinin özerklik zırhına bürünerek millete karşı isyanı teşvik ettiklerini sık sık ifade ederek, halkı bu konuda aydınlatmaya çalışmıştır.

3.5. AP: "Devlet Radyosu, Kendi Eliyle Çizdiği Özerklik..."

Daha önce de belirtildiği gibi, AP iktidarı TRT'nin tavrı yüzünden değişik uygulamalara başvurmuştur. Bu uygulamaların en son halkası TRT

kanununun değiştirilmesidir. Söz konusu kanun tasarısının gerekçesinde, bu kanunun çıkarılma nedeni şu şekilde açıklanmaktadır: "... Öyle bir anayasal rejimin temellerini sarsmaya, kendi kurduğu düzeni değiştirmeye, anarşiyi amaca ulaştıracak bir yol olarak tahrike ve devlet idaresini saldırılar ile ezmeye kalkışacak bir devlet radyosunun kendi eliyle çizdiği özerklik adlı tebeşir dairesi içinde devletle ilişkisini kesmiş, ulaşılmaz dokunulmaz bir emanet-i mukaddese halinde..." olduğu belirtilerek, bu durumun hiçbir hukuk mantığına sığmadığı ifade edilmiştir (Milliyet, 16 Nisan 1969).

Ayrıca TRT'den sorumlu devlet bakanı da basına yaptığı açıklamada "Bu tasarı TRT'nin bir anarşi teşvik unsuru olmaması, anayasa çizgisi dışına çıkmaması, yasaların kabul etmediği doktrinleri yeşertmeye zemin hazırlamaması, milli menfaatlere aykırı düşen propagandalara ekranlarını ve mikrofonlarını açık tutmaması için" bu değişikliğe gittiklerini belirtmiştir (Milliyet, 3 Mart 1971).

Yeni tasarı TRT Yönetim Kurulu üye sayısını 9'dan 16'ya çıkarmakta, yayınların tarafsızlığının kriterleri ile müeyyidesini tespit etmekte, bariz şekilde taraflı yayın yapanların görevden uzaklaştırılması esasını getirmektedir. Tasarı Yönetim Kurulu'ndaki hükümet temsilcisi sayısını bire indirmiş, ancak Maliye, Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlıklarının birer uzman temsilci ile kurulda temsil edilme esasını getirmiştir. Kurulda iki müzik uzmanı, meslek kuruluşlarınca seçilecek dört üniversite ile ilgili fakülte ve akademilerce seçilecek üç kişi bulunacak, geri kalan üç üyeliğin biri TRT Genel Müdürü'ne, ikisi de TRT içinden seçilecek bir yönetici ile bir elektronik mühendisine verilecektir.

Adalet Partisi 1965'te Ragıp Gümüşpala döneminde de böyle bir tasarı hazırlamıştı. O taslak da aynı prensipleri getiriyordu. Bu prensiplerin belki de en göze çarpanı "TRT kanununa aykırı yayınla ilgili sorumluların görevine Bakanlar Kurulu'nun son vermesi" idi (Milliyet, 30 Mart 1965).

Nitekim CHP Meclis'te düzenlediği grup toplantısında konuyu değerlendirerek "... Radyonun bağımsızlık niteliğini ihlal edebilecek her teşebbüse karşı mücadeleye kararlı olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 31 Mart 1965).

Bu kanun tasarısı kanunlaşmayınca Adalet Partisi 1969 yılında konunun başında belirtilen tasarıyı hazırladı. AP, TRT özerkliğini kaldırmak isterken, TRT çalışanları da buna karşı çıkıyordu. Karşı çıkarken de çoğu kez birbirleriyle dövüşmeyi unutmuyorlardı... Bunun nedeni özerklikle mevcut iktidarlara karşı olmak arasındaki ayrımın yeterince bilinmemesiydi... Bu

durumda TRT çalışanları kendilerini özerklik savaşçısı olarak görmekteydi. Kültürel seviyesi yüksek, nitelikli programlar yapmaktan çok yürekli programlar yapma düşüncesini taşıyordu. Çünkü en kolay alkış bu yolla alınabilirdi (Tamer, 1983: 5-6).

Akşam Gazetesi'nden İlhami Soysal bu tasarının amacının "... TRT diye uydurma birtakım meseleler çıkararak halkı uyutma..." olduğunu belirtirken, Türkiye'ye karşı korsan yayın yapan "Bizim Radyo" olaya şu şekilde yer vermiştir (Sayılgan, 1969: 93):

> TRT tasarısı ile ilgili olarak basında yayımlanan yazı ve yorumlarda, AP iktidarının hazırladığı nizam, TRT, orman tasarısı ve diğer faşist baskı tasarıları güttüğü başlıca amacın seçimler arifesinde memlekette faşist bir ortam yaratmak ve böyle bir ortamda seçimlere gitmek ve netice almak olduğu ileri sürülmektedir.

Demirel'in bu tasarıyı kanunlaştırmaya ömrü yetmedi. Çünkü 12 Mart Muhtırası imdada yetişti. Bu değişikliği yapmak da 12 Mart yöneticilerine kaldı. Nitekim 1568 sayılı Yasayla 359 sayılı kanunda değişiklik yapılmış ve özerklik kaldırılmıştır.

3.6. Demirel: "Plan, Biçildiği Şekilde Giyilmesi Gereken..."

Adalet Partisi iktidara geldikten sonra "plan" kavramından ne anladığını beyan ederek, önceki dönemdeki düşüncelerden farklı yanlarının olduğunu belirtmiştir. Demirel plana ilişkin görüşlerini şöyle açıklamaktadır: "Plan, biçildiği şekilde giyilmesi gereken bir dar ceket değildir. Planı, sorumsuzluk, hareketsizlik ve vatandaş ihtiyaçlarına sırt çevirmenin bir bahanesi sayan görüşe katılmıyoruz. Planı, halkın benimseyeceği, seveceği, gönüllü olarak işbirliği arzusu duyacağı bir milli vesika olarak kabul ediyor, plan hedeflerini halka, işçiye, müteşebbise, idareciye geleceğin imkânlarını ve icraatını bugünden haber veren bir faaliyet muhtırası olarak mütalaa ediyoruz (Şenyapılı, 1977: 17).

Bu ekonomik düşünceye sahip olan Demirel'in Kasım 1965'te açıkladığı hükümet programında "temeli vatandaşın bir karar verme ve kazanma gayretine dayanan karma ekonomi sistemimizde" televizyonun eğitim değeri yüksek bir yayın vasıtası olduğuna inanılıyordu ve Demirel "Bu sebeple Türkiye'de televizyonu en kısa zamanda gerçekleştirme kararında olduklarını" vurguluyordu (Şenyapılı, 1977: 18).

Bu düşüncenin iktidarda egemen olması sonucunda, 1. Beş Yıllık Plan'da öngörülmediği halde, Federal Almanya ile yapılan bir anlaşma ile Televizyon Eğitim Merkezi kurmak için gerekli araç ve gereçler sağlanmış, 1966 yılında kapalı devre stüdyo yayınına başlanmış ve nitekim 31 Ocak 1968 tarihinde haftada üç gün deneme yayınına başlanmıştır (Bkz. Öngören, 1976a: 119-149).

3.7. Bölge Radyolarının Kuruluşunun İlginç Öyküsü

Bölge radyoları uygulamasına, milli güvenlik açısından sakıncalı görüldüğü için, tek parti döneminde iyi gözle bakılmamıştı. Fakat çok partili siyasi hayata geçtikten ve Demokrat Parti iktidara geldikten sonra bu tutum ve kanaat değişmiştir.

Demokrat Parti, daha önce de belirtildiği gibi, kendi ifadesiyle "Memlekette anarşiyi canlandırmak isteyenlere" karşı, kendi mesajlarını halka verme çabası içindeydi. Menderes radyo aracılığıyla CHP'yi halka şikâyet etme ve dolayısıyla halkı kendi safına çekme düşüncesindeydi.

Nitekim Bakanlar Kurulu'nun 10 Şubat 1959 tarih ve 4/11296 sayılı kararıyla 27 ilde küçük güçte radyo verici istasyonları kurulması kararlaştırılmış ve ilk aşamada bunlardan 7 tanesinin yapılmasına ilişkin sözleşmeler 1959 Eylülünde imzalanmıştır (Kocabaşoğlu, 1980: 379). 1959 yılında İzmir, Adana, Gaziantep, Kars, Erzurum, Van'da radyo istasyonları kurma çalışmaları başlamış ve nitekim 1961'de İzmir'de, 1962'de Adana, Antalya ve Gaziantep'te, 1963'te Kars'ta, 1964'te ise Van'da radyo açılmıştır (Tamer, 1983: 46).

27 Mayıs yönetimi söz konusu vericilerin yapım işlerinin tamamlanmasını bile beklemeden Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü'nün elindeki 1KW'lık vericiyi devralarak 15 Aralık 1960 tarihinde Erzurum il radyosunu hizmete sokmuştur. Erzurum Radyosu'nun hızla kurulmasının nedeni halkın radyodan yararlanması veya halkı aydınlatıcı bilgilerin verilmesi değildi. Söz konusu radyonun kurulma gerekçesi bu konuya açıkça ışık tutmaktadır: "Sizleri yabancı radyoları dinlemekten kurtarmak için, Erzurum'da bir radyo istasyonu tesis ettik. Bugün neşriyata başlıyoruz. Yabancı radyolardan çok defa fesat, fitne hatta zehir gelir. Erzurum radyosu bu kötülüklerden koruyacak (Kocabaşoğlu, 1980: 380) şeklindeki beyanat Erzurum Radyosunun kurulmasının nedeninin "halkı yabancı ülke yayınlarını izlemekten alıkoymak" olduğunu göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1971-1980 DÖNEMİ

SİYASAL İKTİDAR VE TRT İLİŞKİSİ

4.1. "Biz TRT'ye Elemanlarımızı Yerleştirdik."

12 Mart yönetimi TRT'nin yönetimine de kısa zamanda el koymuş ve genel müdürlüğe, Tuğgeneral Musa Öğün'ü getirmişti. Musa Öğün askeri bir disiplin anlayışı çerçevesinde kısa zamanda kurumu disipline etmeyi başarabilmişti (Tuğrul, 1975: 170).

Musa Öğün, kurumu siyasi çekişmelerden ve odaklaşmalardan arındırabilmek için yeni atamalar yapmak durumundaydı. Refik Özdek "Hedef TRT" adlı kitabında bu konuda şunları söylemektedir: "İşte o günlerde solcu bir meslektaşım bana hınçlı hınçlı aynen şunları söyledi: Milliyetçiler hiç umutlanmasın, biz TRT'ye kadromuzu soktuk, yedeklerini ve yedeklerinin de yedeklerini hazırladık. Bu yedekleri kimse tanımaz, ama işin tekniğini bilen, gereğini bilen elemanları aradığınız zaman onları bulacaksınız. Siz TRT'nin ne olduğunu bilmeden, o kurum için adam hazırlamadan, insana yatırım yapmadan ele geçirmek istiyorsunuz... İşte ele geçirdiler, ama adam bulamayacak, yüzlerine gözlerine bulaştıracaklar... Bizimkiler gelecek ve onlar hiçbir şeyi değiştirmemiş olacaklar" (Özdek, 1977: 72).

Bu sözler o dönemdeki TRT içinde olan politik gruplaşmaların boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. Toplumun tümünü kapsayacak, ülkenin her insanına karşı eşit sorumluluk görevini yerine getirecek Türkiye'nin radyo ve televizyonundan, böyle bir konumda elbette objektif bir tutum beklemek doğru olmaz. Gerek sağcısı ve gerekse solcusu TRT'yi adeta kurtarılması gereken bir kale gibi görüyorlardı. Nitekim dönemin başbakanı Nihat Erim yaptığı konuşmalarda da bu konuya ışık tutmaya çalışmıştır. Erim, TRT kameralarına şu açıklamada bulunarak kendi açısından konunun ne derece tedirgin edici olduğunu açıklamıştı: "Öyle yayınlar oldu ki bundan tedirgin olmayan, rahatsız olmayan vatandaşımız kalmadı. Bazı yayınlar, mesela Köyün Saati programında yayınlananı okudum ve tüylerim ürperdi."

Böyle bir ortamda TRT Genel Müdürü olan Musa Öğün basına yaptığı açıklamada şöyle demektedir: "TRT, bütün vatandaşlara hitap edebilecek radyo postasını henüz kuramamıştır... II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yurdun iki radyo programı ile kaplanması öngörülmüş olmasına rağmen

bugün ancak yurdumuzun %83'ünde bir radyo iyi dinlenebilmektedir... TRT'nin görevi, kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardım etmek, Atatürk devrimleri ve Cumhuriyetin anayasada belirtilen nitelikleri ışığında yayın yapmaktır... Oysa anlayışta bir birlik sağlanamamıştır. Bazı TRT mensupları özerkliği yanlış anlamışlar, bu keşmekeşlik içinde kamuoyuna belli bir ideolojiyi oluşturmak anlayışına dayalı yayınlar yapmışlardır..." (Özdek, 1977: 74).

Musa Öğün döneminde TRT'de görülen en büyük gelişme şüphesiz teknik alanda olmuştur (Cem, 1976: 24). Bu dönemde ABD yapımı diziler TRT'de kendini hissettirmiştir. Örneğin, Kaçak, Sirk Dünyası, Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike gibi filmler haftanın belirli günlerinde yayınlanmaktaydı. Bu diziler arasında politik tartışmalara konu olan ve daha sonraki dönemlerde başbakanın emriyle yayından kaldırılan, Görevimiz Tehlike adlı dizi filmdi. Hatta bu konuda Meclis'e soru önergeleri de verilmişti.

Siyasi tartışmalara konu olması nedeniyle kısaca bu dizi film üzerinde duralım: Bu dizide ajanların tümü Amerikalıdır. Tümü de davranışlarının nedenini birer "süper-milliyetçi" olmalarına bağlamış gibi sunarlar. Dizide karşımıza konan yabancılara gelince, bunların tümü de kötü insanlardır. Aralarında iyi insanlar varsa, bunlar, ABD'lilerle işbirliği yapan casuslardır. Dizinin en kötü insanları ise Latin Amerikalılar, Araplar ve sosyalist ülkelerin insanları olarak gösterilmiştir... (Tuğrul, 1975: 188; Şenyapılı, 1977: 72).

Semih Tuğrul, 12 Mart yönetiminin başından sonuna kadar Türk insanını Amerikan casusluk örgütlerinin zararsız olduklarına, hatta yararlı işler başardıklarına inandırmaya başladığını iddia etmektedir. Bu dönemde Chaplin'in filmlerinin TRT'de yayınlanması yasaklanmıştı. Semih Tuğrul buna gerekçe olarak, 12 Mart yöneticilerinin ABD taraftarı bir tutum sergilemesini ve Chaplin'in filmlerinde küçük insanların, ezilenlerin, yoksulların sorunlarına eğilmesi ile Hitler ve Mussolini'yi eleştirmesini gösteriyordu (Tuğrul, 1975: 189).

1960 ihtilali döneminde olduğu gibi bu dönemde de TRT, 12 Mart İhtilali'nin gerekçelerini halka anlatabilmek için birtakım programlar hazırlamıştır. Bu programlar "Sağda Solda Vuruşanlar" ve "12 Mart'a Nasıl Geldik?" gibi güdümlü programlardı.

4.2. "TRT, Türk Milletinin ve Devletinin Emrinde Çalışmalıdır."

1971 muhtırasından önce Adalet Partisi hükümetleri TRT'nin anarşiyi kışkırttığı ve bunu da özerk statüsü dolayısıyla yapabildiği gerekçesiyle, özerkliği kaldırmaya çalışmıştı. Fakat bu konuda hazırlanan kanun tasarıları nihai amacına ulaştırılamamıştı (Bkz. İlal, 1972). 12 Mart yönetimi özerklik konusunda sergilediği tavrıyla Adalet Partisi'yle aynı kanaati taşıdığını göstermiştir. Dolayısıyla Adalet Partisi'nin yıllarca savunduğu düşüncenin doğru olduğunu askeri yönetim icraatıyla ortaya koymuştur.

Nihat Erim, TRT kanun tasarısı parlamentoda görüşülürken bu konuda şu görüşü beyan etmiştir (Bkz. Nihat Erim, TBMM'deki konuşma, 26 Kasım 1971): "Radyo Televizyon Kurumu tarafsız olmalıdır, fakat bağımsız olmamalıdır. Devlete bağlı Radyo Televizyon Kurumu gibi bir kurum bağımsız olamaz... Özerklik yerindedir, fakat bu özelliği tarafsızlığı muhafaza etmek, ihlal etmemek şartıyla icradan tamamen uzak, icra hiçbir şeye karışamaz şeklinde yetkilerle kurumun teçhiz edilmesi şeklinde anlamaya imkân yoktur." "TRT'nin başlıca görevi Türk Milletinin bütünlüğünü sağlayıcı bir rol oynamak olmalıdır" diyen Erim, TRT'nin Türk Milleti ve Devletinin emrinde çalışması gerektiğini vurgulamıştır. Bu görevin ise sadece özerklikle değil, özerklik olmadan da sağlanabileceğini işaretle, "özerklik" kelimesinin çıkarılmasının sebebini "Şimdiki TRT kanununda ıslahat yapmak ihtiyacı belirmiştir. Bu kamuoyunda adeta ittifak olarak ortaya çıkmıştır. Fakat burada özerklik kelimesi kaldıkça, hangi maddenin özerkliğe tecavüz ettiği şüphesiz daima yaşar... Özerklik kelimesinin kaldırılmasıyla TRT hükümetlerin emrinde olmayacaktır" şeklinde bir yorum getirmektedir.

Kısaca Nihat Erim'in 26 Kasım 1972 tarihinde kanun tasarısı üzerinde yaptığı konuşmada TRT içerisinde huzursuzluk olduğunu ve yayınlardan herkesin rahatsız olduğunu belirterek yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini belirtmiştir.

359 sayılı kanunun "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu adıyla tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü kurulmuştur. Kurumun remzi TRT'dir. Kurumun merkezi Ankara'dadır" şeklindeki 1. maddesi, 1568 sayılı değişiklikle "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu adıyla tarafsız bir kamu tüzel kişisi kurulmuştur. Kurumun kısa adı TRT'dir. Merkezi Ankara'dadır" şeklinde ifade edilmiştir. Böylece TRT özerk statüsünden

çıkarılarak tarafsız bir hüviyete kavuşturulmuş oldu (Bkz. 2 Ocak 1964 tarih ve 11596 sayılı Resmi Gazete ve 359 sayılı kanunun 1568 sayılı değişikliği).

İhtilal yönetiminin yaptığı ilk şey yönetim kademesine asker kökenli yöneticileri getirmek olmuştur. 1960 ihtilali sonrasında ve 12 Mart döneminde de aynı politika güdülmüştür. Albaylar, binbaşılar, yüzbaşılar... vs. TRT birimlerinin başına getirilmiştir. İsmail Cem Genel Müdür olunca şu tür bir manzarayla karşılaşmıştı. "... Kurumun kilit noktalarında emekli subaylar bulunmaktaydı. Genel Müdür Program Yardımcısı emekli bir albaydı. Program Yardımcılığı Planlama Daire Başkanı da emekli bir subaydı. Bütün radyo ve televizyon programlarını emekli subayların yönlendirmesini sağlayan bu anlayış zinciri, Televizyon Dairesi Başkanlığı'na bir başka emekli albayın getirilmesi ile tamamlanmıştı. TRT Genel Sekreterliği, Savunma Sekreterliği, Personel Daire Başkanlığı emekli subaylarca yönetilen öteki kilit noktaları TRT'nin" (Cem, 1976: 17).

TRT çalışanları Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Faruk Gürler'i açıkça desteklemişti. İsmail Cem bu dönemi şöyle özetlemektedir: "... 1974'ün ilk ayları cumhurbaşkanı seçiminin günleriydi. Rahmetli Faruk Gürler'i seçtirmek için ellerinden geleni yapmaktaydılar (Cem, 1976: 24). Faruk Gürler'i seçtirmek için televizyonda uzun uzun yayınlanan ilginç törenler, 14 Ekim seçimi gecesinde yapılan gazetecilik lafları ve kasıtlı yorumlar, 12 Mart'ta sanık olanı suçlu gösterme çabaları, haber yöneticilerinin tuttuğu politikacılara sık sık yer verilmesi, radyo ve televizyonun egemen sınıf politikalarıyla yönetilmesi zihinlerden çıkmıyordu" (Cem, 1976: 40).

4.3. "TRT'nin Görevi Belli Bir Görüşü Halkoyuna Kabul Ettirmek Değil..."

Seçimlerden hemen sonra CHP-MSP koalisyonunun CHP kanadı, iktidar ortağının da onayını alarak, genç bir gazeteci-yazar olan İsmail Cem'i genel müdürlüğe atadı. Ancak yeni Genel Müdür, böylesi görevlere getirilecek kişilerde kanuni olarak aranan bazı niteliklere sahip olmadığından, CHP-MSP Hükümeti, bu engeli aşmak amacıyla kanun kuvvetinde bir kararname çıkarmak yolunu seçmiştir.

İsmail Cem'in genel müdür olması muhalefet partileri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Cem henüz daha icraat yapmadan da değişik platformlarda olumsuz hava oluşturulmaya başlanmıştı. Bütün bu eleştiriler Cem'in Milliyet gazetesinde yazdığı köşe yazıları ve onun düşünce yapısı

üzerine kurulmuştu. Parlamento da bu konuyu gündemine aldı. Partiler Meclis'te verdiği değişik önergelerle ve bunun üzerine yapılan konuşmalarla kendi görüşlerini aktarmış, atamanın yanlış ve hatalı bir karar olduğunu belirtmiştir.

Adalet Partisi milletvekili İbrahim Göktepe Ecevit Hükümeti'nin Devlet Memurları Kanunu'nun ek geçici 10. maddesine, 11 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bir hüküm ilave ederek TRT Genel Müdürlüğünü istisnai memuriyet saymasını, anayasa ve ilgili kanunlara aykırı olarak nitelendirerek, eleştirilerini şöyle sıralamıştır (Göktepe, TBMM, B. 73, 9.5.1974, O.1: 485-486):

> ... Bu tayin açıkça, devlet makamlarını yağma etme usulünün elim bir tatbikatıdır. Cumhuriyet tarihinde bu kadar keyfi, bu derece şahsi bir tasarruf gösterilemez.
>
> Bu genel müdür tayini, TRT kanununa da aykırıdır. Bu kanunun dokuzuncu maddesi, genel müdürün bu görevi yapabilecek ehliyet, bilgi ve tecrübe sahibi olmasını şart kılmaktadır. Hükümet tasarrufunda olmayan bu hüküm, yüce meclislere, kanunlara, özellikle konmuş bulunuyor... İsmail Cem'in TRT'yi sol propagandanın emrine ustalıkla vermekte olduğu gözlerden ırak değildir.
>
> Kimdir bu Genel Müdür? Bu Genel Müdür idam edilen Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının, yani bu üç komünist eşkıyanın adlarını bütün sevdiklerinin adları gibi unutmayacağını yazabilecek derecede onların hayranıdır...
>
> Devletimizin komünist emperyalizme karşı korunması için girmek mecburiyetinde kaldığımız ittifakları, "Tehlikeli askeri anlaşmalar" olarak vasıflandıran bu genel müdürün, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği bahis konusu olunca kimden yana olacağını söylemeye lüzum hissetmiyorum.
>
> Bu Umum Müdür, Türk polisi hakkında bakınız ne diyor:
>
> "Biz toplumun polisiyiz ve de yolumuza çıkan gençleri iyice benzetiriz. Copla vuracağımıza göğsünüzü kurşunlarız. Sizin yurtlarınıza orta çağ talancısı gibi gireriz, kızlara saldırırız."

Cumhuriyetçi Güven Partisi'nden Vefa Tanır da, İsmail Cem'in bir günlük devlet memuriyetinin olmadığını söyleyerek, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını kitaplarında öven ve Anayasa Mahkemesi'nin kapattığı TİP

hakkında methiyeler yazan bir düşünce sahibinin TRT Genel Müdürü olmasının doğru olmadığını belirtmiştir (Tanır, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1).

TRT tartışmaları, özellikle bu dönemde yayın politikasından daha çok kişiler üzerine kurulmuştur. Partiler TRT'nin siyasi ve sosyal içerikli programlarını eleştirmekten çok, yöneticilerin siyası düşüncelerinin ne olduğu üzerinde durmuşlardır. Hatta genel müdürler henüz yeni atanmışken bütün muhalefet partileri tarafından topa tutulmuştur. Bu anlayış bir bakıma o dönemde siyasi partilerin iki kutuplu dünyada, farklı iki ideolojiyi benimsemesinden ve bu iki ideolojinin birbirine bakış açısından kaynaklanmış olabilir.

Nitekim Menderes döneminde radyo ABD emperyalizmini yaymakla, kapitalist hayat tarzını millete aşılamakla itham edilirken, 1965'ten sonra da komünizmin reklamını yapmakla ve anarşiyi kışkırtmakla suçlanmıştı. Bu yüzden radyo ve televizyon ülke ve devlet sorunu haline gelmişti. Tabii ki siyasilere göre bu işin suçlusu Genel Müdür'dü.

İsmail Cem Genel Müdür olduktan sonra TRT'yi 12 Mart idarecilerinin etkisinden kurtararak kendisine göre bir ekip ve yönetim anlayışı getirmiştir. Bu anlayış kendi ifadesiyle görevsel yayıncılık anlayışı olarak adlandırılmaktadır. Görevsel yayıncılık anlayışı, gerek radyo ve gerekse televizyon yayınlarında her bir programın bir göreve yönelik olması, her bir programın topluma birtakım yararlar sağlaması ilkesine dayanıyordu. Programların ve haberlerin hazırlanışı sırasında bu ilkeler baz alınıyordu.

11 Mart 1974'te bir basın toplantısı düzenleyen Cem, TRT'nin görevinin şu şekilde olacağını belirtmiştir (Bkz. Cem, 11 Mart 1974 tarihli gazeteler):

> TRT'nin görevi belli bir görüşü halkoyuna kabul ettirmek değil, bütün görüşleri yansıtarak halkoyunun serbestçe oluşumuna yardım etmektir... Önce halka son derece saygılı olacaktır TRT. Hem genel tutumu, hem de görev anlayışı açısından. Benim başlıca ölçülerimden biri, halkın ne istediği ve ne beğendiğidir. Çeşitli sorunları ele alırken, dinleyici ve seyirciyi soyut bir öğrenci, TRT'yi ise her şeyi bilen akıl gibi görmeyeceğim. TRT haber ve kültür görevini halkın eğilimlerini dikkatle değerlendirerek halkla diyalog kurarak gerçekleştirecektir...

Ayrıca Cem, "işçi sınıfının gelişmediği bir toplumda sosyalizm olamaz" doğrusundan hareketle, elin kolun bağlanıp beklenemeyeceğini, değişimi

hızlandıracak çabaların harcanması gerektiğini vurgulayarak, TRT'nin bu bağlamda görevini şöyle dile getirmektedir (Cem, 1976: 106):

> Mesele TRT boyutlarında ele alındığında, TRT'nin mevcut sınıfsal çerçeveden bağımsız olduğunu, tek başına toplumun temel ilişkilerini değiştirebileceğini söylemek, tabii ki yanlıştır. Ancak bu noktadan hareketle, nasıl olsa üstyapı kurumudur, çaresiz altyapıya bağımlıdır deyip, TRT'yi yok saymak onun zararlarını azaltma ya da yararını arttırma çabasını önemsememek, aynı ölçüde yanlıştır. Her koşul altında yapılabilecek çok şey vardır. Ve kitlelerin büyük evrimine katkıda bulunmak ancak her koşul altında ve her fırsatta kitle yararına kullanmakla mümkün olur.

Bu beyanatlar TRT'nin sınıf bilincini oluşturabileceğini ve sosyalist devrimin gerçekleşmesine katkıda bulunabileceğini ve görevinin de bu olduğunu göstermektedir. Kısaca bu dönemde halkçılık anlayışına yeni tanımlamalar yapılarak, sınıf bilincinin oluşturulmasının amaçlandığı söylenebilir.

Cem'in görev anlayışı BBC'nin eski Genel Müdürlerinden Sir Hugh Greene'nin 1962'de dile getirdiği şu görüşle aynı doğrultudadır: Radyo ve TV yayın kurumlarının izleyeceği programcılık politikasına yön veren kişiler, kamuoyunun köhneleşmiş isteklerine boyun eğmek yerine, dünyada ve kendi ülkelerindeki yeni atılımları, yeni gelişme ve oluşumları dikkate almak, bu konularda halka öncülük etmek, gerçekleri göstermekle yükümlü olduklarını hiçbir zaman unutmamak zorundadırlar.

Cem'in tarafsızlık anlayışı ise TRT'nin siyasi partiler karşısında alacağı tutumdur. Cem bu konuda "TRT'nin görevi iktidarın sesi olmak değil" diyerek kendisine göre bir tanımlama getirmiştir (Bkz. Cem, 1976).

Genel müdür olmadan önce Cem, 9 Haziran 1971 tarihinde yazdığı yazıda "TRT'nin özerkliğinin kalkması halinde, iktidardaki siyasi partiler, bu kurumu kendi özel araçları gibi kullanma imkânını dahi bulabileceklerdir" demektedir. Fakat genel müdür olduktan sonra tarif ettiği bu tarafsızlık anlayışı ile, objektif yayıncılık yapabileceğine inanmıştır. Bu nedenle Cem bu dönemden sonra özerkliğin TRT için olmazsa olmaz bir şart olmadığını düşünmektedir. Hatta ilk demeçlerinin birinde "TRT'nin özerk olup olmamasının pek bir öneminin bulunmadığını, tarafsızlığı gözeterek kurum sanki özerklik statüsüne sahipmiş gibi çalışacağını açıklamıştı (Tuğrul, 1975: 206).

Bu görüş sadece Cem'in görüşü değildi. Bu dönemde yönetime gelen ekip de aynı düşüncedeydi. Programlardan sorumlu TRT Genel Müdür Yardımcısı Hıfzı Topuz, Fransa'da televizyonun özerk olmadığını ve tarafsızlık anlayışıyla radyo ve televizyonun iyi bir şekilde yönetilebildiğini ifade ederek bu konuda şunları söylemiştir: "... Ben özerkliğe aykırı davranışla karşılaşmadım. Görevimi yerine getirirken hiç baskı görmedim. Ben görevimi yaparken, TRT kurumunda hiç kimse savcılığa çağırılmadı. Eskiden çok olurmuş. Örneğin bir program denetimcisi otuz beş kez savcılığa çağrılmış eskiden. Kaldı ki bakanlıklarla işbirliği yapmamız da bizleri zora sokmuyor" (Tuğrul, 1975: 239-240).

Hâlbuki 1971'den önce Cem ve bu düşüncedeki kişiler, Adalet Partisi'nin özerkliği kaldırmasına ilişkin kanun taslağı hazırlaması karşısında etkin bir mücadelede bulunmuşlardı. Hatta TRT çalışanları da bu konuda aynı tavrı sergilemişlerdi. Buna rağmen aynı kişilerin bu dönemde özerklik olmadan da tarafsız olunabileceği görüşünü benimsedikleri görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, iktidar ve muhalefetin kendine göre yorum yapmasıdır.

Bu yeni anlayış TRT'ye yöneltilen eleştirileri dindirmeye yetmedi. Çünkü TRT'nin siyasi partilerin faaliyetlerine ilişkin ne gibi kriterlere göre yayın yapabileceği kesin ölçülerle belli değildi. Anayasa ve TRT kanunu bu konuda kesin bir ölçü koymamaktaydı. Bu yüzden İsmail Cem'in bu konuda izlediği politika partiler tarafından şiddetle eleştirilmişti.

Cem'in TRT'ye yüklediği sınıf bilincinin gelişmesi ve değişimin hızlanması şeklindeki görev, yayıncılık anlayışında temel ilke olarak belirlenmişti. Bu yüzden belirli görüşteki meslek kuruluşlarının, kendi ilgi alanlarında olsun veya olmasın, haberlerine ve bildirilerine ayrı bir önem ve yer verildi. Bu konuda izlenen politika sonucu TRT Yönetim Kurulu karar almak durumunda kaldı. Örneğin DİSK'in bildirilerini ve toplantılarını haber veren TRT, milliyetçi olduğu için MİSK'in haberlerini yayınlamazdı. En büyük sendikal kuruluş olan TÜRK-İŞ'in haberlerini özetleyerek ve özetlerken özünden saptırarak verirdi (Özdek, 1977). 1974 yılı kasım ayında yapılan TRT danışma kurulu toplantısında TÜRK-İŞ'i temsil eden konuşmacı "her bültende DİSK'in adının ezberletircesine verilmesinin doğru olmadığını" belirtmişti. Cem ise bunun nedenini "TRT'nin DİSK'e işçinin temsilcisi olarak bakması" anlayışından kaynaklandığını belirtmişti (Cem, 1976: 175).

11 Mart 1975 günü İzmir’de Türkiye Sosyalist Partisi İl Teşkilatı, DİSK’e bağlı Petrol İş Sendikası ve TÖB-DER şubelerinin de bulunduğu bazı dernekler, Türk Silahlı Kuvvetleri’ni faşist diye niteleyen bir bildiri yayınlamışlardı. Merkeze bilgi için geçilen bu haberin, saat 23.00’te haberlerde yayınlanması için Genel Müdür talimat vermişti. Haber "İzmir’de bazı dernek, sendika ve kuruluşlar yayınladıkları ortak bildiride, yarından itibaren geçecek bir haftayı baskı, terör ve faşist uygulamaları protesto haftası olarak ilan ettiklerini açıkladılar. Aralarında Türkiye Sosyalist Partisi İzmir İl Örgütü, Petrol-İş sendikası ile TÖB-DER şubelerinin de bulunduğu kuruluşlar, 19 Mart’a kadar sürecek hafta içinde hâkim sınıfların baskı ve tahakkümünü artıran askeri müdahaleyi ve bu dönemdeki uygulamaları da protesto ettiklerini bildirdiler" şeklindeydi. Bu konuda Yönetim Kurulu’nun soruşturma açılmasına ilişkin karar vermesine rağmen, müfettişler olayın üzerine gitmemiş, bilahare Silahlı Kuvvetler’in olaya el atması sonucunda savcılık soruşturma açmış ama dava zaman aşımına uğradığı gerekçesiyle kapanmıştır. Bu durum üzerine TRT Yönetim Kurulu söz konusu haberden alıntı yaparak şu kararı aldı (Bkz. Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, TRT yay. no: 72, 19):

> Böyle bir haberin devlet radyo ve televizyonundan verilmiş olması,
>
> a- Anayasa ile görev olarak verilen tarafsızlık ilkesine ve bu temel yasanın özüne ve sözüne,
>
> b- Haber ve programların seçilmesi, işlenmesi ve sunulmasında aranılan devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve milli güvenliğin gözetilmesi esasına,
>
> c- Türk toplumunun moral ve savunma gücünün artırılmasına hizmet etmesi ilkesine,
>
> d- 12 Mart 1971 tarihinde bir muhtıra yoluyla yapılan askeri müdahalenin gerçek amacına aykırıdır.

Ayrıca dernek haberlerinin veriliş biçim, içerik ve süresine yapılan itiraz ve eleştiriler sonucunda TRT Yönetim Kurulu "Mesleki teşekküller, Dernekler Kanunu’na göre faaliyet göstermekle mükelleftirler. Bu gibi dernekler yasak ve izne tabi faaliyetleri düzenleyen Dernekler Kanunu’nun 6. bölümünün 35. maddesine göre amaçları dışında herhangi bir faaliyette bulunamazlar. Bu itibarla, bu gibi mesleki teşekküllerin faaliyet alanları ile

ilgisi olmayan faaliyet ve demeçlerinin TRT haber yayınlarında yer almaması lazımdır" şeklinde yaptığı yorumla, derneklerin kendi kanuni çalışma alanları dışındaki konulara ilişkin bildiri yayınlayamayacakları ve bunların da TRT'den verilemeyeceğini karara bağlama ihtiyacı hissetmiştir (Bkz. Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, TRT yay., no: 72, 20).

Nitekim Cem'in genel müdür olmasının üzerinden kısa bir zaman geçmeden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde TRT hemen gündeme geldi. Adalet Partisi Milletvekili İbrahim Göktepe yaptığı bir konuşmada "CHP, ele geçirilecek en büyük hedef olarak daha ilk günden, TRT'yi seçmiştir. Böylece CHP radyo konusunda yıllarca haklı veya haksız şikâyetçisi olduğu bir yolu bizzat ve hırçınca ihtiyar eylemiş bulunuyor. Bu, boşuna bir gayret olmaz. Bu gayret ve tasarrufla CHP, TRT'yi solun borazanı haline getirmek istemektedir. Bunun için de zihniyeti herkesçe bilinen bir şahsı, durumu uymadığı halde birtakım hukuki zorlamalara başvurarak genel müdür olarak tayin etmekle işe başlamıştır" şeklinde eleştiride bulunmuştur (Göktepe, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 484).

Adalet Partisi Erzurum Milletvekili Rasim Cinisli de TRT konusunda verilen bir önerge münasebetiyle yaptığı konuşmada TRT'nin tarafsızlığını ihlal ettiğini şu ifadelerle dile getirmiştir (Cinisli, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 493-494):

> ... TRT tarafsızlığını ihlal etmiştir. 67 vilayette imza toplanarak 141 ve 142. maddelerin af kapsamı dışında kalmasını isteyen yüz binlerce vatandaşın hareketleri, basın toplantıları, parlamento üyelerinin basın toplantısı TRT haber bültenlerinde yer almadığı halde, siyaset yapması yasaklanmış derneklerin, günlerce TRT'nin haber bültenlerinde, 141 ve 142. maddelerin af kapsamı içine alınmasına dair bildirileri yayınlanmıştır.
>
> Siyaset yapması yasaklanan bu derneklerin bildirileri ancak yeni Dernekler Kanunu'na göre savcılıktan alınan müsaade ile yayınlanabilir.
>
> Hâlbuki yayınlanan bu haberler savcılıktan müsaade kâğıdı alınmadan yayınlanmıştır. Bu türlü başı boş gidişe sayın hükümet nasıl seyirci kalmıştır?

Cinisli, Meclis'e verdiği soru önergesinde de bu endişelerini ayrıca vurgulamıştı. Söz konusu önergede Cinisli, şu iddialarda bulunmaktadır

(Cinisli, TBMM, B.94, 11.6.1974, O.1: 92):

> Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddeleri gereğince mahkûm olanları iktidar kanadı affetmek istediği halde muhalefet partileri af şümulü dışında bırakmak kararındadırlar. İki ayrı görüş parlamento ve kamuoyunda müzakeresini sürdürmektedir.
>
> Kamuoyunu serbestçe oluşturmakla görevli TRT ise, tek taraflı ve ısrarlı bir tutum içindedir. Anayasamızın 121. maddesine göre tarafsız olması gereken TRT günlerden beri devlet yıkıcılarının da af kapsamı içine alınmasını isteyen bazı derneklerin bildirilerini yayınlamaktadır.
>
> Siyaset yapması yasak olan TÖB-DER gibi iktidarın sözcülüğünü yapan derneklerin bildirileri, Dernekler Kanununa aykırı değil midir? Kanuna aykırı olan bu bildiriler TRT'de nasıl yayınlanabilmektedir?
>
> Derneklere ait bildirilerin TRT'de yayınlanabilmesi için Dernekler Kanunu'nun 39. maddesi gereğince Cumhuriyet Savcılığından izin alınması lâzımdır. Bu izin alınmış mıdır? TRT Cumhuriyet Savcısının izni olmadan iktidarın sözcülüğünü yapan derneklerin bildirilerini nasıl yayınlayabilmektedir?
>
> Altmış yedi ilimizde yüz binlerce vatandaş Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinden ötürü mahkûm olan devlet yıkıcılarının af kapsamı dışında bırakılması için yüzlerce metrelik dilekçelerle parlamenterlere ve yetkili mercilere başvurmaktadırlar. Birçok kuruluş bildiriler yayınlayarak aynı görüşü kamuoyuna duyurmak istemişlerdir. Parlamenterler heyetler halinde basın toplantısı yapmışlar, milyonlarca vatandaşın düşüncelerini dile getirmişlerdir.
>
> İktidarın tutumuna karşı olan bu gelişmeler TRT tarafından kamuoyuna duyurulmamıştır. Yayınlanan bildirilere ve parlamenterlerin basın toplantılarına TRT bültenlerinde yer vermemiştir. Bu suretle TRT tarafsızlığını çiğnemiş, anayasayı ihlal etmiştir.
>
> TRT'nin bu belli tutumu karşısında TRT Kanunu'nun 34. maddesinin yer vermiş olduğu yetkiye dayanarak bir işlem yapılıp yapılmadığını, öğrenmek istediğimi saygılarımla arz ederim.

Başbakan Ecevit ise yaptığı yazılı açıklamada uygulamanın yasal olduğunu ifade ederek şu cevabı vermiştir (Ecevit, TBMM, B.4, 11.6.1974, O.1: 93):

> Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nu yayınları arasında TÖB-DER gibi derneklerin bildirilerinin yer aldığı gerekçesiyle Erzurum Milletvekili Rasim Cinisli'nin 359 sayılı TRT Kanunu'nun 34. maddesi gereğince ne işlem yapıldığı ve ayrıca Dernekler Kanunu'nun 39. maddesine göre de bu bildirinin savcılıkta görülüp görülmediği sorulmaktadır.
>
> 1. TÖB-DER 10 Mayıs 1974'te bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri TRT haber bültenlerinde değerlendirilmiştir. Adı geçen bildiri;
>
> TRT Haber Merkezi'ne, Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Mehmet Koncaoğlu'nun imzasını taşıyan alındı belgesiyle 1974 - 81 sayı, 9 Mayıs 1974 gün ve 75 numaralı kararla birlikte gelmiştir. Esasen bu alındı belgesinden başka sorudaki gibi bir izin alınması bahis konusu değildir.
>
> 2. 359 sayılı kanunun 34. maddesi, bir kamu tüzel kişisi olan TRT kurumunun, "İdari, mali ve teknik" konularda Yüksek Denetleme Kurulu'nun denetimi altında olduğunu belirtmektedir.
>
> 3. Kanunun aynı maddesi başbakanın, ancak "idari, mali ve teknik" konular kavramı ve kapsamı içinde kalmak şartıyla belirli bir konunun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulu'ndan isteyebileceğini saptamaktadır.
>
> 4. Gene aynı madde, Yüksek Denetleme Kurulu'nun yıllık ve ara raporlarında, kurumun ancak "idari, mali ve teknik" işlemleri ile ilgili olarak bazı konuları teftiş ve tahkiki temenni olunursa bu takdirde başbakanın uygun görmesi ile bu araştırmanın Maliye Teftiş Kurulunca yapılacağını hükme bağlamıştır.
>
> 5. Bu bakımdan, söz konusu yayınla ilgili olarak, 359 sayılı TRT Kanununun 34. maddesi gereğince ne işlem yapıldığı ve bir işlem yapılıp yapılamayacağına ilişkin soru, bu maddenin kapsamına girmediğinden, Başbakanlıkça yapılacak kanuni işlem bulunmamaktadır.

Bu dönemde izlenen yayıncılık politikasından biri de Türk kökenli ülke ve bu ülkelerin liderlerine veya temsilcilerine ilişkin haberleri yayınlamama

veya haberleri çarpıtarak verme siyasetidir. Kırımlı Türkler'in lideri Mustafa Cemiloğlu'nun sürgündeki Kırım Türkleri'nin yurtlarına dönmesini istediği, bunun için de müebbet hapis cezasıyla Sibirya'ya sürüldüğü biliniyordu. Daha doğrusu basın hürriyeti olan ülkelerde biliniyordu. Bu dönemde TRT bu olayla ilgili haber yayınlamaktan kaçınmıştı. Mahkûmlar cehenneminde bulunan, köle olarak yaşamaktansa açlık grevi ile kızıl emperyalizmi protesto ederek ölümü göze alan Cemiloğlu'nun kahramanca mücadelesi de batı ajanslarında flaş haber olarak verilmişti. Komünist ülkelerin dışında bütün ülkelerde, hatta bazı komünist ülkelerde yayınlanan bu haber TRT'den de verildiğinde birçok kişi buna kızmıştı (Özdek, a.g.e: 308).

TBMM'deki bazı milletvekilleri de bu görüşe katılmıştı. Kars Milletvekili Doğan Araslı bu tür yayınlar konusunda TRT'yi eleştirmişti (Araslı, TBMM, B.38, 13.1.1976, O.1).

Bütün dünyada zulüm altında bulunanların özgürlük mücadelesiyle ilgili haberlere TRT bültenlerinde yer verilmesi çağdaş habercilik anlayışının bir gereğidir. Ta ki bu zulmü kim yaparsa yapsın. Yayın kuruluşu, özgürce kamuoyunun oluşmasını hedef edinmişse ister kapitalist, ister sosyalist, isterse faşist insanlar bu zulmü yapıyor olsun, bu tür haberlere ayrı bir önem verilmesi gerekir. Çünkü bu zulüm insanlık suçudur ve insanlığın ayıbıdır. Fakat bu dönemde TRT'nin bu tür bir anlayışla hareket etmediği söylenebilir. Zulüm yapan ülke Çin veya Rusya ise buna pek yer verilmezdi. Doğu Türkistan'daki Türklerin, Kerkük Türklerinin, Kırım Türklerinin sürgün edilmesinden ve zulüm görmesinden söz edilmesi ırkçılık sayılıyordu. Hatta bu tür yayınlarla bu ülkeleri gücendirmiş oluyoruz şeklinde bir düşünce egemendi. Nitekim Ecevit, yaptığı bir açıklamada gerek Çin Halk Cumhuriyeti'nin, gerek İran ve Irak'ın ve gerekse Rusya'nın bu tür yayınlardan şikâyetçi olduğunu bu nedenle ülkemize notalar verdiklerini, dolayısıyla bu tür yayınların o ülkenin iç işlerine karışmak anlamına geldiği düşüncesiyle, TRT'de bu türdeki program ve haberlere yer verilmemesi gerektiğini açıklamıştı. O dönemlerde TRT'de çalışan Refik Özdek TRT'nin bu konudaki bir uygulamasını şöyle özetlemektedir (Özdek, 1977: 169):

> Doğu Türkistan'dan göç ederek Türkiye'ye gelen ve Salihli'ye yerleşen Türklerle bir röportaj yapmak için TRT ekibi Salihli'ye gitmişti. Röportajda göçmenlerin liderine sorulan "Sizin buraya nasıl geldiğinizi, bugünkü durumlarınızı ve oyunlarınızı saptamaya

geldik" şeklindeki soruya, bu kişinin "Komünizme özenenler bakıp bize ibret alsınlar" şeklinde cevap vermesi karşısında TRT elemanları onu hemen susturdular:

"Yoo, siyaset yapmak yok, komünizmi karıştırma, bizim konumuz değil, buraya nasıl geldiniz?"

"Uçsuz bucaksız Taklamakan Çölü'nü, sonra yüksek Tibet Yaylası'nı yürüyerek, at sırtında, zaman zaman çarpışarak aştık, Hindistan'a geldik, oradan da Türk Hükümeti'nin ve Birleşmiş Milletler'in yardımıyla Türkiye'ye geldik..."

"Bu kadar uzak yoldan niçin geldiniz?"

"Efendim, biz Türküz, Türkistan ana yurdumuz, burası da ikinci yurdumuz... Söylesem politika olan o şey var ya, işte o sebepten ana yurdu bırakınca ikinci yurda geldik..."

Öte yandan Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkelerin aleyhlerinde yayınlanan haberler de eleştirilmişti. Örneğin, kötü yemek verildiği için mürettebatı isyan eden bir Rus savaş gemisinin Rus savaş uçakları tarafından Baltık Denizi'ne batırılmasına ilişkin haberi Tass Ajansı da doğrulamıştı. Bu haber TRT'de yayınlanınca birtakım sol düşünceye mensup insanlar tarafından kurum şiddetle eleştirilmişti (Özdek, 1977: 309).

Seçimlere ilişkin haberlerde de, daha önce bu konuda uygulanan prensiplere göre hareket edilmediği gerekçesiyle, Cem yönetimi eleştirilmiştir. 16 Mart 1975'te İstanbul'un Kartal ilçesinde yapılan Belediye Başkanlığı seçiminin veriliş tarzı, TRT'nin belirli bir görüşü desteklediği şeklinde iddialara neden oldu. Şaban Karataş bu konuya ilişkin şu görüşleri dile getirmektedir: "...TRT ilçelerde yapılan belediye başkanlığı seçimlerini iki cümle ile yayınlar. Şu kazandı, şu kadar oy aldı, der geçer. Bu böyle değil, belediye başkanlığını kazanan CHP'nin aldığı oy "Milliyetçi Partiler Topluluğu" diye adlandırılan, MSP, CGP ve MHP tarafından AP adayının desteklendiği, DBP'nin, TSP'nin adaylarının, bağımsızların aldığı oylar. Üstelik 23.00 haberlerinin ikinci sırasında, ertesi sabah 7.30 haberlerinin üçüncü sırasında, 8.00 haberlerinin özetlerinde veriliyor" (Karataş, 1978: 301).

Günümüzde bu tür haberler daha da geniş olarak verilmektedir. Ancak dönemin gergin ortamı ve TRT üzerindeki siyasi tartışmaların yoğunluğu düşünülürse bu eleştirilerin nedeni daha kolay anlaşılabilir. Nitekim bundan

önce de, ihtilal dönemleri hariç, özellikle DP döneminde seçim sonuçlarına ilişkin haber yayın politikası da şiddetli bir şekilde eleştirilmişti.

Gerek siyasi içerikli haberler gerekse partilerle ilgili haberler yukarıda da belirtildiği gibi hep eleştirildi. TRT Yönetim Kurulu bu konuda şöyle bir karar almıştır: "Haber yayınlarında haberlerin sıralanmasında kabul edilen niteliklerinden biri şudur: Haber sıralanmasında protokoller esas yerine kamuoyunun ilgisi esası daha hassas şekilde uygulanmalıdır. Ancak, devlet başkanının faaliyetini yansıtan haberlere öncelik tanınmalıdır. Bu prensip daima göz önünde tutulmalı, haberlerin sıralanışında bu protokoller esas, çok önemli bir haber lehine bozacak nitelikte iç ve dış haberler olmadığı zamanlarda bozulmamalıdır" (Bkz. Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, a.g.e: 19).

Bu dönemde, 12 Mart TRT'si yönetimince ekrana çıkması yasaklanan Ruhi Su, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çetin Altan gibi yazar ve sanatçılar rahatlıkla ekranda görünebildiler. Bu durum bazı siyasi partilerce iyi karşılanmadı (Bulak, 1976: 205-209). Muhalefetteki siyasi partilerin ekrana sol düşünceli kişilerin çıkmasına tahammülleri yoktu. Hatta konu TBMM'de yapılan konuşmalarda gündeme gelmişti. Örneğin Adalet Partisi Muğla Milletvekili konuya ilişkin verdiği meclis araştırma önergesinde şu iddialarda bulunmuştu (Budanlı, TBMM, B.69, 30.4.1974, O.1: 249-250):

> ... TRT Kanunu'nun yayın ilkeleri matlabı altındaki yayın maddelerine aykırı davranışlar içine girildiği ve TRT'nin 12 Mart öncesinin anarşi kundakçılığı yaptığı devre döndürülmek istendiği görülmektedir. Bilhassa personel arasında görülen yarar ve dost kayırma, sol tandanslı kimselere her türlü yayın hizmetlerinde (program hazırlama, mikrofonda ve ekranda görülme) kullanmak suretiyle radyoyu ve televizyonu milletin değil, solcuların elinde bir uydu haline getirme hazırlığı içine girildiği söylenmektedir. Aslında millete has ve milli olması lazım gelen radyo ve televizyonumuzda milletin katiyen kabul etmediği ve muayyen bir zümrenin adamı olmaktan öteye gidememiş sol tandanslı kişileri onore etmek için ekranlara çıkarılmaktadır. Bilhassa son günlerde Erol Aksoy adındaki bir kişinin takdimciliğini yaptığı "Sanat Olayları" köşesinde münhasıran solcu yazar ve şairlerin, büyük bir itina ile ve allandıra ballandıra büyük Türk ozanı şeklinde reklamları yapılmaktadır. İlk önce bir açıkoturumda, mizahçı bir solcu (Aziz

> Nesin), arkasından bir başka solcu şair ve bunu da diğerleri takip etmektedir. Bunun nerede duracağı bilinmemektedir...

Muhalefet bu konuda böyle düşünürken CHP aynı düşünceyi paylaşmamaktaydı. Nitekim bu eleştirilere CHP milletvekili Sadullah Usumi şöyle cevap vermiştir (Usumi, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 483):

> Bir açık oturumda mizahçı solcu bir yazar konuşmuş. Buldanlı ve arkadaşları buna kızıyorlar. Tabii konuşacak. Çünkü size göre sol görüşlü yazar televizyonda ve radyoda konuşmaz: ya dayak yer, ya da hapishanede yatar, gözleri kör olana kadar. Solcu yazar dedikleri Aziz Nesin'dir arkadaşlarım. Milletin vekilleri sanatsever, edebiyata saygılı olmalı ki, millet de ileri gitsin. Eline kalemi sadece çamur atmak için alan bir Buldanlı kalkacak ve hayatını kalemine bağlayıp Türkiye'nin adını sınırların dışına İtalya'ya, İngiltere'ye, Rusya'ya ve Amerika'ya götüren Aziz Nesin'i suçlar biçimde 'solcu yazar' diyecek. İşte bu yüzden çağ dışı kaldınız Sayın Buldanlı.

4.4. TRT, Yoğun İdeolojik Tartışmaların Hedefi Oluyor

İsmail Cem partilerin kendisini ve TRT'yi eleştirmelerini radyo ve televizyonun etkin konumu yüzünden haklı olarak görmekteydi: "Gerçekten AP, MSP, MHP, DP ve CHP, TRT konusunda hükümete yaptığı baskılar konusunda haklıydılar. TRT halkın yararına bir yayıncılığı ilk olarak etkin bir biçimde gerçekleştirmekte ve önceliği halka vermemiş bu siyasi kuruluşların, dolayısıyla yıldırımlarını çekmekteydi" (Cem, a.g.e: 154) diyen Cem, partilerin TRT'yi gündemde tutmalarının gerekçesini ise şu şekilde açıklamaktadır (Cem, 1976: 173): "... Çünkü Radyo ve Televizyon yayınlarında bu kadar geniş propaganda kabiliyeti olduğu müddetçe siyasi çevreler elbette bu müesseseler üzerinde bazı iddialarda bulunacaklardır."

İsmail Cem, Ecevit'in tüm hizmet döneminde kendisine şu veya bu şekilde telkinde bulunmadığını beyan etmektedir. Bu konuda "... TRT'ye ilişkin en küçük bir öneri ya da eleştiride bulunmaktan adeta dikkatle kaçınıyordu. Sayın Ecevit'in bütün başkanlığı süresince ve titizlikle izlediği bir ilke olmuştu bu. TRT ve benim üzerimde en küçük bir etki yapabilecek sözlerden, konulardan dikkatle uzak durmuştu. Haberler ve yayınlar üzerinde hiçbir etki girişimi olmamıştı" demektedir (Bkz. Cem, 1976).

Fakat TBMM'de, daha sonraki bölümde de açıklanacağı üzere, "Görevimiz Tehlike" adlı dizinin Ecevit'in emriyle yayından kaldırıldığına

ilişkin tartışmalar çıkmış ve bu konuda bir yazılı soru önergesi verilmişti. Ecevit ise yaptığı yazılı açıklamada "Bu konuda TRT'ye herhangi bir emir vermediğini, bir konuşma sırasında bu dizi ile ilgili şahsi görüşünü belirttiğini ve bunun TRT'yi bağlamayacağını" ifade etmişti.

Cem, Ecevit'in kendisine herhangi bir telkinde bulunmamakla birlikte Türkiye'nin sol kanadı ile çok yönlü bir etki-tepki ilişkisinin olduğunu belirtmektedir. İlk aylarda bazı sol grupların eleştiride bulunmasına rağmen daha sonra tüm sol Cem'e destek verdi. Cem solu, Atatürkçü sol, CHP solu ve Marksist sol olarak üç gruba ayırırken Atatürkçü solun bakışını şu şekilde açıklamaktadır (Cem, 1976: 102-103):

> ... Bu grup TRT'ye saldırmak için bir ay bile bekleyemedi. Bu düşünce açısından, haberlerde sağ partilere yer vermek, eğlence programı ya da spor programı yapmak neredeyse ihanetin ta kendisiydi. Hele kazara dini duyguları istismar eden bir yayını yumuşatsanız, çocuk psikologlarının önerisiyle, çocukları düşündüğünüzden kaldırsanız gericiliğiniz hemen tescil olunmuş demekti... Nihayet ve her şeye rağmen ayrıcalıklarına, özelliklerine rağmen bir üstyapı kuruluşu olan TRT'nin ancak altyapısının sınırlarını çok akıllıca zorlayarak bir serbestlik alanı bulduğu diyalektik bir yaklaşımla üstesinden gelinebilecek TRT sorununa pozitivist açıdan yaklaşan bizim Atatürkçü solun kavrayabileceği bir şey değildi. Sözgelişi solcu bir halk türkücüsünü ekrana çıkarmanız, onlardan övgü almanıza yetmekteydi. Onların doğrultusunda davranmış olsaydım, belki de dar çerçevede hemen beğenilecekti TRT ama, kitlelerle kurduğu diyalogu ve zamanla kazandığı etkinliği asla bulamayacaktı.

CHP solunun bir bölümü Demirel ve AP'nin ekran ve mikrofondaki varlığına, AP'nin Ecevit'i eleştirmesine sinirleniyordu. Hâlbuki Cem, bu tür bir anlayışın yasal olmadığını, hatta sola ve Türkiye'ye zarar vereceğini belirtmektedir.

Ayrıca Cem, kendi döneminde solun eşit temsil edilebilme konumuna geldiğini belirterek şöyle devam etmektedir: "... Eğer işveren kuruluşu konuşmuşsa, işçi kuruluşu da hemen konuşabilirdi. Ziraat odalarının yanı sıra Ziraat Mühendisleri Odası, Eğitim Bakanı'nın yanı sıra TÖB-DER ve çeşitli kitle kuruluşları haberlerde hakları olan yerleri ilk defa aldılar. 1974'te solun sorunu sağın susturulması değildi, kendisinin konuşabilmesiydi... (Cem, 1976: 104).

Bu iki sol gruba rağmen, Cem'e tam destek veren grup ise, sosyalist sol ve sınıfsal sol (sendikasız işçiler, memurlar, işçiler, aydınlar) oldu. Sosyalist solu temsil eden DİSK, eski TİP çevreleri, TÖB-DER gibi kuruluşlar ve sosyalist bilim adamları, ilk günden başlayarak TRT'ye arka çıktı. Bu desteğin asıl nedeni elbette ideolojikti. Çünkü sınıf bilincinin sağlanması ve değişim hızının sağlanması ancak bu kuruluşlar ve TRT arasında etkileşimle gerçekleşebilirdi. Nitekim bu dönemde TRT'nin görevi de görsel yayıncılık yapmak, değişimi hızlandırmak şeklinde belirlenmişti. Bu açıdan bu kuruluşların haberlerinin TRT haber bültenlerini kapsaması, radyo ve televizyona yüklenen misyonun icabıydı.

Sosyalist solun TRT'yi eleştirmesi radyo ve televizyonun çağdaş prensipler doğrultusunda idare edilmediği, tarafsızlığının sağlanmadığı, ülke menfaatlerini savunmadığı veya kalkınmaya fayda sağlamadığından değil, tamamen ideolojikti. Sosyalist sol Cem'i değil radyo ve televizyonun Marksist düşünceye göre, olumlu fonksiyonu olmayacağı yolunda eleştirdi. Bu anlayışa göre "... TRT bir üstyapı kuruluşudur. Dolayısıyla altyapı ile olan ilişkisine, bir çeşit kaderci bağlarla bağlıdır. Altyapı üretim ilişkileri değişmedikçe, TRT ancak egemen sınıfın sözcüsü olabilir. Dolayısıyla TRT'ye olumlu bir işlev yüklemek imkânsızdır." Hâlbuki Cem bu konuda farklı fikirdeydi. Cem'in bu konudaki yaklaşımı ise şöyledir: "... Nitekim Marksizm kuramcıları altyapı-üstyapı ilişkileri üzerine getirdikleri doğruların bazı yanlış kullanımlara yol açabileceğini görerek çeşitli uyarılarda bulunmuşlardı: Üstyapının tabiatıyla altyapıyı belirlediğini, ancak üstyapının da kendini belirleyen altyapıyı değişime doğru etkilediğini ve evrime, hatta devrimine önemli katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir" (Cem, 1976: 106).

Adalet Partisi ise başından beri Cem'i meşru bir genel müdür olarak kabul etmemiştir. Cem'in gerek gazetede yazdığı yazıları, gerekse 11 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname buna gerekçe olarak gösterilmiştir.

Cem'in Genel Müdür olabilmesi için Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmasının yasalara aykırı olduğunu ve devlet memuriyet geleneğinde olumsuz icraatların başlangıcını teşkil edeceğini ileri süren Adalet Partisi, ayrıca Cem'in Türk polisini suçladığını, anarşiyi kışkırtmakla meşgul olduğunu dolayısıyla bu düşünceye sahip bir kimsenin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en önemli ve etkili bir kurumu olan TRT'ye genel müdür olamayacağını iddia etmiştir. İktidar partisi dışındaki muhalefet partileri de

bu konuda aynı görüşleri savunmaktaydılar (Bu konuda bkz. TBMM'nin Mayıs-Ekim 1974 Tarihli Tutanakları).

İsmail Cem kendisinin bu şekilde suçlarla itham edilmesini şu şekilde açıklamıştır: "... Büyük sermaye çevreleri TRT'ye ve benim yönetimime karşı olmakla haklıydılar. Televizyon en etkili yayın aracı durumuna gelmişti. Ve bu araç bütün geçmiş uygulamaların aksine sağ ve sola, işçiye ve işverene eşit imkân sağlıyordu (Cem, 1976: 108). Bu bakımdan Cem, sağ partilerin bu uygulamaları eleştirmesini işçi kesiminin sesinin duyurulmasına bağlıyordu.

CHP milletvekili Sadullah Usumi de TBMM'de yaptığı konuşmada bu şikâyetlere karşı, "Evet TRT'de sol görüş de çıkıyor arkadaşlarım. Çünkü Türkiye'de artık topal, tek bacaklı demokrasi sona erdi. Evet, sermayenin doğrultusundaki Adalet Partisi de, diğer partiler de konuşacak, ama bilesiniz ki sol da konuşacak. İşçilerin, emekçilerin, alın terinin yanındakiler de konuşacak." şeklinde karşılık verdi (Usumi, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 483).

AP yetkilileri giderek TRT'nin tarafsızlığını yitirdiğini ileri sürerek partileri ile Cem'in arasının gerginleşmesine neden oldu. Bu nedenle Cem, Demirel'i yasal hakkını kullanmaya davet etmişti. Genel Müdür Cem "Altı aydır süregelen ağır suçlamalar bundan sonra da devam edecek, fakat kanuni yola başvurmaktan kaçınılacaksa TRT hakkında AP Genel Başkanı'nın suçlamaları içyüzünü kavrayamadığımız düşüncelerin bir sonucu olmaktan öteye gidemeyecektir. Kanuni merciin önüne getirilmeye cesaret edilememiş bir isnat olarak boşlukta sallanıp duracaktır." demişti. Hatta Cem, kendinden emin olarak adeta Demirel'e meydan okumuştu: Demirel'i gerekirse TRT Seçim Kurulu'na başvurmaya davet eden Cem basına yaptığı açıklamada şunları ifade etmiştir (Milliyet, 3 Eylül 1974):

> Adalet Partisi Sayın Genel Başkanı'nın TRT'ye yöneltti̇ği suçlamalar son derece ciddidir. Dolayısıyla, AP Sayın Genel Başkanı'nın TRT Genel Müdürü hakkında kanuni mekanizmayı bir an önce işletmesi, meseleyi ve iddialarını kanuni karar merciinin önüne getirmesi gerekir.
>
> AP Sayın Genel Başkanı'nın sık sık belirtmiş olduğu gibi Türkiye bir hukuk devletidir. Her iddiayı değerlendirebilecek bir kanuni mercii ve her suçun bir müeyyidesi vardır. Türkiye'de Sayın AP Genel Başkanı'nın ısrarla iddia ettiği gibi TRT siyasi tarafsızlığı gerçekten kalmamış bir kurumsa ve gerçekten Anayasayı ihmal

> etmişse ve eğer söz konusu suçlamalar inanarak öne sürülmüşse, AP’nin Sayın Genel Başkanı hiç vakit kaybetmeksizin kanuni merci olan TRT Seçim Kuruluna başvurmalı ve TRT Genel Müdürü’nün görevden alınmasını talep etmelidir. Bu sadece bir hak değil, görevdir aynı zamanda. Zira dört üniversite rektörü ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri’nden oluşan TRT Seçim Kurulu’na başvurma yetkisi ancak Meclis’te grubu bulunan siyasi partilere ve başbakana tanınmıştır. AP Sayın Genel Başkanı’nın öne sürdükleri suçlamalar boşlukta bırakılamayacak kadar ciddidir.
>
> AP Sayın Genel Başkanı’nın iddia ettiği gibi eğer TRT’nin tamamen anayasa ve kanun dışına çıkması diye bir durum gerçekten varsa, bu seyirci kalınacak bir durum değildir. Dolayısıyla hukuki yola başvurmalarını ve iddialarını kanuni karar merciinin önüne getirmelerini, TRT olarak AP’nin Sayın Genel Başkanı’ndan hassaten rica ederiz.

1974 yılında CHP ile ortaklaşa hükümet kuran MSP ilk dönemde, muhalefet partilerinin aksine bu konuda temkinli konuşuyor ve sabredilmesi gerektiğini vurguluyordu. MSP Konya Milletvekili Şener Battal bu konuda açılan bir meclis araştırması önergesinde partisinin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir (Battal, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1):

> ... Sayın Genel Müdür İsmail Cem İpekçi’nin işe başladığı günkü bazı beyanatlarını müspet karşıladığımı belirtmek isterim. Sayın İpekçi, ‘TRT’nin görevi belli bir görüşün halkoyunun serbestçe oluşmasına yardım etmektir’ diyerek, arkadaşlarımızın önergedeki endişelerini izale edici bir tutum içerisinde olduğunu ifade etmiştir...

Battal, "TRT’nin çok önemli bir haber ve kültür aracı olduğunu belirterek, dil konusunda yapılan suçlamalara katıldıklarını, Türkiye’de bir dil anarşisinin olduğunu belirtmektedir. Bu anarşiyi seneler önce ders kitaplarına bu tür kelimeleri koyarak okutan MEB’in başlattığını ve TRT’nin bu konuda dikkatli olması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. Ayrıca Battal, TRT’nin suçla itham edilmesi için zamanın henüz çok erken olduğunu belirterek, konuya soğukkanlılıkla yaklaşılması gerektiğini, konunun rüzgâr yapmak için alet edilmesinin doğru olmadığını" belirtmiştir.

Fakat MSP bu iyimser tutumuna rağmen, aslında Cem’in habercilik anlayışından hoşnut değildi. Cem, bunun gerekçesini şu şekilde izah

etmektedir (Cem, 1976: 146):

> ... MSP'liler kendi haberlerinin CHP'ninkiler kadar yer almadığını, oysa kendilerinin de hükümette bulunduğunu belirtir, bazen sık sık telefon ederlerdi. Oysa şunu her zaman her yerde ve kesinlikle söyleyebilirim ki, bizim dönemimizde siyasi partiler ve siyasi parti haberleri konusunda aşırı bir dikkat ve objektiflik vardı... MSP bu konuda yakınırdı ama hükümetteki bakanların daha fazlası CHP'liyse, hükümet haberlerinde CHP bakanlarının isminin daha çok geçmesinde benim ne yanlışım olabilirdi... MSP'nin koalisyondan yakınmaları daha çok bu ve benzeri konularda olmuştu sanırım...

Fakat CHP-MSP hükümetinin yıkılıp yeni hükümetin kurulmasından sonra, MSP'nin Cem konusunda farklı bir kanaate sahip olduğu görülmektedir. Erbakan, yeni hükümetin Cem'i görevden alacağını belirterek "TRT asla Moskof gibi hareket etme serbestisine sahip olmayacak. Bu TRT bizim memleketimizin ahlakını tahrip ediyor, solculuk propagandaları yapıyor. Onun için hükümet olarak TRT'nin başındakini azletmeye karar aldık" demiştir. Cem ise bu sözleri üzerine Erbakan'ı mahkemeye vermiştir (Cem, 1979: 222).

CHP-MSP koalisyon hükümeti yıkılıp, yeni hükümet kurulduktan sonra, iktidarın ilk işi TRT'nin genç genel müdürünü görevden almak oldu. Çünkü Adalet Partisi muhalefette iken Meclis'te bu konuda çok çaba harcamıştı. Ayrıca Erbakan da TRT'nin CHP'nin haberlerine çok zaman ayırmasına rağmen MSP ile ilgili haberlerin radyo ve televizyondan verilmediğine ilişkin serzenişlerde bulunmuştu. Bu nedenle bu iki parti de bu konuda hemfikirdi.

Siyasi partilerin Cem'i görevden uzaklaştırmak için ileri sürdüğü gerekçeler, tayin kararnamesinde de belirtildiği gibi, kısaca şunlardır (Bkz. Cem, 1976 ve Karataş, 1978):

a- Cem'in devlet memuriyetinin olmaması,

b- Cem'in Milliyet Gazetesi ve kitaplarında yazdığı yazılar,

c- Türk örf ve âdetlerine aykırı yayıncılık yapması,

d- Sınıfçılık ideolojisi gütmesi,

e- 24 Ocak 1975 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde meydana gelen olayların saptırılarak kamuoyuna sunulması ve Üniversite Senatosu'nun olaylara ilişkin açıklamasına yer verilmemesi,

f- Bu vesileyle tek taraflı yayınlarla anarşinin kışkırtılması,

g- TRT’yi solun, sol kuruluşların borazanı yapması... vs. idi.

Bu ve benzeri gerekçeler su yüzünde görülen ve kâğıt üzerine yazılabilen gerekçelerdi. Aslında bunlardan da öte Cem’in görevden alınması bir anlamda ideolojikti. Buna göre, "... Marks’ın, Lenin’in ve öteki komünist kuramcıların emirlerine göre hareket ettiği için, her şeyi Marksist açıdan ele aldıkları için, temel kültürü ‘politik olarak’ ele geçirmek ve sonra onu proletarya kültürüne dönüştürmek istedikleri için, bu amaçlara ulaştırmak için TRT’yi araç olarak kullanmak istedikleri için, gerçek demokrasinin zıddına hürriyetsizlik rejimine zemin hazırladıkları için, Türkiye’de aydının başta gelen görevinin Lenin’in emirlerine uymak olduğunu söyledikleri için Cem’in görevde kalması mümkün olmazdı (Özdek, 1977: 178).

Hükümetin Cem’i bu ve benzeri düşüncelerle itham etmesi Hükümet-Cem kavgasının başlamasına neden oldu. Bu kavganın gerekçesi ise daha önceki döneme kadar gitmekteydi. CHP milletvekili Sadullah Usumi bunu şu şekilde izah etmektedir (Usumi, TBMM, D.73, 9.5. 1974, O:1):

> 1974 Türkiyesinde önemli değişiklikler olmuş, sermaye-emek dengesine saygı gösteren ve özgürlükten yana olan siyasetçiler iş başına gelmiştir. Özgürlüğe ve tarafsızlık ilkesine saygılı bir iktidarın bu anlayışını devlet müesseselerine de intikal ettirmesi kadar tabii bir şey olamaz.
>
> Nitekim TRT de bu anlayışa kavuşturulunca, birden kızılca kıyamet koptu. TRT’yi eleştiren önergeler sıralanmaya başlandı. Eğer emeği ve emekçileri bir kenara iterek, büyük iş adamlarıyla her gün boy boy röportajlar yapılmış ve onların sorunları üzerine eğilinmiş olsaydı, şu anda TRT için bir meclis araştırması talebi de bahis konusu olamazdı, belki de TRT için methiyeler işitebilirdik.
>
> Değerli milletvekilleri, şimdi ifade etmeye çalıştığım hususların ışığı altında TRT için ileri sürülen iddialara bir göz atalım:
>
> TRT’nin yayın politikası, kanunun tarafsızlık prensiplerine taban tabana zıt bir seyir takip etmekteymiş. Tarafsızlık yayınlarda sadece siyasetçilere aynı ölçüde hak tanımakla sağlanamaz. Aynı zamanda fikirlerde de bu ölçüye riayet etmek gerekir.
>
> Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de sermaye ile emeğin çatışması vardır; bu doğaldır. Asırlarca güçleri arkasına alan sermaye, daima emeği ezmiş ve çeşitli imkânlarıyla emekçinin

sesinin çıkmasını engellemiştir. Emekçi de kitaplarda ve gazetelerde yazılamadığı ve kendi öz malı olan devlet radyosundan anlatılamadığı için, dünyanın demokratik ülkelerinde kendi durumunda olanların ne gibi haklara kavuşturulduğunu yıllar yılı öğrenmemiştir. Bu yüzden de hakkını değil, sermayenin lütfettiğini alabilmiştir. Sermaye sahipleri ise, hükümetleri daima yanında bulmuş ve istediği gibi at oynatabilmiştir.

Cem de hükümete karşı verdiği bu mücadelenin gerekçesini şöyle açıklamıştır (Cem, 1976: 224):

> ... Zaman zaman mücadeleyi fazla mı uzattığımı kendime soruyor, ancak mücadelenin benim genel müdür kalmamla değil, aslında halkın TRT'sini savunmakla ilgili olduğunu düşünerek, son ana kadar direnmeyi görev biliyordum. Gerçekten ben, Türkiye'nin hak yığınlarının, köylülerin, işçilerin ve aydınların adına mücadele etmekteyim. TRT'nin özellikle onların yararına çalışması, onların sorunlarını yansıtarak çözümleri kolaylaştırması, onların anayasa doğrultusunda kendilerini ve çevrelerini değiştirme sürecine TRT'nin yasal görev olarak katkıda bulunması için vermekteydik, bu mücadeleyi. Hukukun üstünlüğü, hukuk devleti, anayasa ilkelerinin korunması için kendimizi tüketmekteydik.

Başka bir açıklamasında da Cem, bu mücadelenin nedenini, "bir kurumun, bir ekibin, Türkiye'deki sınıfsal ve siyasi güç dengeleme direnişi" olarak belirtmektedir (Cem, 1976, 270).

Bu ikili siyasi çekişme konuyu bir ülke sorunu haline sokma durumuna gelmişti. Bu yüzden Cem, televizyon ekranından kendi icraatlarını savunmak zorunda kalmıştı. 2 Mayıs 1975 günü akşamı, televizyonda 2,5 saat süren bir konuşma yaparak hükümeti halka şikâyet etti (Tuğrul, 1975: 70). Cem mesajında "... Radyo Televizyon gibi yayın kurumlarının mikrofon ve kameraları halkın malıdır, halk için kullanılır" diyerek kavgasını gerçekten halk adına yaptığını ispat etmeye çalışmıştı. Cem, kendisine karşı çoğu yersiz eleştirilerin, duygusal saldırıların MC Hükümeti, bu hükümetin sözcüleri ve hükümeti destekleyen bir kısım basın tarafından yoğunlaştırıldığı günlerde, TRT'yi şahsi savunması ve icraatın övgüsü için iki saatten fazla kullanmasında sakınca görmemiştir... Cem bu ilginç programda, önceden kendisinin hazırladığı hemen belli olan bir yığın

soruya, önceden hazırladığı bir yığın karşılık vermiş, açıklama yapmış ve girişimlerini savunmuştur (Tuğrul, 1975: 472).

Cem I. MC Hükümeti kurulmadan önce de, Sadi Irmak döneminde muhalefet partilerinin kendisini eleştirmesi üzerine televizyondan kendini savunma ihtiyacı duymuştu. Hatta bu konuşmadan sonra MC Partileri bir araya gelerek, Başbakan Sadi Irmak’tan İsmail Cem’i görevden almasına ilişkin bir bildiri yayınlamışlardı.

Ayrıca Cumhuriyet Senatosu ve Meclis Genel Kurulu’nda da bu konu hemen gündeme alınarak, Cem’in anayasayı ve parlamenter demokratik rejimi tanımadığı ileri sürülerek acilen görevden alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Cem bu beyanatında da özetle şunları dile getirmekteydi (Cem, 1976: 183):

> ... Son aylarda Türkiye’nin en fazla iftiraya uğrayan, en hadsiz isnatlara hedef tutulan kurum, tarafımdan yönetilen kurumdur.
>
> Çevresinde Bizans entrikaları döndürenler, iftira şebekelerinin saldırılarına uğrayan TRT’dir.
>
> Gerçeklerin görülmesine kızanlar ve aynaya küsenler elbette TRT’yi suçlayacaklardır.
>
> Halkın sorunlarından söz edilmesini arzu etmeyenler ekran ve mikrofonun halka uzak tutulmasını isteyenler elbette TRT’yi suçlayacaklardır.
>
> TRT milletin malıdır... Ben milletime şikâyet ediyorum... Bütün müfterileri, Bizans entrikalarını döndürdükleri olayları, muhasebesi yapılmak ve yargılanmak üzere milletimin yüce vicdanına, halkımızın şaşmaz adaletine havale ediyorum.

Cem’in bu beyanatı, onun görevden alınmasına ilişkin kararnamede şu şekilde ele alınmıştı (Cem, 1976: 239; Karataş, 1978: 327): "İ. Cem İpekçi, 26 Ocak 1975 günü radyo ve televizyondan yayınladığı bir demeci ile kamu düzenini bozmuş, parlamentoda kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verirken devlet memurluğu niteliği ile bağdaşmayan ifadeler kullanmıştır... Genel Müdür bu demecinde ‘Bütün müfterileri, Bizans entrikalarını, döndürdükleri dolapların muhasebesi yapılmak üzere halkımın şaşmaz adaletine havale ediyorum’ demiştir."

1971 Muhtırası’ndan önce de hükümet ile TRT yönetimi arasında böyle bir mücadele vardı. O dönemde kurum personeli ve CHP "özerklik

mücadelesi veriyoruz" diyerek Adalet Partisi'nin kanun değiştirme çabalarını, hükümetin TRT'nin siyasetine katılma isteğini boşa çıkarmayı başarmıştı. Demirel o zaman, TRT anarşi kışkırtıcılığı yapıyor diyerek, devlet ve ülkenin bekası için böyle bir teşebbüste bulunduğunu halka anlatırken, özerkliği savunanlar ise TRT'nin çağdaş yayıncılık anlayışından uzaklaştırılacağı ve Adalet Partisi'nin borazanı haline getirileceği gerekçesiyle direnme göstermişti. Nitekim bu işi halletmek askeri yönetime kalmıştı.

Özetle, 1970'li yılların ortalarındaki TRT çekişmesi özerklik tartışması değil, anarşi kışkırtıcılığı yapma, tarafsızlığı bozma, sınıfçılık ideolojisi gütme, Türk örfü ve âdetlerine aykırı yayın yapma... gibi iddialar üzerine kurulmuş bir tartışmaydı. Bu tartışmayı sona erdirecek bir yönetim olmayınca konu adalete intikal etti. Nihayet Türkiye tarihinde benzeri görülmemiş mahkeme olayları ve tartışmalar sürüp gitti...

4.5. "Sorun, Halkçılığın Ne Olduğu..."

Şimdiye kadar ele alınan konularda İsmail Cem'in halkçılık anlayışına ne kadar önem verdiği ayrıntılı bir şekilde görülmektedir. Siyasi partiler, dernekler, kuruluşlar ve şahıslar TRT yönetimini eleştirdikçe onlara verilen cevap "Bu yayınların halk için yapıldığı"ydı. Fakat halkın istediğinin yapılması konusunda özde herkes aynı şeyi düşünmekteydi. Aslında sorun halkçılığın ne olduğu veya halkçılıktan ne anlaşılması gerektiğiydi. Yoksa bütün yönetimler Atatürk ilkeleri doğrultusunda TRT'yi yöneteceğini vadetmişti. TRT Kanunu da böyle emretmektedir.

Herkes kendi düşüncesine göre bu konuda bir yorum geliştirmişti. Bu yorum farklılığı halkçılığın, savunulan görüşten farklı bir şey olmadığını ispat edebilme düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir anlatımla çoğu siyasi temsilci yaptığı işin yanlış olmadığını ya da doğru olduğunu kanıtlamak için, bu tür farklı yorumlarla halkçılık anlayışını belki de istismar etme yoluna gitmiştir.

TRT yöneticileri bu dönemde yayınladıkları programlarla "halka inmek", "halkla bütünleşmek" gibi bir sloganla hareket ediyorlardı. Bu iki kavram da müphem şeyler. Nasıl halka inilebilir veya nasıl halkla bütünleşilebilir ki? Halkçılık demek sınıf bilinci meydana getirmek mi? Kuşkusuz bunlar tartışma konusudur. Sosyalist düşünceye sahip olanlar bu konuda farklı yorumlar yaparken, sağdaki gruplar da farklı düşünceye

sahipti. Şaban Karataş Genel Müdür olduğunda TRT’deki bu durumu şu şekilde özetlemektedir (Karataş,1978: 19):

> ... Milleti halkçılığa alıştıracak. İşçi çağırır işçiye benzemez, köylü çağırır köylüye benzemez. Güya halktan birinin ağzına mikrofon dayar, ezberlemiş mübarek:
>
> ‘Ben onu bunu bilmem, kömürler devletleştirilsin, yollar devletleştirilsin, der.’
>
> Tiyatro mu oynatıyorsun, desen halk düşmanı olursun, halkımızın uyanmasını istemeyen kapitalistlerin ve emperyalistlerin uşağı olursun...

Nitekim TRT’de, farklı halkçılık yorumlamaları yüzünden uygulanan yayıncılık anlayışı sonucu TRT Yönetim Kurulu bu konuda bir yorum yapma ve konuya açıklık getirme ihtiyacı hissetmiştir. Şöyle ki (Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler: 15);

> Halkçılık: Türk Milletinin, Atatürk’ün ana amaç olarak gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine bir an önce çıkarılması, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki her hamlenin daima Türk toplumunu yüceltecek bir anlayış içinde yapılmasını öngörür. Atatürk’ün halkçılık anlayışı Türk toplumunu meydana getiren fertleri bir bütünün ayrılmaz ve eşit haklara, eşit sorumluluklara sahip üyeleri olarak kabul eder. Başka bir deyimle, insanın insana veya bir zümrenin başka bir zümreye tahakkümüne asla izin vermez.
>
> Türk toplumunun bir bütünün ayrılmaz ve eşit haklara ve sorumluluklara sahip fertlerden meydana geldiği anlayışı, halkın hem maddi, hem manevi gelişimi için geçerlidir. Bu anlayış feodalist bir yaşam düşüncesini reddettiği kadar, biraz önce de ifade edildiği gibi her türlü sömürüye de şiddetle karşıdır. Türk toplumunu vücuda getiren fertler arasında bir imtiyaz tanımaz (Anayasa: Madde 12). Anayasanın 153. maddesinde numara (7) altında zikrolunan "Lakap ve unvanların kaldırıldığına dair 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı kanun’ bu düşünceyi açık olarak yansıtır. Hatta Atatürk’ün ‘Köylü efendimizdir’ sözü Türk toplumunu vücuda getiren fertler arasındaki eşitlik ilkesinin yanı sıra Türk aydınını, Türk köylüsünü ve genel olarak Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine doğru maddeten ve manen yükseltme ve

> yüceltme görevinin durmaksızın sürdürülmesi yolunda verilmiş bir işaret olarak kabul olunabilir.

Ayrıca Yönetim Kurulu, işçilerin problemlerinin radyo ve televizyondan verilmesinin tabii bir şey olduğunu ama buna rağmen, sınıf kavgası meydana getirecek şekilde bu insanları ezilen zümre olarak lanse etmemek gerektiğini vurgulamıştır. Yönetim Kurulu açıklamasına şöyle devam etmiştir (Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, a.g.e.: 42-43):

> İşçi sorunlarını yansıtan programların, Türk toplumunun bütün kesimlerinin sosyal ve ekonomik dertlerinin orantılı bir şekilde olması lazımdır.
>
> Türk işçisi kısmen de olsa, oldukça iyi teşkilatlanmış ve hayat seviyesi bir dereceye kadar düzelmiştir. Başka bir deyimle çalışanların geniş bir kesimi sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır. Bununla beraber, genel olarak işçilerin ve özellikle ziraatla meşgul olanların sorunları üzerine eğilmek elbette ki gereklidir. Ancak, genel olarak işçilerle ilgili konuları bir sosyal sorun düzeyinde ele alarak işlemek bunun için de işçinin devamlı olarak ezilen bir sınıf olduğu imajını yaratmamak, sınıf kavgasını körükleyecek görüntü ve mesajlardan kaçınmak, kamu düzeninin sağlanması bakımından zorunludur.
>
> Bunun yanında tarımla uğraşan her türlü sosyal güvenden yoksun bulunan köylünün sorunları da aynı anlayış içinde ele alınmalıdır.
>
> Diğer taraftan, işverenin de bu toplumun kalkınmasında payı ve rolü olduğu göz önünde tutulmalı ve konuların işlenmesinde bu kesimin de görüşlerine yer verilmelidir.

4.6. Siyasi Parti Liderleri Kendilerine Rakip Olacakları Yaşatmaz

MC Hükümeti İsmail Cem'i genel müdürlükten alırken onun yerine Nevzat Yalçıntaş'ı atamıştı. İsmail Cem'in görevden alınması için büyük çaba harcayan sağ kitle, Nevzat Yalçıntaş'ın yirmi beş gün içinde TRT'yi örnek kurum haline getireceğine inanıyordu.

Sağ taban yeni Genel Müdür'den adeta mucize bekler bir havaya girmişti. Bunun aksine sol kesim ise Yalçıntaş'ın gerek sağcı olması gerekse

daha önce milliyetçi partilerin birleşip hükümeti kurmaları gerektiği yolunda bir bildiri yayınlayan on dört profesörden biri olması münasebetiyle, farklı bir peşin hükme sahipti. Bunlara göre, Yalçıntaş kapitalistlerin adamıdır. Onların emellerine hizmet edecek, TRT'yi MC Hükümeti'nin borusu haline getirecektir. Bundan böyle televizyon halkın değil, halkı sömürenlerin hizmetinde olacak, emekçilerin sesi duyulmayacaktır...

Bu farklı peşin hükümler dönemin siyasi atmosferinin gergin olmasından kaynaklanmıştı. Özde iki düşünce arasındaki gergin ilişkilere radyo ve televizyon ve onun idarecileri alet edilmişti.

Bu derece elektrikli bir ortamda genel müdür olan Yalçıntaş, o zamanki TRT'nin havasını ve izleyeceği politikayı şöyle anlatmıştı (Bkz. TRT Danışma Kurulu Toplantısı Tutanağı, 20 Ekim 1975):

> ... Türkiye'de etkinlik bakımından bu kadar güçlü yayın araçlarının devletin tekelinde bulunması onların daha büyük bir sorumluluk duygusuyla yönetilmesini gerektirmektedir. Devlet tekelinde bulunan radyo ve televizyon yayınlarını toplumun bir bütün olarak ihtiyaç ve yararlarına hizmet eder şekilde kullanmalıdır. Bu hizmet sadece belirli grupların tercihlerine göre şekillenmiş bir yayın politikası ile sürdürülemez. Demokrasilerde yayın idaresi böyle bir anlayış çerçevesinde uygulamayı yapmalıdır. Çünkü demokratik rejimlerde söz, vicdan, basın, seyahat ve çalışma hürriyeti gibi devlet tekelinde bulunan yayın araçlarından güvenilir, doğru haber ve bilgi alma ilkesi de bu rejimin ayrılmaz bir parçasıdır. Aksi halde demokratik devlet idarelerinin aniden veya tedricen yıkılmasında basın yayın araçlarının önemli rolü olabilir...
>
> ... Tarafsız ve dürüst bir radyo-televizyon yayını, demokrasi rejiminin vazgeçilmez bir şartıdır. Böylece devletin üst kademe yöneticileri, hükümetler daha yüksek bir sorumluluk duygusuyla, daha hassas bir titizlikle tekellerinde bulunan kamu yayın kuruluşları idaresini kurmak görevindedirler. Bu kuruluşların idareleri siyasi ihtirasları olanlara, ideolojik saplantıları bulunanlara, sorumluluk taşımayan macera eğilimlerine verilmemelidir. Aksi halde bu yayın organlarına karşı güven sarsılır, kitleler kısmen de olsa tek yönlü olarak şartlanmaya başlar. Ve demokrasi zedelenir.

> ... Türkiye’de kişileri, grupları, kuruluşları politize etme yönünde teşkilatlı bir eğilim ve çaba vardır... TRT’nin bu politizasyon hedeflerinden biri olmaması beklenemezdi... Farklı ve birbirine zıt politik eğilimlerin hedefi yapılmak istenen TRT etrafındaki karşı görüşler arasında şiddetli tartışmalar çok yakın geçmişte tekrar ortaya çıktı. Bu tartışmalar giderek şiddetli politik mücadeleler, yıpratıcı ve yıkıcı fikir çatışması halini aldı.

Yalçıntaş’ın yayıncılık anlayışını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. TRT Türk milletinin bütününün ortak malıdır. Bazı teşkilatların, zümrelerin, şahısların hatta TRT yöneticilerinin ve elemanlarının inhisarında telakki edilemez... Türk milletinin değerlerine, hedeflerine, zevklerine, tercihlerine öncelik ve ağırlık verilmelidir.

2. Radyo ve televizyon yayınları tam bir tarafsızlık içinde yürütülmelidir. Üniversite, yüksek adli kuruluşlar ve TRT’nin günlük siyasi mücadele haline getirilmesi ilme, adalete ve Türkiye’de kamu tekelinde olan yayına karşı inancı zedeler. Politikanın aracı haline gelen ilim, ideoloji ve demagoji, adalet, haksızlık ve tarafsız olması gereken yayın ise propaganda haline dönüşür. Herhangi bir ülkede böyle bir durumun ortaya çıkması halinde esef edilecek husus ilmin, adaletin ve yayının tartışılması değil fakat bunların siyasetin aracı haline gelmeleridir. Bu ise toplumu hasta hale götürücü, buhran yaratıcı önemli bir gerileme faktörü teşkil eder...

3. Radyo ve televizyon yayınları milli birlik ve bütünlüğe hizmet etmelidir. Yayınlar bölücü, ayrıcalık yaratıcı, kin ve düşmanlık aşılayıcı nitelikte olmamalıdır. Türkiye’nin ülkesi ve milleti ile bir bütün olması ilkesi, yayınların tümünde gözetilecek vazgeçilmesi mümkün olmayan bir esastır. Sosyal gruplar halinde çatışma, inanç ayrılığı ve bölücülüğü TRT tahrik etmemeli ve bu çeşit temayülleri beslememelidir...

Yalçıntaş TRT’nin yakın ve çok geçmişte siyasi emellere alet edilmek istenildiğini belirterek bunun yanlışlığı üzerinde durmuştur. Bu nedenle üzerine düşen görevin radyo ve televizyonun kitleleri etkileyebilme özelliği nedeniyle toplumu sınıflara bölücü değil, tam aksine bütünleştirici rol oynamasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir.

Bu düşünceden yola çıkarak Yalçıntaş, radyo ve televizyonda yayınlanan ve savunduğu görüşlere ters düşen programlara son vermişti. Fakat siyasi gerginlik yüzünden partili gruplarca sürekli rahatsız edilmeye çalışılmış, hatta ölüm tehditlerinde bile bulunulmuştu. Ayrıca TRT’de elektronik cihazların bulunduğu yerde yangın çıkartılmıştı. Bu sırada

Danıştay, Nevzat Yalçıntaş'ın genel müdürlüğe atanmasına ilişkin kararı durdurarak kararnameyi iptal etti.

Yalçıntaş MC Hükümetlerinin kurulması yönünde çaba harcamış bir kişiydi. Bu yüzden MC Hükümeti tarafından ittifakla göreve getirilmişti. Ancak zamanla Adalet Partisi içerisinde bölünme eğilimlerinin doğması, Yalçıntaş ile Demirel'in arasının açılmasına, daha doğrusu Demirel'in Yalçıntaş'a cephe almasına neden oldu.

Adalet Partisi'nin bölünerek erimeye yüz tutması ve kan kaybetmesi yüzünden bazı AP'li parlamenterler -bu durumun nedenini Genel Başkan Demirel'de görmeleri yüzünden- kendilerine birleştirici, yıpranmamış bir genel başkan aramaya başladılar. Fakat bu yeni başkan Demirel'e de karşı olmayacak bir kişi olmalıydı. Bu parlamenterlerin üzerinde durduğu kişi Nevzat Yalçıntaş'tı. Yalçıntaş bu talep karşısında böyle bir teşebbüste umulan sonucun alınacağına kani olmadığını, bu teşebbüsün bölünmeyi artırıp hızlandırabileceğini, bunun hem parti hem de memleket için hayırlı olmayacağını ve Demirel'in tecrübe ve liyakati ile barıştırma, birleştirme ve bölünmeyi önleyebileceğini dile getirerek onlara teşekkür etmişti.

Yalçıntaş, genel müdür olduğu dönemde koalisyon ortağı partilerin kendisine hiçbir baskı veya telkinde bulunmadığını ifade etmektedir. Fakat AP genel başkanlık teklifinden sonra Demirel'in tavrı değişti. Demirel, Güniz Sokak'a teklifsiz giren bazı milletvekilleriyle yaptığı bir toplantıda Yalçıntaş'tan "İşte sizin AP genel başkanı yapmak istediğiniz adam" diyerek ona karşı olan tavrını sergilemişti.

Demirel 1971'den önce Adnan Öztrak'a karşı yaptığı gibi, bu dönemde de 1975 yılı bütçesinden Maliye Bakanlığı'nın TRT'ye ödenmesi gereken 417 milyon lirayı TRT'ye ödetmedi. Ardından kurum için planlanan yatırımlar yapılamadı ve hizmetler aksamaya başladı.

Yalçıntaş, Danıştay'ın iptalinden sonra ikinci kararnameyi imzalayıp Köşk'e göndermesi gereken hükümetin teklifte bulunmaması veya bunu geciktirmesi yüzünden görevden ayrılmak durumunda kalmıştı. Yalçıntaş bu konuda "Münasebetlerimi her zaman iyi götürdüğüm ve memleket davalarında yardımcı olmaya çalıştığım hükümetle benim aramdaki sürtüşme bir çatışmaya dönecek, kamuoyuna duyurulacak ve bir skandal olacaktı" (Özdek, a.g.e.: 283) diyerek istifasının gerçek nedenini açıklamış oluyordu.

Bu dönemde hükümet-Yalçıntaş ve muhalefet-Yalçıntaş ilişkilerinin televizyonun kullanımından veya yayıncılık anlayışından şekillenmediği

görülmektedir. Muhalefet onu düşüncesinden dolayı itham etme yoluna giderken, Adalet Partisi kendi iç siyasi çekişmesi yüzünden ona cephe almıştı. Bu nedenle Yalçıntaş görevinden ayrılmıştı. Hükümet ise artık Adalet Partisi Genel Başkanlığı'na aday gösterilmeyecek birisini genel müdür yapma niyetindeydi. O da Prof. Dr. Şaban Karataş'tı.

4.7. Demirel'e Rakip Olmayacak Genel Müdür Bulundu

Nevzat Yalçıntaş'ın görevinden ayrılması sonucu, TRT Genel Müdürlüğü'ne 19 Ocak 1976 tarihinde Şaban Karataş atandı. Karataş, bu makama getirilmeden önce TRT Yönetim Kurulu üyeliği görevini yapmaktaydı.

Karataş, göreve geldiğinde kurumun son derece düzensiz ve plansız bir durumda olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeninin muhabir, prodüktör... gibi sınıfları başıboşluğa iten özerklik romantizmi olduğunu söylemektedir (Karataş, a.g.e.: 26).

Karataş en çok tartışma konusu olan haberlere ilişkin yeni ilkeler geliştirerek siyasi parti yetkililerinin TRT'yi hedef tahtası yapmalarının önüne geçmek istiyordu. Nitekim Karataş yönetiminin hazırladığı 1977 yılı genel yayın planında konumuzla ilgili olarak şu esaslara yer verilmektedir (TRT 1977 Genel Yayın Planı: 34):

> ... Haber yayınlarının tarafsızlık, doğruluk, anlaşılırlık, sürat, tazelik ve ilgi çekicilik nitelikleri taşımasını sağlamak,
>
> Yurt ve dünya olaylarının gerçeğe uygun olarak verilmesini sağlamak, karamsarlığa, yanlış anlamaya götürebilecek ve toplumu tahrik edebilecek maksatlı haberlere yer vermemek,
>
> Siyasal açıkoturumların TRT mevzuatının gereklerine uygun şekilde düzenlenmesine özen göstermek; dengeli bir biçimde karşıt görüşlere yer verilmesini sağlamak,
>
> Haber sıralamasında haberin önemi ve kamuoyunun ilgisi esasını hassas şekilde uygulamak,
>
> TRT ilkeleriyle uyumlu olarak ve haber niteliği taşımak şartıyla siyasi partilerin haberlerine, mevzuata ve kurumun iç kurallarına uygun biçimde dengeli şekilde yer vermek,
>
> Anayasanın başlangıç bölümünde belirtilen ilkelerine aykırı demeçlere, kaynağı ne olursa olsun itibar etmemek,
>
> Haberlerle yorumları birbirinden açık olarak ayırmak ...vs.

Karataş haberler konusundaki yaklaşımını 21-22 Haziran 1976 tarihinde toplanan Genel Danışma Kurulu'na ise şu şekilde açıklamıştır (Karataş, a.g.e.: 69):

> Haber ve haber programlarında, memleketimizin içinde bulunduğu siyasi şartların tesirini biz tabii sayıyoruz. TRT'yi bu ortamın ve şartların içinde düşünmenin, bu şartların ve ortamın dışında mücerret bir objektiflik ve mücerret bir tarafsızlık, akademik bir tarafsızlık içinde düşünmenin realist olacağı inancında değiliz... Burada, şimdi şu anda, haber yayınlarında Cumhuriyet anayasasının ve kanunun bize verdiği yetki durumundayız. Çünkü açıkça arz edeyim ki haber yayınları bakımından TRT herkes tarafından üzerinde az çok konuşulabilecek kıstasları geliştirme devresini aşmış değildir... Şikâyetleri değerlendirirken gördük ki, kendilerine en çok zaman ayrılanların en çok şikâyetçi olduğu gerçeği ortaya çıktı. Bunun yanında muhteva iyi değerlendirilmemiştir. Söylenen iyi anlaşılmamıştır... Özellikle siyasi partilerin değerli temsilcilerinin bize bu yayınlar bakımından az çok üzerinde anlaşılacak kriterler geliştirmede yardımcı olmalarını rica edeceğim. Ancak o takdirledir ki TRT'nin haber hizmetlerini bu kriterler bakımından iyi veya kötü yürüttüğü, daha rahat ve daha kolay iddia edilebilir ve bu iddialar daha rahat ve daha kolay değerlendirilebilir.

Haberler ve haber programları ile ilgili mevzuatın yetersiz olması, yönetimi birtakım kriterler geliştirme çabasına itmiştir. Bu kriterleri demokrasinin de gereği olarak ilgili görüşlerin alınması suretiyle ortaya koymak en doğru ve en kalıcı bir yöntemdir.

Daha önce de (20 Eylül 1975 tarihinde) TRT Yönetim Kurulu bu konuda bir karar almak mecburiyetinde kalmıştı. Kurul "... TRT'nin siyasi parti faaliyetlerini aksettirme bakımından tarafsızlığını nasıl ve ne şekilde kullanacağı hususu kurum içinde devamlı bir tartışma konusu olmuş ve olmaktadır" diyerek birtakım kriterler geliştirme kararı almıştı. Bu konuda Kurul'un yaklaşımı şu şekildeydi (Atatürk İlkeleri, Programlar ve Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, a.g.e.):

> a- Dünyanın her yerinde çok partili düzenlerde siyasal nitelikteki yayınlar hükümetlerle devlet organlarından biri olan radyo ve televizyon kurumları arasında en nazik konuyu teşkil etmektedir.

Türkiye'de yasalar hükümetle muhalefet partileri arasında Radyo-Televizyon konusunda ihtilaf çıkmasını önlemekle TRT'nin tarafsızlığına herhangi bir zarar gelmesine engel olmaktadır.

b- TRT anayasa, TRT yasasının hükümlerine ve kendi fonksiyonunun gerektirdiği ilkelere bağlı kalmak şartıyla, iktidarda veya muhalefette olsun, bütün partileri, anayasa çerçevesinde faaliyet gösteren meşru birer siyasal kuruluş olarak görmek ve hepsinin programındaki esaslara saygı göstermekle de mükelleftir.

Her siyasi parti, anayasanın saptadığı ortak amaca programlarında belirtildiği gibi değişik yollardan varılabileceği kanısına sahip olarak hareket etmektedir. Yasalar da bunu dikkate alarak muhtemel aşırılıkları, istismarları önleyecek şekilde düzenlenmiş ve Türkiye radyolarının bir siyasal partinin yayın ve propaganda organı haline gelmemesini sağlamak üzere her türlü tedbiri düşünmeye gayret göstermiştir.

Ancak yasalar, hükümet bildiri ve konuşmalarının veriliş şeklini; hükümete dâhil olmayan siyasal partiler için, T.B.M.M.'deki üye sayısı 10'dan az olmamak şartıyla, hükümet bildirisi ve konuşmalarında kendileriyle hükümet veya hükümete dâhil siyasal partilerden birisi arasında tartışmalı olan bir konuda doğacak cevap hakkını; TBMM Saati adı altında meclislerin faaliyetini bütçe konuşmalarını, TBMM'den naklen yayın şeklini, seçimlerde siyasi partilerin propaganda yayınlarını düzenlemiştir.

Bunun dışında TRT geçen zaman içinde edindiği tecrübelere istinaden ve yasalar içinde kalmak şartıyla, siyasal partilerin radyo-televizyondan yararlanma koşullarını daha detaylandırmıştır. Buna göre TRT ilkeleriyle uyumlu olmak ve haber niteliği taşımak şartıyla:

1-Siyasi parti genel başkanlarının her türlü faaliyetleri;

2- Siyasi parti genel başkan yardımcı veya vekillerinin il kademesine kadar bizzat katıldıkları toplantılardaki konuşmaları;

3- Siyasi partilerin genel sekreterlerinin il kademesine kadar bizzat katıldıkları toplantılardaki konuşmaları;

4- Genel başkanvekili (genel başkan yardımcısı) ve genel sekreterlerin merkezde partileri adına düzenledikleri basın

toplantıları ile partileri adına yaptıkları açıklamaları,

5- Siyasi parti gruplarının başkan ve başkan vekillerinin parlamento çalışmalarına ilişkin basın toplantısı, açıklama ve demeçleri,

6- Partilerin yetkili organlarının kararları ve sözcüklerin açıklamaları 120 saniyeyi geçmeyecek şekilde özetlenerek yayınlanacaktır.

c- Bu durum TRT personelinin de kendi kurumlarının tarafsızlığına gereken dikkati göstermelerini siyasal nitelikteki yayınlarda kendi görüş ve kanaatlerini katmaksızın, en sıkı şekilde objektiflik ölçütleri içinde kalmalarını, anayasanın özüne ve sözüne iyice nüfuz ederek bunu zedeleyecek her nitelikteki kişisel görüş, kanaat, demeç, vesaire programları yansıtmamaları veya tertiplememeleri de zorunludur.

Objektif olabilmek için de ülkenin siyasal, sosyal, kültürel ekonomik sorunlarını, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlıca siyasal akımlarını, her türlü yargı ve çıkar duygusundan uzak olarak bilim açısından incelemek gerekir. Kurum personeline düşen görev budur.

Genç elemanlardan mürekkep kadrolar dünyanın her yerinde çoğu kez, kendi kişisel inançlarının ve çevre etkilerinin altında bir yöne kayabilirler, tarafsızlıktan uzaklaşabilirler. TRT kendi içindeki bu gibi eğilimleri de ortadan kaldırmak, gereken eğitimi yapmak zorundadır.

Bu durumda anayasanın başlangıç bölümünde belirtilen devrimin anlam, amaç ve ilkeleriyle çelişen, anayasanın 153. maddesinde belirtilen devrim yasalarının özüne ve sözüne ve Atatürk ilkelerine aykırı, toplumu içinden çıktığı karanlıklara, nesilleri yeniden ızdıraplara itmeye çalışan teşebbüs ve zorlamalarla, kaynağı ne olursa olsun, bu yöndeki demeçlere haberlerde olanak sağlamamalıdır.

Ayrıca, her türlü habere ait özetlerin o haberin ana hedefine uygun olarak hazırlanmasına, özellikle siyasal demeçlerin mahiyetini değiştirecek şekilde özetlemelerden kaçınılmasına da dikkat edilmelidir.

Bu görüş neticesinde, TRT bütün siyasi parti açıklamalarını yayınlama kararı alınca, siyasi partiler radyo ve televizyon bültenlerinde yer alabilmek için, basın toplantısı düzenleme ve beyanat verme yarışına girişti. Hâlbuki haber değeri taşımayan ve aktüel olmayan bir beyanatın haber olarak yayınlanması, çağdaş habercilik anlayışıyla bağdaştırılamaz. Nitekim Karataş, bu konuda ciddi kriterler koyma eğilimine girmiş ve gerekli çalışmalarda bulunmuştu. Bu çalışmalar iki yönde yapılmıştır: Birincisi haberlerle ilgili kamuoyu yoklamalarının yapılması, ikinci ise siyasi partilerin konuya ilişkin görüşlerinin tespit edilmesi şeklindeydi.

TRT tarihinde haberlerle ilgili kamuoyu yoklamaları ilk olarak bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Ankara'da yapılan kamuoyu araştırmalarına göre halkın haberler konusundaki kanaatleri şu şekildeydi (Karataş, a.g.e.: 72):

a- Haberlerin sunuluşu aynen devam etsin diyenler %84,7,

b- Haberler anlaşılır bir dille sunuluyor diyenler %85,26,

c- Yurt haberlerine ilgi duyanlar %60,68, hükümet çalışmalarıyla ilgili haberlere %23,28, siyasi partilerle ilgili haberlere %7,48, dış konularla ilgili haberlere ise %7,84,

d- İç politika haberleri bakımından, şimdiki uygulama devam etsin diyenler %42,9, daha çok verilsin diyenler %20,5, çok fazla yer veriliyor diyenler %14,3, bir fikrim yok diyenler de %22,3,

e- En doğru ve inanılır haberleri veren kaynak olarak televizyonu gösterenler %88,27.

f- Televizyonda yayınlanan haberlerin tarafsız olduğunu söyleyenler %48,4, taraflı diyenler %26, bir fikrim yok diyenler de %25,5.

Bu oranlar siyasi partilerle ilgili haberlere olan ilginin nispeten az olduğunu göstermektedir. Ayrıca %26,7'lik oran ve diğer maddelerdeki oranlar haberlerin tarafsız olmadığı konusundaki yaklaşımların küçümsenmeyecek derecede olduğuna işaret etmektedir.

Fakat "haber değeri" nasıl tespit edilecek veya hangi konu neye göre haber niteliği kazanacak, bunun net bir şekilde belirtilmesi gerekiyor. Ayrıca "tarafsızlık" kavramı da net olarak açıklanmış, sınırları belirlenmiş bir kavram değildir. Bu yüzden haberlerin veriliş biçimi, uzunluğu, sırası, özetleniş şekli... vs. siyasiler tarafından kolayca eleştirilebilmiştir.

Bu sorun 1960'dan önce de TRT ile ilgili tartışmalarda hep gündeme gelmişti. Ama ne yazık ki o zaman da bu konuda çoğunluğun ittifak edebileceği bir kriter geliştirilemedi. Her parti "tarafsızlık" ve "haber

değeri" kavramlarını kendi çıkarına göre yorumlamaya çalıştı. Fakat ne gariptir ki, iktidarı kaybeden tüm siyasi partiler muhalefette hep aynı görüşü savunmuşlardır. O da oy potansiyeli ne olursa olsun her partiye eşit temsil esasının konmasıdır. Hâlbuki bu siyasi partiler aynı görüşü iktidarda olduklarında paylaşmamaktadırlar.

Karataş da bu konuda somut veya netleşmiş fikirlere ve kanaatlere sahip değildi. Çünkü genel danışma kurulu toplantılarında siyasi temsilciler eleştiriden öteye gidememekte ve somut kriterler önerememekteydiler.

Bu yüzdendir ki TRT Yönetim Kurulu bir karar alarak yeni bir yorum ve kriter ortaya koyma yoluna gitmiş ve partilerin de konuya ilişkin görüş ve önerilerinin alınması esasını kabul etmiştir. Bu karar aynen şu şekildedir (TRT Yönetim Kurulu'nun 1976/297 sayılı kararı, bkz. Karataş, a.g.e.: 73-78):

> Anayasa, radyo ve televizyon yayınlarının tarafsızlık esaslarına göre yapılmasını hükme bağlamıştır. TRT genel yayın esasları içinde de haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık... ilkesine yer verilmiştir.
>
> TRT'nin siyasi partiler karşısında tarafsız yayın yapması gereği tartışılmayacak bir konudur. Bu gerçek herkes tarafından kabul edildiği halde yeterli ölçülerin henüz geliştirilmemiş olması, uygulamada çeşitli güçlükler ortaya çıkartmaktadır. Bu güçlükleri tek cümleyle özetlemek mümkündür: tarafsızlık nasıl sağlanacak?

Soruyu biraz açmak gerekirse, tarafsızlığı sağlamak amacıyla katı kurallar mı uygulanacaktır?... Kurallar nasıl belirtilecektir?... Mesela bütün siyasi partilerin genel başkanlarının konuşmaları aynı uzunlukta mı verilmelidir?... Bu takdirde seçimlere katılmamış veya katıldığı halde parlamentoda temsil edilmeyen bir siyasi partinin genel başkanı arasında süre yönünden sağlanacak eşitlik, gerçekte büyük bir haksızlık değil midir?

Siyasi partilerin yönetim biçimindeki farklılıklar da tarafsızlığın sağlanması konusunda bazı sorunlar yaratmaktadır. Genel sekreter yardımcılarıyla daha üst kademedeki yöneticilerin demeçleri TRT'de yayınlandığından, bu defa bir siyasi parti içinde demeci yayınlanan kişilerin sayısı karara bağlanması gereken konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demeci yayınlanan üst kademe yöneticilerin sayısı 4'ten 10'a kadar değişmektedir.

Bir başka soru: Siyasi partilerin yolladıkları bültenler veya yöneticilerin demeçleri hakaret unsuru taşısa bile haber olarak yayınlanacak mıdır?

> Anayasa, parlamenterlerin parlamento içinde açıklayacakları görüşlerden ve bunları dışarıda tekrarlamaktan dolayı sorumlu tutulmayacakları hükmünü getirmiştir. Siyasi partilerin, genellikle parlamenter olan yöneticileri bu dokunulmazlıkları dolayısıyla demeçlerinde yer alan suçlamaları sebebiyle dönem sonuna kadar yargılanmayacaklardır. Bu durumda TRT Haber Merkezi'ndeki görevliler, başkalarının ortaya attıkları iddialar yüzünden yargı organının karşısına çıkacaklar, hatta yargıç önünde de tek başlarına kalacaklardır. Üstelik yasalara göre hakareti yaymak hakaret etmekten daha büyük cezayı gerektirmektedir. Bu durum da dikkate alınırsa Haber Merkezi'ndeki görevlilerin karşı karşıya bulundukları güçlükler daha iyi anlaşılacaktır.

Yeterli ölçütlerin henüz geliştirilmemiş olması nedeniyle hükümetle ilgili haberlerin yayınlanmasında çeşitli güçlükler ortaya çıkmıştır. Hükümet üyeleri de siyasi parti yöneticileri gibi görüş tekrarına düşmüşlerdir.

Siyasi partilere yazılmak üzere hazırlanan yazı ve yayın esasları okunup yapılan görüşmeler sonunda: "Yönetim Kurulu'nca benimsenen bu görüşlerin siyasi partilere gönderilmesine, siyasi partilerin görüşleri alındıktan sonra değerlendirilmesinin Yönetim Kurulu'nda yapılmasına" karar verilmiştir. Şöyle ki (Karar 1976/297);

> Uygulamayı düşündüğümüz yeni kuralları ilişikte sunuyoruz. Siyasi Partilerimiz bu metni inceleyerek görüşlerini en geç 15 Kasım 1976 gününe kadar Kuruma bildirmek lütfunda bulunursa, bu görüşler olduğu gibi Yönetim Kurulumuza sunulacaktır. En son değerlendirme Yönetim Kurulumuzda yapılacaktır.
>
> Siyasi Partilerimizin bu konudaki yardımlarını bekler, saygılar sunarım.
>
> TRT'nin haber yayınlarından uygulamayı düşündüğü esaslar şöyledir:
>
> 1- Siyasi nitelikteki demeç, bildiri, açıklama veya benzeri görüşlerin TRT'de haber olarak yayınlanabilmesi için mutlaka haber niteliği taşıması ve aktüel konularla ilgili olması gerekir.

2- Radyo ve Televizyon yayınlarında ses ve görüntü unsurlarının büyük önem taşıdığı dikkate alınarak, gerek hükümet üyeleri, gerekse siyasi parti yöneticilerinin yazılı demeçlerine bundan böyle haber bültenlerinde yer verilmemesi kararlaştırılmıştır. Yazılı demeç yerine hükümet üyeleri veya siyasi parti yöneticilerinin gazetecilerin önünde yaptıkları açıklamalar yayınlanacaktır. Bu açıklamalar, bir toplantıda konuşmak, gazetecilerin sorularını cevaplandırmak veya basın toplantısı düzenlemek biçiminde olabilir.

3- Siyasi partilerin yönetim organında görev alan kişilerin özellikle son yıllarda büyük artış gösterdiği ve yönetici sayısı bakımından siyasi partiler arasında büyük farklılıklar bulunduğu dikkate alınarak, siyasi parti yöneticilerinden yalnızca genel başkan, genel başkanı görevlendirerek TRT'ye adını önceden bildireceği bir parti yöneticisinin haberlerine yer verilmesi kararlaştırılmıştır. (Genel başkandan sonraki en yetkili kişinin bulunduğu görev siyasi partilere göre değişiklikler gösterdiği için bu seçim genel başkanlara bırakılmıştır.) Ancak, bu haberlerin yayınlanabilmesi için yukarıda yazılı olduğu gibi açıklamaların gazeteciler önünde yapılması gerekmektedir.

4- Başbakan'ın bu sıfatıyla ve hükümet icraatıyla ilgili gezileri izlenecektir. Siyasi parti genel başkanlarının yurt içi gezileri izlenmeyecektir. Ancak siyasi parti genel başkalarının partilerince düzenlenen açık hava toplantılarında yaptıkları konuşmalar görüntülü ve sesli olarak verilecektir. Açıkhava toplantılarında, toplantıya katılan kalabalığın görüntüsü ekrana getirilecektir. Kalabalık görüntüsü verilirken tarafsızlığın sağlanabilmesi için çekimler toplantının düzenlendiği alanın çevresindeki alana hâkim bir binadan yapılacaktır.

Kameramanlar, kalabalık görüntüsü tespit ederken yakın plan çalışmayacaklar ve toplantının yer ve saat yönünden aynı gün film yetiştirmeye uygun olması gerekmektedir.

5- Parlamentodaki grupların başkan vekillerinin düzenleyecekleri basın toplantıları da sesli ve görüntülü olarak yayınlanacaktır. Grup başkanvekillerinin yazılı demeçleri dikkate alınmayacaktır. Meclis'in tatilde bulunduğu dönemlerde veya Meclis dışında yapılan

yahut Meclis'in çalışmalarıyla ilgili olmayan konuşmalar haber bültenlerinde verilmeyecektir.

6- Parlamentodaki grupların toplantılarından film çekilecek ve yapılacak açıklamalar haber bültenlerinde verilmeyecektir.

7- Aynı partiden gerek genel merkez, gerek gruplar adına aynı gün birden çok açıklama yapılmışsa, bu açıklamalar birleştirilecektir. Açıklamalar birleştirilirken, bir konuşmacı için ayrılması gereken süre haberin tamamına uygulanacaktır.

8- Siyasi partilerin büyük kongre veya kurultay diye adlandırılan genel kurullarıyla, genellikle parti meclis ve temsilciler meclisi diye adlandırılan il temsilcilerinin de katıldığı, partinin genel kuruldan sonraki en yüksek karar organı olan topluluğun çalışmaları da radyo ve televizyondan sesli ve görüntülü olarak yayınlanacaktır. Ancak, bu yayın için, konuşmaların gazetecilerin önünde yapılması gerekmektedir.

9- Hükümet üyelerinin kendilerine bağlı kuruluşlara yaptıkları ziyaretlerle ilgili haberler verilmeyecektir.

10- Gerek hükümet üyelerinin, gerekse siyasi parti liderlerinin yabancı devlet adamlarıyla yaptıkları görüşmeler hariç, kabul haberleri yayınlanmayacaktır.

11- Senatör ve milletvekillerinin verdikleri genel görüşme, araştırma ve soruşturma önergeleri bundan böyle yayınlanmayacaktır. Yalnızca gruplar adına ve grup başkanlarının imzalarıyla başkanlıklara sunulan önergelere haber bültenlerinde yer verilecektir. Komisyon çalışmaları da habercilik açısından önem taşıyorsa yine görüntülü olarak TV'nin haber bültenlerinde yayınlanacaktır.

12- Hükümet üyeleri ve siyasi partilerin yöneticileri görüşlerini açıklarken siyasi olsun, olmasın bir başka kişi veya kuruluşu hedef alacak tarzda hakarette bulunurlarsa bu görüşler verilmeyecektir.

13- Ancak bütün bu kurallar uygulanırken haber değeri göz önünde bulundurulacaktır. Habercilik, katı kurallarla sınırlandırılmayacağına göre, içinde çok önemli unsurlar taşıyan bir yazılı demecin veya bir görüşmenin haber bültenlerinde yer almaması düşünülemez. Aynı şekilde, daha önceki görüşlerin tekrarı

niteliğinde olan, bu yüzden de haber niteliğini kaybeden açıklamalar da, yukarıdaki şekil şartına uygun olsa bile yayınlanamaz. TRT, yasaların ve genel yayın esaslarının verdiği görevi yerine getirirken gazeteciliğin kurallarını da artık olağan hale gelen yazılı demeçler, mesajlar ve bildiriler için uygulayacaktır.

14- TRT'ye gönderilecek metinlerin de mutlaka başlıklı kâğıda yazılması, bir yetkili tarafından imzalanması ve partinin resmi mührü ile damgalanması gerekmektedir. Antetli kâğıda yazılı olmayan, üzerinde mühür ve imza bulunmayan metinler kabul edilmeyecektir. Siyasi partiler bu yazıya verdikleri cevaplarda kısaca şu prensipleri önermişlerdi: DP, haber değeri ve aktüel olmayan bir konu TRT tarafından yayınlanmamalıdır, diyor. MSP, TRT bir kamu kuruluşudur ve tektir. Taraflı davranışının seyirci ve dinleyici bakımından müeyyidesi yoktur. Bu nedenle bu ölçüde takdir yetkisi verilmemelidir. CGP, siyasi nitelikteki demeç bildiri, açıklama veya benzeri niteliği taşıması ve aktüel konularla ilgili olması yolundaki görüşün dayandığı ölçü, objektif bir uygulama yapmaya elverişli değildir. Son derece keyfi uygulamalara, sübjektif değerlendirmelere, yaygın ve haklı şikâyetlere yol açabilecek niteliktedir. MHP'nin cevabında haber niteliği, eşitlik ve çağdaş habercilik ilkesi önerilmektedir. Ayrıca MHP bu konular üzerinde ortak bir ölçüt belirtmenin zor olduğunu, bunu TRT'nin tespit etmesi gerektiğini belirtmektedir. Adalet Partisi de, siyasi mahiyetteki demeç, bildiri, açıklama ve benzeri görüşlerin TRT'de yayınlanabilmesi için, haber vasfı taşıması ve aktüel olması gerektiğini belirtmiştir (Karataş, a.g.e.: 81-85).

Görüldüğü gibi partilerce yapılan öneriler, genel kriterler olup bunların nasıl anlaşıldığı izah edilmemektedir. Bu nedenle bu ilkeleri yeterince yorumlayıp uygulamaya koyabilecek yetişmiş elemana ihtiyaç vardır. TRT kaliteli elemanlar yetiştirip onlara hür bir çalışma ortamı sağlayabilirse bu konudaki şikâyetler nispeten azalabilecektir. Bu nedenle, iş özde TRT'ye ve onun yöneticilerinin samimiyetine kalmıştı.

TRT, 1975 yılında parti açıklamalarına ilişkin haberlerde süre ilkesini uyguladı. Buna göre bir parti genel başkanı demecine, parlamentoda temsil ediliyorsa 90, edilmiyorsa 60 saniye ayrılmıştı. Fakat bu ölçü çok önemli görülen ülke sorunlarına ilişkin konularda aşılabilmiştir. Ayrıca partilerin genel kurul toplantılarının ve Meclis'te temsil edilen partilerin genel

kuruldan sonraki en yüksek organlarının toplantılarının görüntülü ve sesli olarak ekranda verilmesi cihetine gidilmiştir (Karataş, a.g.e.: 236).

TRT'nin 19 Ocak 1976 tarihinden 31 Ağustos 1976 tarihine kadar haber bültenlerinde partilere şu kadar süre ayrılmıştır (Karataş, a.g.e.: 239):

AP 248 dak. 2 san.

MSP 92 dak. 38 san.

CGP 155 dak. 35 san.

MHP 174 dak. 51 san.

Toplam: 671 dak. 26 san.

CHP 490 dak. 32 san.

DP 229 dak. 52 san.

TBP 85 dak. 56 san.

Toplam 806 dak. 20 san.

Bu tablo hakkı yenen partileri açıkça göstermektedir. TRT haberleri konusunda en çok susması gereken CHP ve AP, kendilerine diğer partilerden daha çok süre ayrılmasına rağmen, en fazla yakınan ve hakları yenilen parti olduklarını söylemişlerdir.

Karataş, MSP'nin haberlerine az zaman ayrılmasına gerekçe olarak, MSP'nin düzenli olarak bülten göndermemesi ve Erbakan'ın hükümet icraatlarına ilişkin açıklamasının başında sürekli olarak "Milli Selamet Partimiz..." şeklinde cümleleri sarf etmesi, dolayısıyla bunun parti propagandası sayılacağı şeklinde izah etmektedir. Bunun yanı sıra DP'nin açıklamalarına da nispeten az yer verildiği görülmektedir (Karataş, a.g.e.: 241).

4.8. Karataş da Siyasi Partilerin Eleştirilerinden Nasibini Aldı

Şaban Karataş, Genel Müdür olacağı sırada dönemin başbakanı ile yaptığı görüşmede "Ben oraya geldiğim zaman kurumu ben yönetirim. Eğer içinize sindiremeyecekseniz böyle bir tasarrufta bulunmayınız" (Bkz. Ek: 1, Şaban Karataş'la Yapılan Röportaj) şeklinde görüş beyan etmişti. Nitekim Karataş bütün hizmet süresince başbakanın bu konuda şu veya bu şekilde kendisine telkinde bulunmadığını, hatta AP grubunda kendisine karşı

yöneltilen eleştirilerde milletvekillerine sabırlı olmalarını tavsiye ettiğini belirtmiştir.

Ecevit ise Karataş'a başlangıçtan beri Genel Müdür gözüyle bakmadı. Cem'in görevden alınmasına ilişkin kararnamenin Danıştay tarafından iptal edilmesi yüzünden, Ecevit, Yalçıntaş gibi Karataş'ın da görevden ayrılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ecevit TRT Genel Müdürü'nün protokol ziyaretlerinde bile Karataş'ı "Şahsıyla ilgili değil ama kusura bakmasın, kabul etmeyeceğim" diyerek ziyaretini kabul etmedi. Hatta Ecevit 1976 yılı bütçesi üzerinde görüşlerini belirtirken "Şimdi bugün genel müdürlük görevinde bulunan zatın da aynı bilim adamı haysiyet onuru içinde hareket edip etmeyeceğini millet merakla beklemektedir" diyerek Karataş'ı açıkça istifaya davet etmişti (Bkz. Karataş, a.g.e.: 176).

Solun Karataş'a bakışının iki boyutu vardı. Bunlardan birincisi onun sağcı ve milliyetçi bir düşünce yapısına sahip olması, ikincisi ise İsmail Cem'in yerine atanmasıydı. Aslında CHP'nin şikâyetleri birinci nedenden kaynaklanmaktaydı. Çünkü CHP hükümet olunca tekrar Cem'i bu göreve getirebilirdi. Hâlbuki bu makama Cem'in yerine başka bir kimseyi tayin etme yoluna gitti. Nitekim Karataş hakkında CHP'nin yaptığı şikâyetler de bunu göstermektedir. Onun sağcı, Turancı, milliyetçi oluşu... vs.

Ecevit, Karataş'ın görevden ayrılmaması yüzünden TRT'ye iyice yüklenerek, sadece Genel Müdür'e ilişkin olan açıklamalarını genişleterek programları da kapsamaya başladı. Bu konuda ileri sürülen görüşler ise şu şekildeydi (Cem, 1976: 178):

> ... Karataş anayasa ve yasaları çiğnemeye devam ederek, bir yandan şükran borcunu ödemekte, bir yandan da kendisine verilen misyonun gereklerini büyük bir hızla yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak da TRT, artık kamu yararlarına anayasa ve özel yasası doğrultusunda hizmet gören bir kamu kuruluşu olmaktan çıkmış, iktidardaki bir avuç politikacının çağ dışı, antidemokratik, haksız, halk düşmanı, aydınlıktan korkan, tek yanlı ve her halde anayasal düzene ve yasal düzenlere taban tabana zıt eylem ve emeklerin silahı haline dönüşmüştür.

Bu açıklamalar, Karataş'ın halk düşmanı ve milliyetçi olması yüzünden eleştirildiğini göstermektedir. Öte yandan Karataş'ın milliyetçilik konusundaki yaklaşımı ise şöyledir (Bkz. Ek: 1):

> ... Eğer Turancılık bütün dünyada Türkleri kendi milletinden saymaksa ben Turancıyım. Turancılık bu insanları bir bayrak altında toplama da olabilir. Ama illa da bir bayrak altında toplansın diye kendisini mahvetmesi de değil. Turancılık, Türklerin kendi kaderlerini paylaşmaları için dünyada ne kadar metot varsa hepsine başvurmak da olabilir. Yani dünyada Türklerin kendisine sahip çıkması ve Türklerin bir millete mensup olduğunu kabul etmesi Turancılıksa ben Turancıyım. Ben bu konuda mesela Ziya Gökalp'ın "Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan vatan, büyük ve müebbet ülkedir Turan" şeklinde ifade ettiği görüşe katılırım. Ama o Turan neresi olursa olsun, isterse 20 tane devlet olsun...

Diğer bir eleştiri noktası da Karataş'ın halk düşmanı sayılmasıydı. Karataş da CHP'yi halkçı saymamaktaydı. Ona göre halkçılık sadece sokaktaki insanları savunmak değildir. Bu kesimin dışında kalanlar da halktır. O nedenle halkçılık bütün halkın dertlerini, arzu ve isteklerini ve hedeflerini savunmaktır. Eğer TRT halk için yayın yapıyorsa halkla bütünleşmeli. Bunu da halkın yayınlar konusunda ne düşündüğünü öğrenerek tespit edebiliriz. Yoksa sadece mikrofonlara, devletçiliği bile bilmeyen, "her şey devletleştirilsin" diyen, sokaktan geçen işçinin sesini vermekle değil. Ayrıca Karataş kendisini bu şekilde suçlayanların amaçlarının Türkiye'yi adım adım Bolşevizm'e hazırlamak olduğunu belirterek, kendisinin buna engel olmaya çalıştığını, bu yüzden bu kesimin bu tür saldırılarına maruz kaldığını belirtmiştir (Bkz. Ek: 1).

CHP Karataş'la olan fikri ayrılık yüzünden, bir adım daha ileri giderek onun görevden uzaklaştırılması için özel bir komite kurdu. Türkiye'de ilk defa bir siyasi parti bir genel müdürü görevden uzaklaştırmak, onun görev yapmasını engelleme yollarını araştırmak üzere kendi parlamenterlerinden oluşan dört kişilik bir özel komite kurmuştu. Hatta bu komiteye "Karataş'ı devirme komitesi" diyorlardı. Bu komitenin görevi, "TRT yayınlarının Anayasa ve TRT yasasına aykırılığını saptamak, Karataş'ın Danıştay Kararlarını uygulamaması karşısında gerekli yerlere başvuru dilekçesi hazırlamaktı" (Özdek, a.g.e.: 235).

Yukarıda belirtildiği gibi TRT Seçim Kurulu, CHP'nin bu itirazlarını, genel müdürün görevden alınması için yeterli neden olarak kabul etmemişti. Buna rağmen bu konudaki tartışmalar dinmedi. Çünkü bu gibi mücadelelerin özünde ideolojik düşünceler yatmaktaydı. O nedenle bu

kurum sürekli takibat altında tutulmuş, görevlilerin rahatça çalışabilmesini engelleme yoluna gidilmişti.

Karataş'ın genel müdür olması MSP'lilerin önerileriyle gerçekleşmişti. MSP'nin TRT'ye ilişkin şikâyetleri radyo ve televizyondaki programlardan çok, siyasi parti açıklamalarına ilişkin anlayıştan kaynaklanmaktaydı. Daha önce verdiğimiz istatistiki oranlar bu şikâyeti haklı göstermektedir. Hatta Karataş, Erbakan'ın kendisine telkinde bulunması üzerine şöyle cevap vermişti: "Siz başbakan yardımcılığı görevine devam ederseniz memnun olurum, TRT'yi de benim idare etmeme müsaade ediniz." Karataş, bu sözlerinden sonra herhangi bir telkinde bulunulmadığını ifade etmektedir (Şaban Karataş'la Yapılan Röportaj, bkz. Ek: 1)

MSP giderek TRT'nin AP'ye daha fazla zaman ayırdığını hatta AP'nin meddahlığını yaptığını ileri sürmüştü. Karataş ise günün geç saatlerinde yapılan toplantıların haberlere yetiştirilmesinde zorluk çekildiğini, bu yüzden eleştirilere maruz kaldıklarını aksi takdirde hiçbir partiye ayrıcalık göstermediklerini ifade etmiştir.

MSP bütün bunların sorumlusu olarak Haber Dairesi Başkanı Hami Tezkan'ı görmekteydi. Dolayısıyla bu kişinin görevden alınmasıyla problemin halledileceğini düşünüyordu. Nitekim Karataş, bu talebi yerine getirmedi. Bu yüzden MSP işi daha da büyütme cihetine gitti. Bu defa hedef genel müdür oldu.

MSP Konya Milletvekili Şener Battal bu konuda yaptığı bir açıklamada, TRT Genel Müdürü Şaban Karataş'ın kanunsuz bir işgalci olduğunu ileri sürmüş, Karataş görevden alınmazsa ağababaları için sıkça gensoru vereceklerini söylemişti. Ayrıca Battal TRT'nin bu tür yayınları karşısında susmayacaklarını ifade ederek MSP ile ilgili haberlerin TRT ekranlarına sokulmamasından yakınmıştı (Milliyet, 11 Şubat 1977).

4.9. Sınıfçılık Tezi, Yerini Milliyetçiliğe Bıraktı

Daha önce de vurgulandığı gibi sağ partiler (MHP hariç) siyasi parti açıklamalarının TRT'de yayınlanış tarzlarıyla ilgili bazı şikâyetlerde bulunmuşlardı. CHP ise bunun yanı sıra Karataş'ın kişiliğine karşı da birtakım eleştiriler yapmıştı. Cem, sınıfçılık ilkesine göre yayıncılık anlayışını sürdürürken, Karataş milliyetçilik esası doğrultusunda hareket etme eğilimindeydi. Nitekim Karataş düzenlediği basın toplantısında "... TRT ekranlarında 'Yaşayan Edebiyat' diye vatan haini, kahramanlar gibi takdim edilmeyecek, enternasyonal marşları çalınmayacaktır. 'Özgürlüğün

bedeli' deyip, komünist çeteciler övülmeyecektir. Kanun kaçakları ile röportajlar yapılmayacaktır. Fesat erbabının sancısı buradan gelmektedir. Ellerine geçirdikleri yalan ve desise tezgâhlarında çoktan eskimiş ve piyasadan kalkmış yalanları dokuyanların tehditleri, kursaklarında kalacaktır. Şunu burada milletin huzurunda tam bir inançla belirteceğim: Bu devletin hakiki sahipleri, bu toprağın öz çocuklarıdır. Bizim hizmette yüzümüzü ağartacak olan, bizi emanete ehil kılan ana kaynak milletin öz toprağı ve öz kültürüdür. İthal malı fikirlere ithal malı ihtiraslara, bu ülkenin gerçek evladının karnı toktur. Yalanla, hile ile, kışkırtma ile ikbal yolu arayanlar, karanlık niyetlerine gömülüp tükenecektir." demek suretiyle gerçek misyonunu ve kendisini eleştiren CHP'nin asıl amacını, kendine göre açıklamış oluyordu (Karataş, a.g.e.: 128). Gerek Cem'in gerekse Karataş'ın beyanatları iki genel müdürün de konuya belirli misyonlarla yaklaştığını göstermektedir. Cem Marksist açıdan radyo ve televizyonun yapacağı görevlerin neler olabileceğini, dolayısıyla TRT'nin üstlenmesi gereken misyonun ne olduğunu izah ederken, Karataş tam aksine bir anlayışla hedefini tarif etmektedir. TRT'nin içine düştüğü bu durum, özde farklı olan bu iki zıt düşüncenin farklı dönemlerde kuruma uygulanmasından başka bir şey değildir.

Karataş yukarıda açıklanan düşüncesi doğrultusunda kendisinin TRT'ye getireceği yenilikleri veya değişiklikleri şu şekilde açıklamaktadır (Karataş, a.g.e.: 88):

> ... Benim televizyon programlarına girmesini istediğim şey milli mefahirimizin belli başlı eserleriydi... Bunun zor olduğunu biliyordum. İlhamını ihtilallerden alan moda çevrelerinin batı işportasından ithal ettikleri telakkiye göre bu bir reaksiyon hareketi olacaktı... Elimizde anayasa, kanun, yönetim kurulu kararları vardı. Bunlar Türk kültürünün Türk milletinin tanıtılmasına mani değildi. Sonra dünyada sanat hareketleri, şekilde ve muhtevada sola yatkındı. Kaliteyi gözetmek şartıyla bunların yerlilerini de milli eserlerimiz arasına alacaktık. Benim kültürümün müsaadesi nispetinde fikrimi keskin bir misalle şöyle anlatmak isterim: Bir Tolstoy, bir Gogol mukallidi evet ama Çernişevski asla. Kısa vadede milletin örfüne, âdetine, dinine ve genel ahlaka saygısızlık etmeyecektik. Dildeki çirkinliklerle, yapı bozukluklarıyla mücadele edecektik...

Eskiye göre, bu farklı düşünceden dolayı, TBMM bütçe görüşmelerinde ve önerge görüşmelerinde Şaban Karataş'a atfedilen suçlar, halkçılıktan uzaklaşma, devrimci yetenekleri görevden alma, programların çağ dışı yöntemlerle hazırlanması, partizan militanları yerleştirmek, Türkçülük, milliyetçilik ve Turancılık düşüncesini yaymak, sosyalist cumhuriyetlere karşı olumsuz intibalar uyandıracak yayınlar yapmak... vs. idi. Bunların hepsi ayrı ayrı ele alınabilecek genişlikte konulardır. Ama kısaca Meclis'te bu konuda verilen iki önergeyi ele alalım.

CHP İstanbul Milletvekili Doğan Öztunç bu konuda verdiği bir önergede şu görüşleri dile getirmektedir (Öztunç, TBMM, B.4, 26.6.1977, O.1: 117):

> Anayasa buyruğunu ve yüksek mahkeme kararlarını çiğneyerek TRT gibi özerk bir anayasal kurumun başına anti-demokratik yollardan Şaban Karataş'ı getiren ve onu orada tutan Başbakan Süleyman Demirel ve hükümeti de anayasa suçu işlemektedirler.
>
> Şaban Karataş bir süre önce bir gazetede yaptığı röportajda kendisinin tarafsız olmadığını ve taraf olduğunu bu nedenle de gelecekte tuttuğu taraf saflarında siyasete atılabileceğini ifade etmiştir.
>
> Bu ifadesi ile TRT'ye yerleştirdiği partizan militanlarla yaptığı program ve eylemlerle Karataş, TRT'nin tarafsızlık ilkesini de zedelemiştir.
>
> TRT kitle haberleşme aracı olmaktan çıkmış, halka dönük olmaktan uzaklaşmış, eğitici fonksiyonunu yitirmiştir.
>
> TRT'de devrimci, yetenekli, bilinçli tüm kadrolar tasfiye edilmiş, yeni tayinler partizanca düşüncelerle oluşturulmuştur.
>
> TRT programları çağ dışı düşüncelerle, tek yönlü siyasal amaçlarla ve bilimsel olmayan yöntemlerle hazırlandığı için halkımız TRT'yi protesto etmek suretiyle izlememeye başlamıştır.
>
> Bu nedenlerden dolayı Danıştay kararlarını uygulamayarak Şaban Karataş'ı hukuk dışı yollardan TRT Genel Müdürlüğü'ne getiren ve onu orada tutan Başbakan Süleyman Demirel hakkında Anayasanın 90, TBMM birleşik içtüzüğünün 12 ve Türk Ceza Kanunu'nun 152, 237, 238 ve 240. maddelerine göre meclis soruşturması açılmasını saygılarımla arz ve teklif ederim.

Kars Milletvekili Doğan Araslı da verdiği önergede şöyle demektedir: "... Her fırsatta bir araya gelişlerini, sola ve komünizme karşı olmakla açıklayan cephecilerin, sosyalist bloğa mensup ülkelere el açarak sağladıkları ekonomik yardım ve kredi anlaşmalarını kamuoyundan saklarcasına TRT haber bültenlerinde geç saatlerde kısaca geçiştirilirken, Ecevit'in Romanya'ya yaptığı çağrılı ziyaret kamuoyuna başka anlam çıkarılsın isteği ile yansıtılmıştır (Araslı, TBMM, B.38, 13.1.1976, O.1: 349).

Doğan Araslı'nın söz konusu önergesi aynen şöyledir:

> Anayasamızın 121. maddesi, 'Her türlü radyo ve televizyon yayınları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır' hükmünü getirmektedir. Anayasanın bu açık ve zorunlu hükmüne rağmen, TRT, radyo ve TV yayınlarında, yalnız yasanın öngördüğü 'tarafsızlık' ilkesi değil, kamuoyu da tek yanlı haber almaya zorlanarak, anayasanın temel kuralları çiğnenmektedir.
>
> TRT'yi Cephe Hükümeti'nin ve çağ dışı zihniyetin borazanı, ekranı niteliğine sokmakla görevlendirilen yeni genel müdür ve düzenlediği yeni kadrosu bu kuruluşu adeta Cephe Hükümetine kiralamıştır.
>
> Geçen yıllarda yayınlanan programları, tekrar tekrar radyo ve televizyondan sunan TRT, haber programlarında da aynı yöntemle hareket etmektedir. Nitekim büyük kesimi Ecevit hükümeti zamanında gerçekleştirilen, temelleri atılan, hatta işletmeye açılan tesisler, cephenin dışı Demirel tarafından yeniden açılır, yeniden temelleri atılırken, TRT mikrofon ve ekranları da kamuoyuna yönelik bu aldatmacaya alet edilmektedir.
>
> TRT'nin işgalci yöneticileri, haber düzenlemelerinde de basınla ilgili ahlak kurallarını çiğneyerek, Cephe hükümetinin tezvirat ekiplerine doküman vermektedir. Her fırsatta bir araya gelişlerini, sola ve komünizme karşı olmakla açıklayan cephecilerin, sosyalist bloka mensup ülkelere el açarak sağladıkları ekonomik yardım ve kredi anlaşmaları kamuoyundan saklarcasına TRT haber bültenlerinde geç saatlerde kısaca geçiştirilirken, CHP lideri Sayın Ecevit'in, kuşkusuz Türkiye'nin hayrına olan Romanya'ya yaptığı çağrılı gezi kamuoyuna başka anlamlar çıkarılsın isteği ile yansıtılmıştır.

> TRT’yi Cephe Hükümeti’ne ve bu hükümetin çağ dışı anlayışına kiralayanlar, özellikle seçim yasaklarının başlamasına bir-iki günün kaldığı şu sıralarda, cephenin dört lideri ellerinde kürek, mala ve makaslarla televizyon ekranının değişmez tipleri haline gelmiştir. Geçen yılın Eurovision şarkı yarışmasında ‘Delisin’ adlı parçalarıyla ün yapan ‘Cici Kızları’ anımsatan bu görünümle, dört liderin sık sık ekranlarda boy göstermeleri kamuoyunda da tepkilere yol açmaktadır.
>
> Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yıl dönümünde o tarihi dönemin Başbakanı Sayın Ecevit’in adını dahi anmaktan çekinenler, bu tutumları ile bir zafer gününün yıl dönümünün tüm ulusça kutlanmasını bile kıskanmışlardır. Aynı günlerde yayınlanan haber programlarının baş konukları yine cephenin dört lideri olmuştur.
>
> Başbakan Süleyman Demirel’in yeğeni Yahya Demirel’in hazineyi 30 milyonu aşkın bir yolsuzlukla dolandırması olayına ilişkin kamuoyunun haklı tepkisini yansıtan muhalefet liderinin görüşleri kamuoyundan saklanmış, bu yolsuzluk olayını meydana çıkaran Ticaret Bakanlığı Müsteşarı’nın evi gece dinamitlenir, kurşunlanırken TRT bütün bunlardan tek satırla olsun söz etmemiştir.

Meclis müzakerelerinde Karataş Turancılıkla suçlanırken sağ parti temsilcileri buna cevaben "Atatürk Cumhurbaşkanlığı bayrağına 16 yıldız koydururken Turancı mıydı?" şeklinde cevap vermişlerdi.

Bu tür müzakereler TRT Yönetim Kurulu’nda da yapılmaktaydı. Dış Türklerle ilgili bir film veya programdan ötürü kurulda uzun süren müzakereler yapılmaktaydı (Karataş, a.g.e.: 189). Bu programların başlıcaları, "Doğu Türkistan Folklorundan Örnekler", "Kaf Dağından Gelenler", "Malazgirt", "Birleşen Yollar"... vs. idi. Bu tür programlara yapılan eleştiriler "ilgili ülkelerin bu tür filmlere hoşgörü ile bakmadığı ve Türkiye Cumhuriyeti’ne nota verdiği" yolundaydı. Bu eleştirilere göre:

- Hallaçça (Türkçe’nin İran’da yaşayan bir dalı) isimli bir TV programı İran’ın protesto notası vermesine,
- Faşizm-Komünizm programı SSCB’nin Türkiye’yi protesto etmesine yol açmış,
- Kerkük’le ilgili bir program ise Irak ile Türkiye arasındaki ilişkileri iyice sarsmıştı.

Bu yayınlar yüzünden şikâyetlerde, kurumun başına getirilen kişinin Türkiye’nin dış güvenliğini sarsıcı bir tutum içerisine girdiği belirtilmişti.

TRT Seçim Kurulu, yapılan bu şikâyetler üzerine ilgili filmleri banttan izleyerek "Birleşen Yollar" ve "Rabia" adlı filmlerin Karataş’tan önce yayınlandığı, "Doğu Türkistan Folklorundan Örnekler" dokümanter filmi ile "Kaf Dağından Gelenler" isimli filmin ve "Malazgirt" isimli tiyatro eserinin ırkçı nitelikte bulunmadığı yolunda karar verdi (Şaban Karataş, a.g.e.: s. 192). Ayrıca Dışişleri Bakanlığı da TRT’nin yayınlarından dolayı, protesto notası verilmediği ve dış politikanın olumsuz yönde etkilenmediğini beyan etmişti.

Karataş ise "Türk-İslam kültürü ayakta durdukça Türk’ün Türk’le ve Müslüman’la, dünyanın neresinde olursa olsun, ilgilenmesi tabiidir" diyerek meselenin bu yöne çekilmesini yanlış bulmaktaydı.

Kısaca, 1970’li yıllarda çatışma halinde olan fikirlerin birinci kutbunu sosyalist ülkeler, ikinci kutbunu ise batı ülkeleri oluşturmuştu. Bu nedenle bu ülkelerin lehlerinde ve aleyhlerinde olacak yayınlar, bu düşüncelerin Türkiye’deki savunucuları tarafından değişik bahanelerle eleştirilmişti.

4.10. İyi Niyet Komisyonu, Siyasi Partileri Tatmin Etmedi

Ecevit Hükümeti TRT Genel Müdürlüğü’ne 2 Mayıs 1978 tarihinde Cengiz Taşer’i atadı. 1978’den sonra da TRT partilerce şiddetli bir şekilde eleştiriye maruz kalmıştır. Hatta önceki dönemde olduğu gibi, bu konuda TBMM’ye de önergeler verilmiştir. Yapılan eleştirilerde TRT’nin eşit davranmadığı, tarafsız olmadığı, düzen yıkıcılarını haklı göstermekle anarşiyi kışkırttığı, CHP’nin borazanı olduğu... vs. ifade edilmektedir (Bkz. Demirel’in 19 Kasım 1979 tarihli Basın Toplantısı, Milliyet, 20 Kasım 1989). Örneğin Denizli Milletvekili Mustafa Kemal Aykurt ve dokuz arkadaşı bu konuda bir genel görüşme önergesi vererek endişelerini dile getirmişlerdi. Önergede şu eleştiriler yer almaktaydı (Aykurt, TBMM, B.111, 23.10.1979, O.2: 754):

> Anayasamızın 121. maddesine göre TRT’nin tarafsız olması gerekir. TRT tarafsızlığını yitirmekten öte, rejime ve hatta Cumhuriyete zarar veren bir kuruluş halindedir. Vatandaşlarımızın ödediği vergilerle beslenen bu kuruluş bugün milyonların vicdanlarını incitir vaziyete gelmiştir.
>
> Demokratik hukuk devletinin anayasal haber organı olan TRT vatandaşın en tabi haklarından birisi olan ‘serbestçe haber alma

hürriyetini yok etmeye yönelik yayınlarını pervasızca sürdürmektedir.

Büyük emeklerle ve bin bir güçlüklerle kurulan bu yayın organı Anayasanın 26. maddesinin açık ifadesine rağmen, kamuoyunun serbestçe oluşmasına yardımcı olmak şöyle dursun, bugün belirli bir ideolojinin sesi ve görüntüsü haline gelmiştir. Haber yayınlarından tutun da, eğlence, tiyatro, müzik ve çocuk yayınlarında dahi sol ideolojinin aracı gibi çalmaktadır.

Haberlerde eşitlik ve tarafsızlık kaybolmuştur. İçerisinde bulunduğumuz nazik duruma rağmen Türkiye'deki ve dünyadaki anarşik olaylar tek taraflı işlenmekte, düzen yıkıcıları haklı gösterilmeye çalışılmakta, dinleyici ve seyirci sistemli bir şekilde CHP ve sol fikirler etrafında toplanmaya çalışılmaktadır.

17 Ağustos 1978 tarihinde yayınlanan KUP programı ile Cumhuriyet Dönemi kötülenmiş ve bölücülük teşvik edilmiştir. 3 Ekim 1978 tarihinde İstanbul'da cereyan eden kanlı anarşik olayların hemen ertesi günü, anarşistleri kahraman gösteren Oyunun Kuralları adlı TV filmi gösterilmiş, anarşistler övülmüş ve takdir edilmiştir. Aralık 1978 ayında demiryollarının nasıl sabote edileceği hakkında filmler gösterilmiş, bunun akabinde yurdumuzda peş peşe tren sabotajları olmuştur.

İşte bu haliyle TRT birçok çevrelerin, teşekküllerin ve geniş vatandaş kitlelerinin artan şikâyet ve protestolarına sebep olmuş ve toplumda büyük bir huzursuzluk kaynağı doğurmuştur.

Bütün bu sebeplerle, düzenlediği programlar ve yaptığı yayınlarla Anayasaya ve 359 sayılı Kanun hükümlerine aykırı hareket eden, milli ve manevi değerlere aykırı, yıkıcı ve bölücü akımlara ve yabancı ideolojilere alet olan TRT hakkında anayasanın 88, içtüzüğün 100 ve 101. maddeleri gereğince bir genel görüşme açılmasını arz ve talep ederiz.

Adana Milletvekili Hasan Gürsoy da başbakan tarafından yazılı olarak cevaplandırılmak üzere sorduğu soruda, TRT'nin açıkça tarafgirlik yaptığını iddia etmiştir (Gürsoy, TBMM, B.103, 13.6.1979, O.1: 662):

1- TRT Türk milletinin ve devletinin sesini duyurması gereken bir müessese midir? Yoksa CHP'nin propaganda aracı mıdır?

2- Eğer TRT’nin dürüst ve tarafsız olduğunu kabul ediyorsanız, Devlet Bakanı Sayın Enver Akova’nın Bursa’da "Hükümetin 1981 yılına kadar sürüp sürmeyeceğini olaylar gösterecektir" şeklindeki beyanatını, TRT’nin 7 Mayıs 1979’daki bülteninde "Hükümet 1981’e kadar devam edecektir" şeklinde tahrif ederek vermesini nasıl izah edersiniz?

3- TRT’nin milli birlik ve beraberliğimizi zedeleyici neşriyatını tasvip ediyor musunuz?

TRT Genel Müdürü bu önergeye ilişkin olarak, kurumun tarafsız olduğunu ve herhangi bir partinin tarafgirliğini yapmadığını belirterek şu şekilde cevap vermiştir (Taşer, TBMM, B.103, 13.6.1979, O.1: 663):

> Önergenin 5. maddesinde yer alan Enver Akova’nın 7 Mayıs 1979 tarihinde Bursa’da yaptığı konuşması ile ilgili haber, önergede ileri sürüldüğü şekilde verilmemiştir.
>
> Enver Akova’nın konuşmasına ilişkin sözleri, TRT haber merkezince hazırlanan bültenlerde aynen "Devlet Bakanı Akova, açıklamasının sonunda, bir süre önce altı bakan tarafından öne sürülen istemlerin olumlu sonuçlar vermeye başladığını bildirdi. Akova, hükümetin 1981 seçimlerine kadar uyum içinde yürüyebilmesi için çaba göstereceklerini sözlerine ekledi." biçiminde yayınlanmıştır.
>
> Yukarıda aynen alınan haber bülteninden anlaşılacağı üzere Devlet Bakanı Akova’ya atfen "Hükümet 1981’e kadar devam edecektir." şeklinde bir ibare kullanılmamıştır. Kaldı ki, Enver Akova’nın kendisi de, Bursa’daki konuşmasının TRT’de tahrif edilerek verildiği yolunda, kurumumuza herhangi bir başvuruda bulunmamıştır.

Bu çekişmelerin ve eleştirilerin ardından Taşer, görevden alınıp yerine 13 Aralık 1979 tarihinde Doğan Kasaroğlu getirildi. Kasaroğlu yaptığı açıklamada "TRT, çok partili siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerimize ait yayınlarda kesinlikle tarafsız olacaktır. Siyasi partilerin TRT’den nasıl yararlanacaklarına dair Anayasa’nın 126. maddesine uygun bir kanun çıkarılmalıdır. Eğer bu kanun çıkarsa şikâyetler azalır" diyerek partilere hem güvence veriyordu, hem de yol gösteriyordu. Nitekim Kasaroğlu, TRT’nin siyasi partilerle ilgili yayınlarının düzenlenmesi konusunda danışmada bulunmak ve soruna ortak çözüm getirmek amacıyla bir "İyi Niyet Komisyonu" oluşturdu.

Komisyon toplantısına CHP’den Genel Sekreter Yardımcısı Altan Öymen, AP Genel Başkan Yardımcısı Yiğit Göker, MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk ve MHP Genel Sekreter Yardımcısı Yaşar Okuyan katılmıştı. Böylece yeni genel müdür, siyasi partilerin konu ile ilgili kanun çıkarmalarını teşvik ediyor ve kendisine yöneltilen eleştirileri dindirmeyi amaçlıyordu (Cankaya, 1990: 52-54).

Ancak bu dönemde de (1979) televizyon programlarının yanı sıra TRT yöneticilerine yöneltilen eleştiriler yoğunluk kazandı... TRT’nin haberlerde özellikle koalisyon ortaklarına gerek görüntüleri gerekse demeçleri ile geniş yer verirken, muhalefete daha az yer ayırması yeni yönetimin kınanmasına ve eleştirilmesine neden oldu (Bulak, 1980: 52).

4.11. Hükümet İcraatlarının Yayınlanması Sorun Oldu

Hükümet icraatlarının siyasi mahiyetteki yayınlardan ayrı olarak radyo ve televizyondan yayınlanması, 1950’lerden beri hep eleştirildi. Bu eleştirilerin nedeni bu tür yayınların olup olmaması değil, partilerin "Hükümet İcraatları" adı altında radyo ve televizyonla propaganda yapmasıdır. Her parti muhalefette iken ileri sürdüğü iddiaları iktidara gelince unutmuş, bütün iktidar partileri gibi davranmaya devam etmiştir. Bu yüzden birçok muhalefet partisi, hükümetin, icraatlarını tanıtması adı altında siyasi propaganda yaptığına ilişkin TBMM’ye önerge vermiştir. 1960’tan önce CHP’nin DP’yi bu konuda nasıl eleştirdiği ve iktidarın konuya nasıl yaklaştığı önceki bölümlerde kapsamlı bir biçimde anlatılmıştı. 1970’den sonra da aynı tür tartışmalar gündemde yerini korudu. Örneğin Adalet Partisi’nden İbrahim Göktepe, yaptığı bir konuşmada partisinin bu konuya yaklaşımını şu şekilde izah etmiştir (Göktepe, TBMM, B. 73, 9.5.1974, O.1: 484):

> Anayasanın teminatı altında bulunan çeşitli siyasi partiler arasındaki yarışma, imkân eşitliği dâhilinde yürütülecektir. Bu yarışmada TRT’de, siyasi partilerin başlıca yetkililerinin beyanlarını değerlendirerek ve adil, hâkimiyete uygun ölçüler dâhilinde kamuoyuna intikal ettirecektir. Burada ehemmiyetli olan husus, TRT’nin siyasi partiler arasında ayırım yapmamasıdır. TRT, hükümet icraatı bahis konusu olunca da, siyasi partiler arasındaki eşitliği bozmaması asıldır. Hükümet icraatını veriyorum diye, hükümet yetkililerinin karşısındaki siyasi partileri, şahıslar veya çeşitli kuruluşları hedef alan birtakım şahsi ve indi tarizlerini,

> ithamlarını veremez. Verirse, herkesin ve tabiatıyla TRT'nin, buna verilecek cevaplara da katlanması gerekir.

İktidar partilerinin konuya yaklaşımını ise sorumlu devlet bakanı Meclis'te yaptığı konuşmasında şu şekilde ifade etmektedir (Birgit, TBMM, B.73, 9.5.1974, O.1: 495-496):

> Muhterem arkadaşlarım, burada üzerinde durulacak husus, bu yayın araçlarının demokratik rejim, devlet düzeni ve millet yararına kullanılmasını sağlayacak, daha doğrusu hukuki düzenlemeyi sağlam esaslara dayandıracak bir kanunu bir an evvel çıkarmak ve tanzim edici hükümlerini yürürlüğe koymaktadır.
>
> Yani, bugün TRT'nin elinde bulunan yasa bu espri içerisinde getirilmiş. Sonra...
>
> Şimdi, hükümet elinde vs. şöyle böyle diyorlar, CHP-MSP'nin elinde diyorlar.
>
> Şüphesiz partiler arasındaki yarışma, fırsat eşitliği ve eşit şartlara dayanılarak yürütülecektir. Bu yarışmada, TRT'nin siyasi partilerin başlıca organlarını ve sorumlularını değerlendirmesi ve kamuoyuna duyurması tabiidir. Bu bakımdan TRT'nin tarafsız hareket etmesi göz önünde tutulacak başlıca husustur. Burada önemle üzerinde durulması gereken bir başka nokta var. Hükümetin faaliyetleri karşısında TRT'nin durumu ne olmalıdır?
>
> Muhterem arkadaşlarım, geçmiş yılların siyasi mücadelesinden intikal etmiş olan bir yanlış hatıra, bir yanlış anlayış ve ona dayanan slogan günümüze kadar gelmiştir. TRT, hükümet icraatından bahsettiği zaman, bu iktidar partisine mal edilir ve denir ki, radyo tarafsız değildir. Çünkü hükümetin icraatını anlatmaktadır. Aslında hükümeti ekseriyet partisi veya partilerinin bir organı gibi görmek anayasa bakımından sakat bir görüştür. Hükümet, Cumhuriyet hükümetidir ve ekalliyetin de, muhalefetin de hükümetidir. Bu bakımdan gerek kamu düzeninin korunmasından, hürriyetlerin kullanılmasından, toplumun tüm meselelerinden, anayasanın tahmil ettiği görevlerin gereği olarak sorumlu bulunan hükümetin icraatını kamuoyuna intikal ettirmesi, vatandaşlarına duyurması kendisi için tabi bir haktır ve vazifedir. TRT'nin bunu anlayışla karşılaması lazımdır.

Görüldüğü gibi gerek iktidar gerekse muhalefet partisi hükümetin icraatlarının radyo ve televizyondan yayınlanması konusunda hemfikirdir. Problem ise uygulamadan çıkmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASI DÖNEM

SİYASAL İKTİDAR VE TRT İLİŞKİSİ

5.1. "Devletin Radyo ve Televizyonundan, Devletin Batırılmasına..."

12 Eylül 1980 ihtilalına yol açan nedenlerden biri olarak da Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu gösterilmiştir. İhtilalı gerçekleştiren komutanlara göre TRT yetkilileri, 12 Eylül'de radyo ve televizyonda açıkça komünizm propagandası yapılmasına müsaade etmişler, hatta bu tip programları sık sık gerçekleştirmişlerdir. Hatta Kenan Evren, televizyonda gerçek olmamasına rağmen, ülkede işçi memur ayrımı yapıldığını ve sınıfçılık anlayışının körüklendiğini belirterek televizyonda yayınlanan bir program hakkında şunları söylemektedir (Evren, 1982: 47):

> ... Programlardan birisi şuydu: Olay Seydişehir Alüminyum Fabrikası'nın bulunduğu yerde geçiyor.
>
> Evvela bir çocuk parkını gösteriyor... Bu çocuk parkında zenginlerin çocukları sallanıyor, eğleniyor, gülüyorlar, oynuyorlar. Bir tane işçi çocuğu pencerenin kenarına oturmuş, basit bir evde, penceresi demir parmaklıklı, özlemle onları seyrediyor, gidemiyor. Gece rüyalarına giriyor. Ondan sonra ertesi gün gece karanlığında kalkıyor, gidiyor kendi başına çocuk tahterevallisine biniyor. Babası bunu görüyor ertesi gün alıyor çocuğunu, bahçeye götürüyor. Giderken oradaki bekçi bunu sokmuyor 'yasak' diyor. 'Buraya yalnız mühendislerin çocukları girer' diyor. Çocuk ağlayarak eve geliyor. 12 Eylülden sonra ben Seydişehir'e gittim. O fabrikayı gezdim ve 'Fabrikanın lojmanlarını da gösterin bana' dedim. 'O çocuk parkını da göreceğim' dedim.
>
> Gittim lojmanları dolaştım, 8-10 daireli lojmanlar var. Sordum burada kim oturuyor... Bir dairesinde mühendis oturuyor bir dairesinde işçi oturuyor, bir dairesinde memur oturuyor. Karışıklar... Yani işçiler başka yerde, memurlar başka bir yerde oturuyor değil. Sonra birisine 'Sizin çocuklarınız çocuk bahçesine gidiyor mu?' dedim, 'Gider efendim' dediler. 'Ben şöyle bir program seyrettim' dediğimde, 'Yalan onlar' dediler. Bakın nasıl propaganda yapıyorlar.

TRT elemanlarının bu tür yayınlar yapmasının sebebini, kuruma verilen özerklik haklarının kendi şahıslarına mahsus zati ve ferdi haklar gibi görmeye ve kullanmaya başlaması olarak gören Evren, başka bir konuşmasında da "Artık devletin radyosundan ve televizyonundan devleti batırmaya imkân ve fırsat verilmeyecektir" demiştir.

1981 yılında yapılan TRT 10. Genel Danışma Kurulu Toplantısı'nda, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'nı temsilen, bir konuşma yapan Ziya Nebioğlu "Daha önceki yıllarda kendisini politika cereyanına, politikacıya kaptıran TRT, kuvvetli bir soğuk algınlığından sonra zatürreden yatağa düşmek üzeredir" diyerek, bunun sebebini şu şekilde izah etmiştir (Nebioğlu, 1981: 21-22):

> ... TRT bugünkü durumuna bir ayda ya da bir yılda gelmemiştir. 1961 Anayasası ile özerk olan TRT, daha sonraki yıllardaki değişiklikle özerkliğini kaybederek 'tarafsız kamu tüzel kişiliğine sahip' bir kuruluşa dönüştürülmüştür. Bu değişiklikten sonra siyasi partiler, en etkili bir kitle iletişim aracı olan TRT'ye el atmışlar, eski TRT genel müdürü Sayın Cengiz Taşer'in ifade ettiği gibi kurumu, yani TRT'yi 'mıncıklamaya' başlamışlardır.
>
> Yasaya göre 'Milletin bölünmezliği, ülkenin bütünlüğü' yayın prensibi ile devletten yana olan TRT ne yazık ki kendi bünyesi içerisinde siyasi partiler ya da ideolojik görüşler paralelinde bölünmeye, hatta kutuplaşmaya sahne olmuştur.

Görüldüğü gibi, TRT kurumunun yayınları, ihtilalin nedenlerinden biri olarak ileri sürülmektedir. Bu nedenle, 12 Eylül'ün hemen ertesi günü TRT'nin sorumluluğu Tümgeneral Servet Bilgi'ye verildi. Bilgi iki hafta kadar sonra 24 Eylül'de bu sorumluluğu tekrar Genel Müdür Doğan Kasaroğlu'na devretti. Nitekim Kasaroğlu'nun emekliye ayrılması ile boşalan Genel Müdürlüğe Emekli Tümgeneral Macit Akman atandı. Daha önceki ihtilal dönemlerinde olduğu gibi bu dönemde de TRT asker kökenli yöneticilere emanet edilmiş oldu.

TRT 12 Eylül'ü müteakip, Kenan Evren'in 15 Eylüldeki basın toplantısında Milli Güvenlik Kurulu'nun TBMM binasındaki yemin törenini naklen verirken, haber bültenlerinden sonra Olayların İçinden programıyla yeni gelişmeleri duyurmaktaydı (Bkz. Cankaya, 1990: 55).

5.2. Yeni Genel Müdüre İstifa Tepkisi

Macit Akman 23 Ocak 1981 tarihinde, ihtilal yönetimi tarafından TRT Genel Müdürlüğü'ne atandı. Akman görevi teslim aldığında yaptığı konuşmayı ve kendisine gösterilen tepkiyi şu şekilde açıklamıştır (Akman, 1995: 2-3):

> 23 Ocak 1981 Cuma günü saat tam 10.00'da TRT'ye geldim. Kapıda teknik ve idari yardımcılar, basın ve halkla ilişkiler şube müdürü ile basın mensupları beni karşıladılar. Genel Müdürlük makamının bulunduğu 3. kata çıktım. Orada sayın Genel Müdür Doğan Kasaroğlu tarafından karşılandım. Makam odasına girdik. Odada, haber ve yayın işlerinden sorumlu genel müdür yardımcıları da dâhil diğer yardımcı arkadaşlar ve şimdi iyi hatırlayamadığım birkaç kişi daha vardı. Bir aralık Sayın Kasaroğlu'na "Sizin ayrılmanızla Kurum'da bir sarsıntı olacaktır. Bu sarsıntıyı, yardımcıları göstererek, arkadaşlarımın yardımları ile asgari hadde indirmeye çalışacağız" dedim. Bu ifademin esas maksadı, muhatabımın gönlünü almaktı. Daha cümlemi bitirmiştim ki haber işlerinden sorumlu genel müdür yardımcısı, 'Paşam, ben de ayrılıyorum' dedi. Bunu takiben program yayın işlerinden sorumlu genel müdür yardımcısı, sağlığı dolayısıyla yardımcılık görevine devam edemeyeceğini, pasif bir vazifeye tayinini istedi. Bu ifadeler beni hakikaten çok üzmüştü. Bu reaksiyon niye ve kime karşıydı? Bugün dahi bunun cevabını bulamıyorum. Her ne ise hangi şart veya şartlar altında olursa olsun, bana tevdi edilen görevi en iyi şekilde yapmak, benim için kaçınılmaz bir sorumluluktu.

Akman, TRT çalışanlarına yayınladığı ilk mesajında, "Her türlü siyasi düşünce ve akımların dışında kalarak, bu konuda en küçük bir hoşgörüye yer vermeden, yalnız Atatürk'ün çağdaş uygarlık yolunda, devletin ve büyük Türk Milleti'nin hizmet ve emrinde olacaklarını" belirtmişti (Akman, a.g.e.: 4).

1960'lı yıllardan beri, personelinin kurum içinde gruplaşmalarına sahne olan TRT'nin bu dönemdeki yapısını, kurum hakkında edindiği genel izlenimi yeni genel müdür şöyle özetlemiştir:

Kurum idaresinde zaman zaman hâkim olan politik görüşlerin, birinin diğerine hâkim olma veya savunma gayretleri, personeli siyasi görüşlerinin adedi kadar birbirini hoş görmeyen, hatta birbirine karşı gruplara bölmüştü. Bu bölünmeler, menfaat gruplarını da ortaya çıkarmış, bunlar karışıklığı daha da arttırmıştı. Birbirine karşıt dernekler kurulmuş, bunların faaliyetleri

zaman zaman idareyi tetikler duruma gelmiş, zaman zaman da idareciler yanlarına alabilmişlerdi. Tabii, bunların sonucu, Kurum, devamlı zelzeleye tabi bir alan halini almış, gruplar 6'ya, 8'e ulaşmış, bunların aralarındaki mücadele kamuoyuna ve basına aksetmiş, bu da grupların kamuoyunu ve basını yanlarına alma gayretlerini ortaya çıkarmış, velhasıl açık, kapalı birçok oyunların hedefi olmuştur. Genel müdürlerden bazıları, belki de güvensiz ortamı dikkate alarak kendi görüşleri paralelindeki şahısları etrafına alabilmek için geniş çapta kadrolaşma tayinleri yapmışlar ve hatta bu maksatla Kurum dışından yüzlerce kişiyi kadroya almışlardır. Bu da huzursuz bir bünyenin meydana gelmesinde önemli bir amil olmuş, tabiri caiz ise bünye bölünmüş, hastalık haline gelmiştir.

Akman, TRT'nin 10. Genel Danışman Kurulu toplantısında da, "Bir devlet kurumu olan kurumda personelin siyasi düşünceleri ne olursa olsun devlet hizmetini birinci planda tutması lazım gelirken, maalesef o ideolojilerin veya fikirlerin kurumda, tabiri caizse 'at oynatmalarına' ve kendi düşüncelerinin kamuoyuna yerleşmesini sağlamaları istikametinde yönelmiştir. Bu doğrudur, yüzde yüz doğrudur. Kurum bu hale gelince, gelen idareciler, (biraz onları korumak istiyorum) kendilerini korumak için ekip oluşturma zihniyetine gitmişler, fakat kendileri belli bir pozisyonda bulunduklarından belirli tesirlerle kısa zamanda kurumdan ayrıldıklarına yahut o görevlerinden ayrıldıklarından ekiplerini bırakıp gitmişler, yeni gelen ekibiyle gelmiş, bir de ekipler saltanatı başlamış. O kalıntılar, o ekipler gene kurulmuş birbirine düşer duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla kurum fonksiyonunu yerine getirmede çok etkin tesirler altında kalmıştır" diyerek TRT'nin içine düştüğü siyasi bunalımı, başka bir ifade ile, siyasilerin kurumu ne hale getirdiğini ifade etmiştir (Bkz. Akman, TRT 10'uncu Genel Danışma Kurulu Toplantısı: 26).

Bu dönemde, Akman'ın açıklamalarında da görüldüğü gibi, TRT devletin yanında ve emrinde bir kurum konumuna getirilmek istenmiştir. Nitekim programlarda ideolojik yayınlara son verilmişti. Artık radyo ve televizyona ihtilalin gerekçeleri doğrultusunda bir görev verildi. Bu durumda TRT'nin çağdaş habercilik anlayışına göre programlar hazırlaması ve yayıncılık yapmasını beklemek doğru olmaz. Çünkü TRT'den beklenen bu değildi. O nedenle çağdaş habercilik ve programcılık anlayışına göre hazırlanacak tarafsız programlar yerine, devletin yanında olan, mevcut askeri yönetimin idaresini meşrulaştıran ve buna gerekçeler gösteren yayınlar ana ilke olmuştur. Nitekim 2954 sayılı Türkiye Radyo ve

Televizyonu Kanunu bu dönemde hazırlanmış ve 14 Kasım 1983 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

5.3. TRT'ye Türk-İslamcı Genel Müdür Aranıyor

2954 sayılı TRT Kanunu'nun 4. maddesinde kurulması öngörülen Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu üyeliğine seçilen Prof. Dr. Tunca Toskay, Yüksek Kurul'un 28 Mart 1984 tarihinde Bakanlar Kurulu'na önerdiği adaylar arasındaydı. Bakanlar Kurulu'nun 28 Mart 1984 tarihli kararnamesi ile Toskay yeni dönemin TRT Genel Müdürü oldu.

Önceki dönemde de olduğu gibi, bazı sivil toplum örgütleri, Toskay'ı herhangi bir siyasi düşünce ve teşkilata yamamaya çalıştı. Kimileri Toskay'ın Halil Şıvgın'ın arkadaşı olduğunu ve Başbakanlık Müsteşarı Hasan Celal Güzel tarafından desteklendiğini söylerken, (Bkz. Nokta, Mart-Nisan 1984) kimileri de Aydınlar Ocağı'nın adamı olduğunu ifade ediyordu (Milliyet, 29 Mart 1984).

Tunca Toskay, basına yaptığı açıklamada "Kanunların çizdiği sınırlar içerisinde yayın yapacaklarını" söylemiştir (Milliyet, 29 Mart 1984). Yayıncılık anlayışını milli değerler çizgisinde tutan Toskay'ın bazı kelimelerin radyo ve televizyonda kullanılmasını engellerken, çok sesli müziğe nispeten daha az yer vermesi, Türk kültürel değerlerinin anlatılmasına ağırlık veren programlar hazırlatması ve bazı birimlerin başına yeni atamalar yapması tüm muhaliflerin ve bazı siyasi partilerin tepkisine yol açtı (Öngören, 1985 a: 2-5).

Toskay, televizyonda yayınlanan kültür programları ve belgeseller ile Türk-İslam ülküsüne uygun görüşleri, Osmanlı anlayışını ve İslam Dini'nin esaslarını gizlice ve sinsice topluma benimsetmeye çalışmakla itham edilmişti (Öngören, 1985a.: 2-5).

Nitekim muhalefet hem basında hem de parlamentoda konuyu gündeme getirdi. HP (Halkçı Parti) Genel Başkan Yardımcısı Engin Aydın "TRT, kurdun ve hilalin simgesi haline gelemez, buna heves edenler karşılarında bizi bulacaklardır" derken, HP milletvekili Barış Can da Meclis'e bir soru önergesi vererek yaptığı konuşmada,

> ... Gazetelerde sayfa sayfa haberler çıkıyor. Bazıları:
>
> "TRT'de operasyon yapılıyor, kadrolaşmaya gidiliyor."
>
> "Kapatılan ve halen yargılanan bir siyasi partinin yandaşları kilit noktalara getiriliyor."
>
> "TRT'de obalar kuruluyor."

"TRT, kurdun ve hilalin simgesi olamaz" ve buna benzer haberler.

Evet sayın milletvekilleri, basında bu haberler çıkıyor, gazetelerin değişik siyasi görüşlere sahip köşe yazarları TRT'yi eleştiriyor ve bir noktada birleşiyorlar; TRT'de kadrolaşma var. Böylesi bir ortamda halkın vergileriyle ayakta duran TRT'de olup bitenlere seyirci kalamayız. Yüce Meclis'imiz konuya el atmalıdır. TRT, başıboş bırakılacak bir kurum değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarının hukuka uygun olarak çalışıp çalışmadığını kontrolle görevli, başta Devlet Denetleme Kurulu olmak üzere, tüm denetim organları bir an önce harekete geçmeli, gerçek ne ise ortaya çıkarılmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde ve basında çıkan haberlerde belirtilen hususlar gerçekleştiğinde belki iş işten geçecektir." diyerek yetkilileri adeta imdada çağırmıştı (Can, TBMM, B.5, 27.9.1984, O.1: 57)

SODEP (Sosyal Demokrasi Partisi) Genel Başkan Yardımcısı Muzaffer Saraç ise "TRT bir ideolojinin mevzii olarak seçilmiş durumdadır. Bu gelecekte tehlikeli durumlar yaratabilir." derken DYP (Doğru Yol Partisi) Genel Başkanı daha genel bir görüş ileri sürerek "Atamalarda sırf bir fikriyata hizmet gayesi güdülüyorsa TRT ve memleket, bundan zarar görür, geçmişte bunların örnekleri vardır. Tekrarından kaçınılması lazımdır", şeklinde bir yaklaşım sergilemişti. Bu eleştiriler karşısında ANAP (Anavatan Partisi) Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler "TRT'deki atamalardan hükümetin sorumlu olmadığını" söylemişti (Öngören, 1985b: 73-80).

5.4. Televizyon İzlemeye Fırsat Bulamayan Genel Müdür

Tunca Toskay'ın görev süresinin dolmasından boşalan genel müdürlüğe 27 Mart 1988 tarihinde Cem Duna atandı. Duna bu göreve atanmadan önce Başbakan Dış İşleri Özel Danışmanlığı görevini yürütüyordu. Dolayısıyla Özal'la yakın ilişkisi vardı. Nitekim, kararnamenin imzalanması sırasında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Özal'a "Başbakan'ın çok yakın bir danışmanının, bu kurumun tarafsızlığını gölgeleyebileceğini" ifade etmiş, Özal ise Duna'nın ANAP'ın değil, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın danışmanı olduğunu söylemişti. Siyasi partiler ise bu atamaya şu tepkide bulunmuşlardı (Milliyet, 25 Mart 1988):

Mehmet Keçeciler: "Memlekete hayırlı olsun. Başarılı olacağına inanıyorum."

Erdal İnönü: "TRT genel müdürünün, anayasanın gösterdiği doğrultuda görev yapmasını istiyoruz. TRT'nin tarafsız, doğru karar veren ve her

partiden siyasal görüşleri duyuran bir kurum olmasını bekliyoruz."

Süleyman Demirel: "TRT'nin bundan sonra ne yapacağı önemlidir. Bu zamana kadar yaptığını yapacaksa A şahsı olmuş, B şahsı olmuş önemli değil. Eskisi gibi devam edecekse bir şey ifade etmez. Bakalım bu yeni yönetim, bu hükümetin tesirinde ne yapabilecek? Bu bir fırsattır."

Baki Tuğ: "Yeni genel müdürden TRT'yi milletin TRT'si haline getirmesini bekliyoruz. Bu olayda da hanedan mesuliyeti hissediyoruz. Başbakan, aileden olmazsa kimseye sorumlu görev vermiyor."

Köksal Toptan: "Umarız ki anayasa ve TRT Yasası'nın hükümleri içinde kalarak TRT'yi yönetir."

Cem Duna kendisi ile yapılan bir röportajda "TV seyretme fırsatının olmadığını" söyleyerek TRT'ye ve televizyona olan yakınlığını belirtmekteydi (Milliyet, 27 Mart 1988). Dolayısıyla bu atamanın, yerinde olduğunu, uzunca düşünme sonucu yapıldığını söylemek zor. Nitekim Duna "Ani gelişmeler sonucunda kendisine bu görevin verildiğini" itiraf etmişti (Milliyet, 25 Mart 1988).

Duna'nın göreve başladıktan hemen sonra, yaptığı atamalara karşı siyasi partilerden eleştiriler yükselmeye başladı. Özellikle Nuri Çolakoğlu, Serpil Akıllıoğlu ve Ali Kırca'yı aktif göreve getirmiş ve bu isimler perde arkasında genel müdürlük görevini üstlenmişlerdi. Bazı siyasi partiler buna tepki olarak "Milletin bölünmez bütünlüğünü korumakla görevli kurumda kovuşturmaya uğramış, bölücülükten yargılanmış, mahkûm olmuş kişilerin etkili ve yetkili göreve getirilmesine" karşı olduklarını dile getirdiler.

Duna'nın genel müdürlüğü, 1970'li yıllarda olduğu gibi, siyasiler tarafından, parlamentoya taşınmış ve birçok tartışmalara neden olmuştu. Örneğin, DYP Sinop milletvekili Yaşar Topçu ve 30 arkadaşı, TRT ile ilgili olarak sorumlu Devlet Bakanı hakkında gensoru açılmasına ilişkin önerge hazırladı. Önergede "Bölücülükten yargılanmış ve mahkûm olmuş kişilerin etkili görevlere getirildiği ve kurumdan sorumlu bakanın sorumluluğu" vurgulanarak, Anayasanın 133. maddesi ile TRT Yasası'na aykırı bu kadrolaşmanın daha ileri seviyeye varmaması için gensoru açılmasının talep edildiği dile getirilmiştir (Topçu, TBMM, B.10, 11.10.1988, O.1: 56-57).

Bu önerge üzerine Doğru Yol Partisi'nin görüşlerini açıklayan İsmail Köse, Duna yönetimini şu şekilde eleştirmiştir (Köse, TBMM, B.10, 11.10.1988, O.1: 59):

> Genel Müdür, geldikten bu yana, dil genelgesiyle başlayan, Anadolu'nun vatan olarak seçilmesi ve fetih gününü 'işgal' sözüyle

nitelendiren zihniyet devam ederek, biraz sonra açıklayacağım, kimliklerini vereceğim kişilerin kadrolaşmasına meydan vermiştir. Bu bakımdan TRT Kanunu'na ters uygulamalar yapmıştır. Neden? ... Kadronun içerisine alınan ve genel müdürden sonra söz sahibi olan kişi, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi mensubu ve Türk adli makamları tarafından 20 yıla mahkum edilmiş Nuri Çolakoğlu'dur.

Değerli milletvekilleri, Nuri Çolakoğlu'nun içerisinde bulunduğu Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin hedefi nedir? Şimdi sizlere, Ankara 4. Kolordu Komutanlığı Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'ndan tanzim edilen iddianameden birkaç cümle okuyacağım.

Aziz Milletvekilleri, iddianamede, illegal örgüt Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin hangi düşüncede olduğu ve kurucuları arasında Nuri Çolakoğlu'nun bulunduğu bu partinin amacı nedir? İddianamedeki bu düşünce ne şekilde ifade edilmiştir, şimdi onu izah ediyorum:

'İllegal örgüt olan bu yıkıcı kuruluşun amacı, gençlik hareketlerini ideolojik amaçlarla yıkıcı bir şekilde yönlendirmek, gençlik teşekküllerini komünist faaliyetlerin cephe teşekkülleri durumuna getirmek, işçi, köylü kitlelerini örgütleyerek komünist faaliyetlerin amacı istikametinde eyleme geçirmektir.' İşte, Nuri Çolakoğlu'nun bulunduğu Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin amacı iddianamede böyledir.

Değerli milletvekilleri, yine bu iddianamede devamla, 'işçilerin tek tek fabrikalarda, köylülerin kırlarda ve milli sınıfların mesleki hareketlerini ortak bir hedef etrafında toplamak en başta gelen görev' seçilmiştir. Yine iddianamede, adı geçen kuruluşun ilk hedefi, 'işçi sınıfının önderliğinde halk savaşı ile kazanacağı milli demokratik devrim zaferi için birleşerek mevcut düzeni yıkmaktır.' Bu amaçla kurulan ve faaliyetlerini legal ve illegal parti kurmak zaruretinde gören kuruluş, Marksist, Leninist ve Maocu düşüncenin gösterdiği yolda faaliyetlerine devam etmiştir. İddianamede, amacı şöyle izah edilmiştir:

'İşçi, köylü, genç, aydın ve diğer grupların bir araya gelmesini amaçlamış, burjuvazi ve toprak ağalığı diktatörlüğünü çökertip proleterya diktatörlüğünü kurmak, mevcut düzeni yıkarak sosyalizmi gerçekleştirmek amacına yöneliktir.' Yakalanıp

tutuklandıktan sonra alınan savunmasında, Nuri Çolakoğlu, ‘Halkın davasına sahip çıktığım, halkın mutluluğunu istediğim, bunun tek yolunun halk ihtilali olduğuna inandığım, bu uğurda mücadele ettiğim ve Marksist-Leninist ve Maoist düşünceye inandığım, bir ihtilalci olduğum için bugün karşınızda yargılanıyorum’ diyerek, mahkemede ifade vermiştir.

Milli müessesemiz olan, devletin milli güvenlik politikalarına uymak mecburiyetinde olan, anayasa ve kanunlarla görevi ve programlarının çerçevesi çizilen TRT’nin işte bugün baş sorumlusu, yetkilisi, kadrolaşmayı yapan zat işte bu Nuri Çolakoğlu’dur.

Bu, zincirin bir halkasıdır değerli milletvekilleri, Nuri Çolakoğlu, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisinin evraklarını tanzim, sevk ve idare ettiği, parti faaliyetleriyle ilgili çalışmalarını sürdürdüğü için, samimi ikrarları üzerine suçu sabit görülmüş, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının 3 No’Iu Askeri Mahkemesince yirmi yıla mahkum edilmiştir.

Değerli milletvekilleri, dil genelgesi ile başlayıp, ‘Anadolu’nun işgali’ lafı ile devam eden ve Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi mensuplarının kadrolaşmasına zemin hazırlayanlar, yine, TRT’de bir daire başkanlığına da Ali Kırca’yı getirmişlerdir. Ali Kırca, Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 146. maddelerine muhalefetten hakkında dava açılmış ve tutuklanmıştır. Yine başka bir tarihte, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’na muhalefetten gözaltına alınmıştır. Bugün, yine bu milli kuruluşumuzun Haber Dairesi Başkanlığı’na getirilen Ali Kırca da, Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 146. maddelerinde sayılan suçları işleyenlerle mücadele arkadaşı olduğu, dosyasındaki güvenlik tahkikatlarından bellidir.

Muhterem milletvekilleri, Televizyon Daire Başkanlığı’na getirilen Serpil Akıllıoğlu ismindeki zat ise, yine yukarıdan beri izahına çalıştığım kadrolaşma hareketinin içerisinde bulunduğundan, kurumu tarafından muayyen zamanlarda disiplin cezalarına çarptırılmıştır. Yine dosyasında bulunan güvenlik tahkikatında, ‘Anarşistler devrimcidir. Nitekim Atatürk de bir devrimciydi’ diyerek, onların eylemlerini Atatürk ilkeleriyle bağdaştırmaya çalışmıştır. Bunu, programda belirtmiş, beyan etmiş ve konuşmalarında anarşistleri övmüştür. Yine güvenlik

tahkikatında, bazı tutuklu ve serbest olan aşırı solcularla irtibatlı olduğu, haftanın belirli günlerinde kültürel yayınlar çalışmasında bulunduğu, ailece toplanıp ideolojik konuları görüştükleri tespit edilmiş ve dosyasına konulmuş, dairesinin dikkati çekilmiştir.

Değerli milletvekilleri, geliniz, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetimizin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak, dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan, yani TRT yoluyla bu kavram ve görüşleri uygulayan ve programlayan zihniyete ve kadroya "dur" diyelim. Böyle yapılmadığı takdirde, kadrolaşmanın önüne geçilmediği takdirde, Sayın Bakanın bu kadrolaşmaya karşı takındığı kayıtsız tavır devam ettiği sürece, korkarız ki, yarın açılacak yaraları sarmakta geç kalacağız, maalesef telafisi imkânsız zararlar doğacaktır.

SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) adına görüşlerini ifade eden Ali Topuz, Nuri Çolakoğlu ve birkaç arkadaşının görevden alınmasıyla TRT ile ilgili şikâyetlerin bitmeyeceğini ve SHP'nin bu kadrolaşma ve çekişme ile meşgul olmadığını ifade ederek, eleştirilere yaklaşımını şu şekilde açıklamıştır (Topuz, TBMM, B.10, 11.10.1988, O.1: 72-73):

İnsanlar, düşüncelerinden dolayı ya da yaşamının bir döneminde yapmış olduğu bir işten dolayı, yaşam boyu suçlanamaz demokrasilerde. Bir suçlama, ancak o günün koşulları içinde yaptığı ile ilişkilendirilerek söz konusu edilebilir. Şimdi, bu kürsüden isim verilerek, TRT'deki görevlilerden birkaç kişi suçlandı. Kimleri suçladınız? Buradan kendisini savunma hakkı olmayan kişileri suçladınız.

TRT bir devlet kurumudur, oraya tayin edilen kişiler de belli prosedür içinde tayin edilir. Eğer, bu tayinde bir yanlışlık yapılmış ise, bunun giderilmesi için yapılacak mücadele gensoru yolu değildir, onu başka türlü yaparsanız; onu yaparsınız, yapmalısınız, ama gensoru müessesesinin, hele TRT ile ilgili getirilmiş bir gensoru müessesinin, Türk toplumunun yaşamıyla bu kadar ilgili

> olan TRT ile ilgili bir gensorunun, böylesine dar bir kalıp içerisine sokularak ve haksız birtakım eleştirilere yol açacak biçimde ortaya konulmasına katılmadığımızı ve buna gerek olmadığını bir defa daha ifade etmek istiyorum.

Görüldüğü gibi, ANAP'ın atadığı genel müdürü SHP desteklerken, bazı ANAP milletvekilleri de bu eleştirilere katıldıklarını ifade etmiştir.

ANAP milletvekillerinin bir kısmının da Duna'ya karşı olması sonucunda Özal, Duna'nın görevinden istifa etmesini istedi. Nitekim Duna 25 Nisan 1989 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyerek "Özal'ın emriyle göreve geldiğini ve talebiyle görevden ayrıldığını, Özal ile arasının açılmasına yol açan gerekçenin başında ittifakçı kanadın TRT'deki sol kadrolaşma iddiası ile kendisinin suçlanması olarak gördüğünü" ifade etmiştir.

ANAP'ın ağır toplarından Mustafa Taşar, Eyüp Aşık ve Alpaslan Pehlivanlı gibi ittifakçı kanada mensup milletvekilleri 26 Mart seçim yenilgisinin faturasını TRT yönetimine çıkartmaya çalışmıştı. Gelişen Türkiye programlarının Şubat ve Mart aylarında yayınlanmaması, seçim yasakları nedeniyle siyasi haberlerin ayrılması, Uruğ davasında Özal'ın mağlubiyetinin TRT'den ilan edilmesi... gibi olaylar sonucu Özal, Duna hakkında düşüncesini değiştirmişti.

Duna, ANAP'ın ve sağ muhalefetin kendisine yaptığı eleştiriler üzerine "TRT hakkında her zaman olduğu gibi benim dönemimde de basında ve kamuoyunda seviyeli seviyesiz çeşitli yazılar yazıldı. Ancak TRT çeşitli mücadelelerin yürütülmesine araç bir kurum değildir, yayınların kalitesi ve sağlıklılığı celbeden bir kurum olmak zorundadır" diyerek, kurumun yayınlarına bakılması gerektiğini ve kurumun politik mücadelelere alet edilmesinin doğru olmayacağını vurgulamıştı (Milliyet, 28 Nisan 1989).

Nitekim Duna'nın görevden alınması üzerine Mehmet Keçeciler "Duna'nın istifasını memnunlukla karşıladım. ANAP Grubu zaten Duna'nın görevden alınmasını istiyordu. Biz bu milletin tutumuna tercüman oluyoruz" derken, SHP milletvekili olan Adnan Keskin "Özal TRT'yi özel çiftliği gibi kullanmasını sağlayacak bir genel müdür arıyor" demiştir. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel de "Başbakan'ın TRT'yi tümüyle ele geçirme çabası görülüyor. Bundan sonra gelen, iktidarın her istediği şeyi yapacaktır" şeklinde bir yorum yapmıştı (Milliyet, 27 Nisan 1989).

5.5. Milliyetçi, Muhafazakâr, İlerici ve Çağdaş Genel Müdür Aranıyor

Cem Duna görevden alındıktan sonra, Devlet Bakanı Mehmet Yazar yaptığı açıklamada yeni TRT genel müdürünün portresinin milliyetçi, muhafazakâr, ilerici ve çağdaş olacağını söylemişti (Milliyet, 27 Nisan 1989). Bunun üzerine SHP Adana milletvekili Cüneyt Canver, bakan Mehmet Yazar tarafından yazılı olarak cevaplanmak üzere şu soruyu sordu (Bkz. TBMM, B.90, 18.5.1989, O.2: 290-291):

> TRT Genel Müdürü Cem Duna'nın istifasından sonra yaptığınız açıklamada atanacak yeni genel müdürün milliyetçi, muhafazakâr, ilerici ve çağdaş olacağını söylemektesiniz. Buna göre;
>
> 1- Sayın Bakan, müstakbel genel müdür aynı anda hem muhafazakâr hem ilerici ve çağdaş nasıl olacak açıklar mısınız?
>
> 2- Sayın Bakan, müstakbel genel müdürde tarafsızlık, laiklik, anayasa ve hukukun üstünlüğüne inanmak gibi temel vazgeçilemez özellikler de aramakta mısınız? Açıklar mısınız?

Mehmet Yazar bu soruya 28 Nisan 1989 tarih ve 12755 sayılı yazıyla şu şekilde cevap vermiştir:

> 1- Muhafazakârlık, kelime olarak bir durumun korunması anlamında ise de; siyasi terim olarak anlamı, zaman ve mekân içinde değişmiş ve gelişmiştir.
>
> Nitekim, İngiliz muhafazakâr partililerin on dokuzuncu asırda muhafazakârlıktan anladığı ile, yirminci asırda anladığı aynı şey değildir.
>
> Bugün muhafazakârlık, geçmişin ve günün değerlerinden faydalı ve geçerli olanlara itibar etmek anlamında kullanılmaktadır. Bu değerlerden faydalı veya geçerli olmayanların yerini yeni değer ve düşüncelere bırakması tabiidir, zaruridir. İnsan ve toplum hayatı, ilelebet donmuş kalıplar içinde yaşanamaz. Bu itibarla, muhafazakârları hiçbir değişme ve gelişmeye açık olmayan kişiler olarak görmek yanlış olur. Gerçeklere aykırı olur.
>
> Mesela, Sayın Thatcher muhafazakâr bir partinin lideridirler. Kendilerine ilerici ve çağdaş değildir denebilir mi?
>
> Bir başka örnek, Japon toplumu genellikle milli gelenek ve değerlerine bağlı muhafazakâr bir toplum olduğu halde, Japonya'yı

gerici ve çağdaş olmayan ülke olarak değerlendirmek kimsenin aklından geçmez.

2- Yeni genel müdürde, soruda belirtilen değer vasıflarının da aranması elbette gerekir.

TRT’nin bu derece tartışma konusu olması üzerine Kenan Evren de konuya el atmıştı. Evren, Duna’nın istifasından sonra, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu Başkanı Yılmaz Büyükerşen’i Çankaya’ya davet etti ve "TRT Yüksek Kurulu, genel müdür adaylarını tespitinde şu ana kadar, kurulun amacına uygun bir tutum sergilemediği yolundaki görüşler ağırlık kazanmıştır. Benim herhangi bir yönlendirmem söz konusu olamaz. Ancak bu kez kurul olarak hiçbir şeyin etkisi altında kalmadan adaylarınızı rica ediyorum" diyerek, konuya olan hassasiyetini dile getirmiştir.

Kimi insanlar Evren’in bu tavrını, Basın Müşaviri Ali Baransel’in genel müdür olmasını sağlama olarak yorumlarken, Evren; "Ben çok yakınımda görev yapan kişilerin hangi kuruluşta olursa olsun, yönetim kurullarında görev almasını arzu etmem. Kaldı ki TRT’de hiç etmem. Çünkü TRT’nin her icraatı ile benim aramda bağlantı kurulmaya çalışılır" demişti (Bkz. Nokta, 21 Mayıs 1989, 26).

Nitekim Yüksek Kurul’un önerdiği Danyal Gürdal, Nedim Tekin ve Kerim Aydın Erdem arasından Bakanlar Kurulu 7 Temmuz 1989 tarihinde Kerim Aydın Erdem’i genel müdür olarak atadı. Erdem göreve başladığında yaptığı ilk basın toplantısında hedefinin "milli televizyon" olduğunu açıkladı. Bu beyanat sonucunda basın ve muhalefet Erdem’in referansının Aydınlar Ocağı olabileceğini ortaya attı. Aydınlar Ocağı Genel Başkanı Nevzat Yalçıntaş ise bu atamada doğrudan etkili olmadıklarını söylemişti (Bkz. Milliyet, 12 Temmuz 1989).

Kerim Aydın Erdem, kendisinin eleştiriye tutulacağını bilmekteydi. Bu nedenle TRT’nin tüm eski genel müdürlerini Gündem adlı bir programda bir araya getirerek onların görüşlerini almıştı. Ancak önceki genel müdürler gibi o da kimseye yaranamadı. Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de çok geçmeden TRT’nin hükümetin borazanı olduğu şeklinde eleştiriler yapılmaya başlandı. Ama bu dönemde siyasi partilere, onların açıklama ve faaliyetlerine, TBMM ile ilgili haberlere nispeten daha çok yer verildiği, siyasi ve sosyal konulara ilişkin açık oturumların düzenlendiği söylenebilir. Hatta Söz Meclisten İçeri ve Parlamentoda Geçen Hafta gibi siyasi içerikli programlar hazırlanmıştır.

Kerim Aydın Erdem’in şahsında TRT’yi, ANAP’ın borazanı olarak itham eden muhalefet, 1991 Ekim seçimlerinden sonra iktidara gelince, aynı eleştirileri muhalefete düşen ANAP’ın yaptığı görülmüştür. Çok partili hayata geçtikten bu yana partiler bu tür tavır sergilemiştir. Çünkü siyasi partiler, diğer bölümde de ifade edildiği gibi, "hükümet faaliyeti" ve "parti faaliyeti" gibi kavramların ne ifade ettiği yolunda farklı anlayışlara ve kanaatlere sahipti. Bu farklı bakış siyasi partilerde var olduğu müddetçe bu gibi eleştiriler de kaçınılmaz olacaktır.

5.6. Haber Değeri ve Niteliği, Aranan Ölçüt Oldu

2954 sayılı kanun, sadece parlamentoda grubu olan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin radyo ve televizyondan verilmesini uygun görürken, diğer partilere bu imkânı tanımamaktadır. TRT Kanunu’nun 20. maddesi "Bu kanunda belirtilen yayın esaslarına uymak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamak kaydıyla, hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanması, bunların haber değeri ve niteliği taşıması şartına bağlıdır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, hükümet veya bir siyasi parti açıklama ve faaliyetlerini yayınladıktan sonra bunu dengelemek maksadıyla hemen ardından veya aynı bülten içersinde karşı görüşleri almak için çaba harcamak ve yayınlamak zorunda değildir" şeklinde bir yaklaşımla siyasi partilerle radyo ve televizyon ilişkisini düzenlemiştir.

Görüldüğü gibi kanun, hükümetin ve TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayınlanmasını "...Haber değeri ve niteliği taşıması..." şartına bağlamıştır. Bu durumda neyin haber değeri taşıdığı hususu önem kazanmaktadır. Yasada ayrıca "... TRT karşı görüşleri almak için çaba harcamak ve yayınlamak zorunda değildir..." hükmü yer almıştır. Bu düzenlemenin, 12 Eylül 1980 öncesi uygulamalara bir tepki olarak metne konulduğu söylenebilir. Hatırlanacağı üzere önceki dönemlerde, bir siyasi partinin demeç ve açıklamalarından sonra, diğer partilerin aynı konu ile ilgili açıklamalarına yer verilmekteydi. Böylece TRT mikrofon ve ekranları, siyasi partilerin önemli bir içeriği bulunmayan söz düellolarına tanık olmaktaydı. Neticede ise, izleyicide çok olumlu etkileri de görülmemiş; tersine genelde haberlere karşı bir ilgisizlik olmaya başlamıştır (Aziz, a.g.m.: 95). Kaldı ki, bir siyasi partinin yaptığı açıklama ve faaliyetlerin yayınlanması, kanunun 5. maddesindeki genel yayın

esaslarına uyması, diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşımamasına bağlanmıştır.

TRT, 20. maddenin sadece parlamentoda temsil edilen partilerin açıklama ve faaliyetlerinin açıklanmasına izin vermesi nedeniyle, özellikle 2954 sayılı kanunun çıkmasını takip eden yıllarda, Meclis'te temsil edilmeyen partilere mikrofon ve ekranlarını kapamış ve onların haberlerine yer vermemişti. Fakat istisna olarak SODEP'in yaptığı ilk genel kurul haberleri televizyonda yer almıştı (Bulak, 1983: 148-151).

5.7. "Hükümet ve Parti Ayrı Şeydir."

Türkiye'de çok partili hayata geçildikten bu yana, radyo ve televizyon yayınlarında hükümet ve parti ayrımı söz konusu olmuştur. Muhalefet partileri hükümetin de bir parti olduğu, dolayısıyla hükümetle ilgili haberlerin parti haberi olduğu ve partinin reklamı yapıldığı görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu dönemde de aynı mantık ve yaklaşım geçerliliğini korumuştur.

Muhalefet partisi (Halkçı Parti) Kars milletvekili Ömer Kuşhan parlamentoda yaptığı bir konuşmada, "İktidar partisi ayrı şey, hükümet ayrı şey dediler. Gerçekten çok değişik bir mantık, hem öyle zannediyorum ki, ilk defa gündeme getirilen, ilk defa sunulan bir şey. Yani, iktidar partisinden bahsederse TRT yanlı olacak, onun icraatını götürmekle icraatını yürütmekle, uygulamakla yükümlü veya icraatını uygulayan hükümetten bahsedince, o zaman yansız olacak..." (Kuşhan, TBMM, B.33, 4.12.1984, O.1: 701) diyen Kuşhan, hükümet icraatı televizyonda yayınlanıyorsa TRT'nin yanlılığının söz konusu olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

İktidar ise bu düşünceyi paylaşmamıştır. İktidara (ANAP) göre hükümet ile iktidar partisinin birbirinden ayrılması gerekir. TRT elbette hükümet icraatını vatandaşa ve dış dünyaya anlatacaktır. Ayrıca hükümetin ne yapmak istediğini halkın bilmesi gerekir. Ancak hükümetin her TRT ekranına çıkışını iktidar partisi hanesine yazmak doğru değildir.

Hükümet icraatının TRT'de yayınlanmasının iktidar partisinin açıklaması olarak görmemek gerektiğini ifade eden ANAP milletvekili Fecri Alpaslan, televizyon ekranlarında partilerin görünme süresini tespit ederek kendi partilerine daha az yer verildiğini ispat etmeye çalışmıştır. Alpaslan bir konuşmasında, "Bakınız, burada enteresan bir şey var: 1988 Ocak ayı içersinde, Doğru Yol Partisi, televizyon ekranlarında 38 dakika 20 saniye görülmüştür. Sosyal Demokrat Halkçı Parti de 38 dakika 20 saniye

görülmüştür, ama Anavatan Partisi 18 dakika 30 saniye görülmüştür" diyerek, kendi haklarının yenildiğini ispat etmeye çalışmıştır (Alpaslan, B.28, 1.3.1988, O.1: 237).

Kısaca, Hasan Celal Güzel'in de vurguladığı gibi, TRT anayasa ile getirilen sistemin tamamını ve bütün anayasal organları, başta TBMM ve siyasi partiler olmak üzere savunmak ve onların yanında yer almak durumundadır. Çünkü TRT'nin yanında ve emrinde olduğu çok partili demokratik rejimde, TBMM ve siyasi partiler belli başlı kan damarları gibidir. Bu müesseseler olmadan, demokratik rejimden bahsedilemez. Bu kurumların varlığı ve sağlamlığı oranında demokrasi de var olabilir. Demokratik sistemin işlerliği açısından, TRT, parlamento ve siyasi partilerle millet arasında köprü olmakla mükelleftir. Dolayısıyla kurum bu organlara ilgisiz kalamaz. Siyasi partilerin çalışmalarını aksettirmeyen bir kitle iletişim aracı, kamuoyu oluşturmaya yardımcılık görevini de yapamaz (Güzel, TBMM, B.28, 1.3.1988, O.2: 252).

5.8. Tarafsızlık ve Yansızlık, Televizyondan Eşit Olarak Yararlanmak mıdır?

Tarafsızlık ilkesi gerek anayasada gerekse kanunla dile getirilmektedir. Anayasanın 133. maddesi "... Her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gözetir..." demektedir (Bkz. 1982 Anayasası, md. 133). 2954 sayılı kanunun 5. maddesinin m fıkrası "Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarıyla kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak" şeklinde esaslar getirmektedir (Bkz. 2954 Sayılı TRT Kanunu: 10-11).

Muhalefet parti temsilcileri Meclis'te yaptıkları konuşmalarda, bütün partilerin, milletvekili sayısı dikkate alınmadan, televizyondan eşit olarak yararlanması, başka bir ifade ile televizyonun partilere ilişkin haberleri eşit süre içerisinde vermesini talep etmişlerdir.

Kars milletvekili Ömer Kuşhan bu konuda yaptığı konuşmalarda şu görüşleri ileri sürmüştür (Kuşhan, TBMM, B.33, 4.12.1984, O.1: 701):

> TRT Kanunu'nun tarafsızlığı söz konusu, TRT Kanunu'nda siyasi görüşü temsil eden partilerin eşit ağırlıkta yansıtılması söz konusu, TRT'nin milletin hizmetinde olarak, milletin bütün kesimlerini

> temsil eden, siyasi görüşleri temsil eden partilerin eşit şekilde TRT'de yansıtılması söz konusu.

Bu TRT, yansız; bu TRT, televizyonda veya radyoda haberleri verirken muhalefet partilerinden bir görüntü vermiş ise, iktidar partisinden beş görüntü vermeyi itiyat haline getirmiş TRT; bu TRT televizyonda ve radyoda, özellikle Meclis'te yapılan görüşmelerde, iktidar partisinin ağırlığını bütün gücüyle vermeye çalışmakta ve bu TRT yansız bulunmakta! ... Ne şekilde olduğunu sizler değerlendirin sayın milletvekilleri.

MDP milletvekili Doğan Kasaroğlu da TRT'nin haber bültenlerinin sürelerini hesap ederek, iktidara bakanlarıyla birlikte, habercilik esaslarına dikkat edilmeden, uzunca yer vererek, kendisini yansız ve tarafsız bir kamu kurumu olmaktan tecrit ettiğini ileri sürmüştür. Kasaroğlu konuşmasında bu konuda TRT'nin yaklaşımını ve nasıl olması gerektiğini şöyle açıklamıştır (Kasaroğlu, TBMM, B.33, 4.12.1984, O.1: 696):

> Demokrasi, çok partili bir yönetim tarzıdır ve milli hâkimiyetin ortaya çıkması, kamuoyunun serbestçe oluşması için TRT'nin yansız, tarafsız ve herkesin sesini vatandaşa duyuran bir yayın programı, bir yayın politikası uygulamasını gerekli kılmaktadır.
>
> Değerli milletvekilleri, ne yazık ki, şu anda TRT'nin uygulamakta olduğu programların ve haber bültenlerinin bu özelliği koruyabildiğini iddia etmemiz mümkün değildir. Bu konuda son 10 günlük televizyon 20.30 haber bültenleri üzerinde yaptığım bir araştırma sonucunu açıklayarak ne demek istediğimi anlatmaya çalışacağım.
>
> Bu 30 dakikalık haber bülteninde, evvela Sayın Başbakan, başlayacak olan bakanlar kurulu toplantısı ile ilgili açıklama yapmıştır. Arkadan, Plan ve Bütçe Komisyonu'nun çalışmaları gösterilmiş ve bu komisyonun üyeleri teker teker bir sessiz film gösterisi gibi ekrana yansıtılmış; ne diyorlar, hangi görüşleri savunuyorlar, bir tek kelime yok; ancak Sayın Bakan Kurtçebe Alptemoçin'in konuşması verilmiştir.
>
> Arkasından, köprü ortaklık senetlerinin satışıyla ilgili, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Daire Başkanı konuşmuş ve Sayın Başbakan gene ekranda teşekkürlerini sunmuştur.
>
> Gene aynı haber bülteni içerisinde, Sayın Tarım Bakanı Hüsnü Doğan uzun uzun yer almış ve bazı yurtlar falan dâhil açılışları

yapılmıştır.

Keza aynı programda vakıf haftası dolayısıyla Sayın Devlet Bakanı Kazım Oksay yer almış ve konuşma yapmıştır.

Son olarak da, genellikle haber bültenlerinde en az 6 bakanı tamamlama alışkanlık haline geldiği için, diğer vesileyle de Sayın İçişleri Bakanımız Yıldırım Akbulut televizyonda yer almış ve tablo tamamlanmıştır. Bir 30 dakika için de yeterli bir propagandadır. Plan ve Bütçe Komisyonu görüşmeleri dâhil, diğer partilerin sesi ekranda yoktur ve görüşleri aksettirilmemektedir. Aynı şey 30 Kasım tarihli 20.30 bülteninde de var; orda da saydım, 6 bakan yer alıyor.

Eğer TRT Kurumu 5. maddede, yani ‘Yayın Esasları’ maddesinde yer alan ‘TRT, karamsarlık, umutsuzluk ve olumsuz etkiler yaratacak yayın yapmaz’ ilkesinden hareketle, sadece hükümetin her şeyi gül pembe gösteren sözlerini yayınlıyor. Muhalefetin görüşleri, vatandaşın içine düştüğü yokluğu, fakirliği anlatacak görüşlerine fırsat vermek istemiyorsa, bu sebeple muhalefete yer vermiyorsa, şunu ifade etmek isterim ki, yaptığımız gezilerde vatandaş muhalefetin sesini istiyor, kendilerine sahip onlar olduğunu, davalarına sahip çıkanlar olduğunu Meclis’te görmek istiyor ve bunu görmemek sebebiyle demokrasi ve rejim açısından umutsuzluğa düşüyor. Bunu özellikle hatırlatmak isterim.

HP de TRT’nin bu politikasını eleştirerek, haberlerin hükümet üyelerinin boy gösterdiği arena haline getirildiğini ileri sürmüştür. HP milletvekili Barış Can Meclis’te partisinin görüşlerini dile getirirken, "Türkiye’de sadece Anavatan Partisi ve onun iktidarı yoktur. Türkiye’de siyasi partilerimizin temsil ettiği milyonlarca vatandaşımız ve onların mensubu bulunduğu toplum kesimleri de vardır; onlar da bu ülkenin insanlarıdır. TRT, onların da seslerini duyurmak, onlara da ekran ve mikrofonlarında yer vermek zorundadır. Bu 2954 sayılı radyo ve televizyon kanunu ile TRT’ye görev olarak verilmiştir. Ancak TRT, geçmiş dönemlerde örneklerini yaşadığımız ince taktiklerle bu görevi geçiştirip, iktidarların borazanı haline çok kolay getirilebilmiştir. Bugün de aynı süreci yaşamaya başladığımızı görmenin üzüntüsünü duyuyoruz. TRT iktidarın borazanı olmaz ve TRT millete kulak vermek zorundadır" demiştir (Can, TBMM, B.5, 27.9.1984, O.1: 57).

Dönemin bir diğer muhalefet partisi olan DYP de TBMM’de konuya ilişkin verdiği meclis araştırması önergesinde aynı görüşleri ifade etmiştir. DYP Hatay milletvekili Murat Sökmenoğlu ve 41 arkadaşının imzaladığı önergede, "Devletin radyo ve televizyonu, bir Anayasa müessesesi olmanın gerektirdiği temel nitelikleri bir yana bırakarak, uzun zamandan beri iktidarın tek yönlü şartlandırma aracı halinde görev yapmaktadır. Bu anlayış, bu müesseseyi nihayet "demokrasinin engeli olma" gibi rejim için tehlike arz eden bir duruma getirmiştir. Haber verme tekeli, vatandaşı doğruları öğrenmekten mahrum bırakmakta, kamuoyu ülke gerçeklerinden haberdar olamamaktadır. Buna ilaveten önemli devlet kaynaklarında tasarruf etme imkânına sahip bulunan TRT, adı geçen kaynakları kullanmakta gereken titizliği göstermemekte ve birçok yolsuzluk ihbarının gazete sütunlarını doldurmasına sebep olmaktadır" denilerek, kurumun demokrasinin engeli olma durumuna getirildiği vurgulanmıştır (Sökmenoğlu, TBMM, B. 35, 16.3.1988, O.1: 132.).

Kuşkusuz, TRT’nin protokol haberlerine yer vermesi çağdaş habercilik anlayışı ile bağdaşmaz. Haber bültenlerinde haber değeri olsun olmasın, bakanlarla ilgili haberlere uzun uzadıya yer verilmesi, muhalefet partilerinin tepkilerine yol açmıştır. Partiler haber bültenlerinin sunulduğu sırada, saat tutarak konu hakkındaki iddialarını somut delillerle ifade etmeye çalışmışlardır. Örneğin DYP Erzurum milletvekili İsmail Köse Meclis’te yaptığı bir konuşmada, TRT’nin partilere eşit yer vermediğini, iktidar partisinin devamlı korunduğunu ifade ederek, iddialarını dakika örneklendirmelerle şöyle dile gitmiştir (Köse, TBMM, B.28, 1.3.1988.O.1: 226):

> TRT’nin tutumu, iktidar partisine zaman olarak ağırlık vermesi, farklı siyasal düşüncelere yer vermemesi, bu maddenin tek taraflı uygulandığının en belirgin örneğidir. Açılış programıyla başlayan; yani 20.00 haberleriyle başlayan ve maalesef gece haberleriyle kapatılan bu programdaki, radyo ve televizyondaki bütün haberler topladığımız takdirde hükümete ait haberler takriben sekiz saati bulmaktadır. Bu sekiz saatlik yayını, devletin, eşitlik ve adalet ilkelerine uygun olarak yapmayıp, yalnız iktidar partisine, yalnız hükümete ayıracaksanız ve bu zamanın yüzde 80’ini de spikerin sesinden duyuracaksınız. İşte, feveranınız buna, Hükümetin bütün bakanları akşam sıraya diziliyor televizyon ekranında. Hangi faaliyeti yapmış olursa olsun, haber değeri olmasa dahi, bir sayın

> bakanın, bir yerden bir yere gidişi dahi maalesef haber olarak verilmektedir. Ama sayın bakan, genel görüşme, meclis araştırması önergelerinin müzakeresinin ve hatta çok değerli milletvekilimizin memleket ve millet meseleleri hakkındaki gündem dışı konuşmalarının televizyondan verilmesi çok görülmektedir. Daha sonraki açıklamalarımızda konuya yine geleceğiz, yanlış düşüncede olduklarını izah edeceğiz.

Bu eleştirilere karşı iktidar partisinin ilgili bakanı "TRT kurumunun tarafsız olması esastır; siyasal açıdan partiler arası fark gözetilmemesi esastır. TRT kurumunun bugün bu amacı ne kadar gerçekleştirdiğini savunmuyorum. Belki bu konuda zaafları vardır" demek suretiyle prensipte diğer partilerle aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir. İktidar partisi, muhalefetle aynı ölçüleri paylaşmasına rağmen bu eleştirileri izale edecek icraat yapmamıştır. Bu durumda iktidarın öne sürdüğü gerekçe ise haber değeri kavramıdır. Yani eğer muhalefet partilerine haberlerde yer verilmiyorsa bunun nedeni, o partinin açıklama ve faaliyetlerinin haber değeri taşımamasından kaynaklanmıştır.

5.9. Siyasi Partilerin Haber Değeri Kavramına İlişkin Görüşleri

Haber değerinin ne olduğunu ve nasıl anlaşılması gerektiği konusunda siyasi parti temsilcilerinin farklı tanımları ve algılamaları söz konusudur. İktidar bu kavrama ilişkin yaklaşımını şöyle dile getirmiştir (Pakdemirli, B.40,12.12.1998. O.2: 235):

> Geçen defada burada TRT müzakere edilirken 'efendim haber değeri var veya yok' diye bir tasnif yapıldı, hatırlarsanız. Şunun haber değeri vardır bunun yoktur... Bunu kim tespit ediyor? Herhalde TRT de bir hiyerarşi vardır tespiti yapan da budur. Ben oradan bunu söylerken kendi yaşadığım bir olayı hatırladım ve onun için söyledim. Efendim, anayasal bir kuruluş var; çözümü hep beraber bir araya gelebiliyorsak bulalım yani.
>
> Şimdi burada söylenen küçük latifeleri büyüterek mesele yaparak Meclis'i terk etmek yanlıştır.
>
> Ben on beş gün evvel cumartesi günü Manisa'da 4 tane kuruluşa gittim, iki büyük temel attım, iki büyük kuruluşu da açtım. Sonunda tam havaalanından çıkarken Galatasaray'la ilgili bir şey sordular.

> Dedim ki, bu Bakanlar Kurulu'nun işidir. Tabi ki Galatasaray'ın arkasında hep birlikte varız, gerekirse fonu da düşünürüz, gerekirse tenzilatta yaparız. Haber değeri varmış, bu birinci manşetteydi, benim öteki dört tane kuruluşla ilgili yaptığım konuşma, büyük yatırımlar hiçbir şekilde ifade edilmedi. Yani, demek ki kendilerine göre haber değeri olan buymuş. Hâlbuki bana sorarsanız esas haber değeri, temelini attığım 2000 konutluk siteydi, açtığım liseydi... Bana göre haber bunlardı; ama bunun kararını ben vermiyorum ki, Sayın Başbakan da vermiyor. İşte bakın, birisi geldi burada istediğini çekti, istediğini çekmedi, gitti. Yani bununla ilgili... Ben şunu söyledim... Hayır, arkadaşlarımızı istiskal etmek maksadıyla söylemedim ki. Aynen şöyle dedim: 'Haber değeri yoktur, herhangi' dedim. Nasıl anlarsanız anlayın. Benim anlayışım o arkadaşın takdirinde. Yani burada TRT'nin çekimlerini kim yapıyorsa, hangi hiyerarşidense, onların takdirinde herhalde.

DYP milletvekili İsmail Köse ise haber değeri kavramını yapılacak yayının çok sayıda kişiyi ilgilendirmesi olarak yorumlamaktadır. Köse'nin görüşü şu şekildedir: (a.g.e.: 229)

> Habercilik teori ve pratiğinde haber değeri niteliği ve esasını yapılacak yayının toplumdaki çok sayıda kişiyi ilgilendirmesi bazının teşkil ettiği bir gerçektir. TRT haber yayınlarında bunu uygulamakta, toplumdaki kişilerin bilgi edinmesini sağlamak yerine, iktidarı memnun ve mutlu kılmak yollarını tercih etmektedir. TRT yayınları içerisinde, gerçek haberi vatandaşın öğrenebilmesi istisna haline gelmiştir. Türk Milleti her gün biraz daha, yabancı radyolara muhtaç hale getirilmiştir.
>
> Kanunda, siyasi haberlerin ve olayların kişisel değerlendirmelerin dışına çıkarılmasına, emredilmesine rağmen TRT, tamamen kişisel değerlendirme ve iktidarın menfaati istikametinde yayın yapmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki diğer gruplar ve bunların genel merkez faaliyetleri, maalesef, televizyonda, eşitlik ve adalet prensipleri içerisinde gösterilmemektedir.

SHP milletvekili Ali Topuz da; "TRT'de haber değeri olsun olmasın bir bakan bir yerde bir kurdele kesti mi onu gösteriyorsunuz; Anavatan Partili bir belediye başkanı kaldırımları söktüğü zaman gösteriyorsunuz, yeniden yaptığı zaman gösteriyorsunuz; ama iktidar partisine mensup olmayan bir

muhalefet partisine mensup belediye başkanının uygulamalarıyla ilgili televizyonda bir tek program gösterdiniz mi, söyler misin bana?" diyerek TRT'nin gerçekte haber değeri kavramına objektif yaklaşmadığını, sadece iktidarın faaliyetlerini haber olarak algıladığını ileri sürmüştür (Topuz, TBMM, B.10, 11.10.1988. O.1: 77):

Yaşar Topçu ise TBMM'de yaptığı bir konuşmada olayı şu şekilde açıklamıştır (Topçu, TBMM, B.28, 1.3.1988. O.1: 239).

> Türkiye'de anayasanın 26, 31 ve 133. maddeleriyle kamunun eline verilmiş TRT'den başka kuruluşlar da vardır: bunlardan bir tanesi ajanstır. Yanımda getirdim; eğer okunmasını istiyorsanız, okuyayım; bakanı da burada karşımızda oturuyor. Sayın Demirel'in gittiği gezinin ve yaptığı konuşmanın haberini Anadolu Ajansı veriyor; TRT kameraman gönderiyor, çekiyor; ama neşretmiyor. Buna karşılık, TRT'nin neşrettiği bir haberi kısaca okuyayım, çok iyi ise devam etsin. Çok önemli; okuyayım TRT'nin haberini: "Yunanistan'ın başkenti Atina'da Kamu Düzeni Bakanı'nın yakınlarından birisinin arabasına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu, büyük bir hasar meydana geldi. Patlamanın sokakların boş olduğu saatlerde olması sebebiyle can kaybı olmadı.
>
> Kimin haberiymiş...? Yunanistan Kamu Düzeni Bakanının yakınlarından birisinin haberiymiş.

Nitekim Topçu, konuşmasında halka gerçekleri göstermediğinden ve taraflı yayın yaptığından dolayı TRT'nin 1960 öncesinde olduğu gibi, rejim sorunu haline geldiğini ifade etmiştir.

İktidar ise muhalefeti ikna edip, icraatlarıyla sorunu çözemeyince partileri adalete başvurmaya davet etti. Bu konuda Adnan Kahveci, "Bu uygulamalardan şikâyetçi olan varsa ve haklı olduklarına gerçekten inanıyorlarsa, demokratik rejim içinde, hukuk devleti içinde, başvuracakları yerler ve merciler vardır ve nitekim geçmişte de bu başvurular yapılmıştır. Bu iddialarla ilgili araştırmaların önce tarafsız yargı organlarınca yapılmasının gerektiğini hepimiz takdir etmek zorundayız." diyerek şikayetleri hukuka başvurmaya davet etti (Kahveci, a.g.e.: 383). Oysa ANAP bu yolu seçmeden, TRT'ye bu konuda daha dikkatli davranması yolunda Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu vasıtasıyla uyarıda bulunabilirdi. Fakat iktidar bu uygulamadan memnundu ki böyle bir yola başvurmayı denemeyi bile düşünmemiştir.

Meclis kulislerinde bu konuda geçen bir konuşmada partilerin TRT'ye nasıl müdahale ettiği Milliyet gazetesinin 24 Şubat 1993 tarihli Melih Aşık'ın köşesinde şu şekilde izah edilmektedir: ANAP milletvekili eski Milli Eğitim Bakanlarından Vehbi Dinçerler Meclis Basın Bürosu'nda bir grup gazeteci ile TRT'nin haberleri üzerine sohbet ediyordu. Dinçerler, sohbetin bir yerinde, hükümetin TRT'nin haberlerine nasıl müdahale ettiğini minik bir örnekle anlattı: "Devlet Bakanı Cavit Çağlar her akşam 19.30 civarında Haber Merkezi'ne telefon edip, o akşam haberlerde neler olduğunu soruyormuş, arkadaşlar. Tabii hoşuna gitmeyen bir haber varsa, bunu usulünce belirtip, bültenden çıkarttığını söylememe gerek yok. TRT, artık tamamen iktidarın borazanı olmuştur. Böyle rezalet nerede görülmüş, söyler misiniz?" Lafın burasında, TRT'de yıllarca müdürlük ve Haber Dairesi Başkanlığı yapmış Ercan San dayanamadı: "Ooo Beyefendi, dedi, bizim TRT ne rezaletler görmüştür, anlatsam şaşırırsınız." Dinçerler gerçekten şaşırmıştı. Anlat da öğrenelim der gibi bakınca Ercan San dostumuz anlattı: Cavit Çağlar hiç olmazsa sadece telefon açıp soruyormuş. Sizin Mustafa Taşar her gün haberlerin bir fotokopisini ister, o fotokopi onaylanmadan haberler yayına giremezdi Beyefendi, yayına giremezdi.

TRT ise kamuoyu araştırmaları yaparak ve bunları yayınlayarak kendine göre olayı açıklamaya çalışmıştır. Kısaca bir örnek verecek olursak, TRT 1984 yılında yaptırdığı bir kamuoyu araştırmasının sonuçlarına göre katılımcıların %70,8'i haberlerin tarafsız, %23,9'u ise yanlı olduğuna inandığını belirtmiştir. Öğrenim durumu kendi içinde incelendiğinde, öğrenim seviyesi düştükçe, haberin tarafsızlığına inananların oranında yükseliş, haberin taraflılığına inananların oranında düşüş olmuştur. Cinsiyet farklılığı ise cevapları etkilememektedir (Bkz. Radyo ve Televizyon Yayınları Kamuoyu Araştırması 1984: TRT yay, Ankara, 1985: 34-35).

5.10. Siyasi Partilerle İlgili Yayınlar ve Cevap Hakkı Talebi

2954 sayılı "Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 19. maddesi T. C. hükümetlerine haber bültenleri dışında yayınlamak üzere, hükümet uygulamalarını tanıtmak amacıyla radyo ve televizyon programları yayınlatmak yetkisi vermiştir. Kanunda şöyle denilmektedir (2954 sayılı TRT Kanunu, yıl, md. 19: 24):

> Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla, mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe

> konan ve halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek hükümet uygulamalarının; gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesini amaçlayan tanıtıcı radyo ve televizyon programları, Hükümet tarafından Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu dışında hazırlanır ve kurum tarafından haber bültenleri dışında yayınlanır ve bu yayının hükümet uygulamasının tanıtılması olduğu yayın sırasında belirtilir. Bu yayınların yayın süreleri ayda otuz dakikayı geçemez. Hükümet bu süreyi bir defada veya bir ayda toplam otuz dakikayı aşmamak üzere birkaç defada kullanabilir. Kullanılmayan süreler müteakip ay sürelerine eklenemez.

Kanunda yer alan bu madde, yeni bir düzenleme olmakla birlikte, TRT'nin kuruluşundan bu yana geçen süre içerisindeki yayınların bir incelemesi yapıldığı zaman, bu uygulamanın, kanun kapsamında olmamasına rağmen, uygulanmakta olduğu görülür. Daha önceden yasal olmadan yapılan bu yayınların, kanun kapsamına alınması, kurumun bu tür davranışlara girmesini önleyecek bir işleyiştir. Gerçi maddenin ilk bakışta siyasal iktidar için radyo ve televizyonun kullanılmasını sağlayıcı ve muhalefete eşit hak tanımayan bir içerikte olduğu söylenebilirse de maddede öngörülen şartlar, sınırlar iyi işletildiği ve titizlikle uyulduğu durumda, bu sakıncanın ortadan kalkacağı söylenebilir (Aziz, a.g.e.: 94).

Programın kurum dışında hazırlatılmasının öngörülmesi hükümetin TRT eleman ve cihazlarını arzu ettiği gibi kullanmasını önleme amacına yönelik bir düzenlemedir. Bazı televizyoncular ise 19. maddenin, iktidara böyle bir hak tanıyıp muhalefete tanımamasının, radyo ve televizyonun tarafgirliğini yasallaştırdığını ileri sürmüşlerdir. Hâlbuki 1950 yılından beri hükümetin icraatları radyodan ve televizyondan verilmektedir. Bu konuda prensip olarak partiler aynı görüşü, yani radyo ve televizyonun hükümetin icraatlarını tanıtması gerektiği görüşünü paylaşmalarına rağmen, sorunun uygulamadan çıktığı görülmektedir.

Menderes radyo mikrofonlarını parti faaliyetlerine kapatırken bile hükümetin icraatlarının yayınlanmasını, bunun dışında tuttu. Nitekim CHP de bu konuda farklı düşünmemişti.

Hükümete verilen bu hak ilk kez, kanunun yürürlüğe girmesinden 2,5 ay sonra 31 Ocak 1984 tarihinde yayınlanan 20 dakikalık bir tanıtıcı televizyon programı ile kullanıldı. "AVA" adlı bir yapımcı şirkete hazırlatılan ve hükümetin birkaç aylık icraatı çoğunlukla Başbakan Turgut

Özal tarafından anlatılan program kamuoyunda ve partiler arasında geniş yankılar uyandırmıştı. Nitekim DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı ile HP Genel Başkanı Necdet Calp TRT'ye başvurarak cevap hakkı istemişlerdir. Ancak kanun gereği, cevap hakkının ancak mahkeme kararı ile olabileceğini belirten TRT, 27. madde gereğince başvurunun Asliye Ceza Mahkemesine yapılmasını söylemiştir (Bkz. Yılmaz, TBMM, B.5, 17.4.1984, O.1: 300).

Nitekim Nejdet Calp 22 Şubat 1984 tarihinde görevlerini kötüye kullandıkları gerekçesiyle TRT Genel Müdürü ve diğer yetkililer hakkında Ankara Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunmuştur. Mahkeme Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne mensup 3 öğretim üyesinden müteşekkil bilirkişi raporuna istinaden şu kararı vermiştir (Bkz. TBMM, B.5, 17.4.1984, O.1: 302):

> Yukarıda sözü edilen bilirkişi raporunda da belirtildiği gibi, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu'nun 19. maddesi hükümete, TRT Kurumu'nun yayın esaslarına uymak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla mevzuat ve idari kararlarla yürürlüğe konan ve halkın katılmasıyla başarıya ulaşılabilecek olan hükümet uygulamaları usul ve esaslarının kamuoyuna tanıtılmasını amaçlayan tanıtıcı radyo ve televizyon programları hazırlayıp yayınlatma hususunda yetki vermiş bulunmaktadır.
>
> Yine, bilirkişi raporunda da belirtildiği gibi, Başbakan Turgut Özal'ın, 31 Ocak 1984 günü saat 21:00'de televizyonda görüntülü olarak yayınlanan konuşması, yasanın 19. maddesinde belirtilen bu esaslara tamamen uygun olup, bu konuşmanın televizyondan yayınlanmasıyla, Türk Ceza Yasası'nın 23 ve 240. maddelerinde düzenlenmiş bulunan görevi kötüye kullanmak veya görevi ihmal suçlarıyla başkaca herhangi bir suç oluşmayacağından, bu yayın dolayısıyla TRT kurumu genel müdürlüğü görevlileri hakkında kamu adına takibat yapılmasına mahal olmadığına, karardan bir örneğin müşteki Nejdet Calp'a tebliğine, itirazı kabul olmak üzere Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun 163 ve 164. maddeleri uyarınca karar verildi.

Muhalefet, bu gibi şikâyetlerden sonuç alamayınca bir adım daha ileri giderek bu konuda kanun teklifi hazırlamıştır. Ankara milletvekili Sururi

Baykal ve İstanbul milletvekili İbrahim Ural'ın hazırladığı kanun teklifini, TBMM Anayasa Komisyonu inceleyerek, teklifin reddine karar vermiştir. Kanun teklifinde hükümetin kanunun 18. maddesine dayanarak, belli konularda bildiri yayınlayarak halkı aydınlatabileceği, 19. maddenin yerinin 18. madde ile doldurulabileceği, dolayısıyla 19. maddenin kaldırılması gerektiği önerilmişti. Anayasa Komisyonu ise bu teklife şu cevabı vermiştir (Bkz. TBMM, B.53, 17.4.1984, O.1: 292):

> Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,
>
> Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nca 5 Mart 1984 tarihinde komisyonumuza gönderilen, İstanbul Milletvekili İbrahim Ural ile Ankara Milletvekili Sururi Baykal'ın 14 Kasım 1984 tarih ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 19. maddesinin yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi, Komisyonumuzca 5 Nisan 1984 tarihli toplantısında Devlet Bakanı Sayın Mesut Yılmaz'ın da katılmasıyla incelenmiştir.
>
> 14 Kasım 1983 tarihli ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 19. maddesi, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun, mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe konan ve ancak halkın katılımı ile başarıya ulaşabilecek hükümet uygulamalarının, gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsetilmesi amacıyla, cevap hakkı doğacak nitelikte olmamak ve siyasi menfaat amacı taşımamak kaydıyla, kendi yayın esaslarına uygun tanıtıcı radyo ve televizyon programları düzenlenmesini öngörmektedir.
>
> Teklif sahipleri, anılan maddenin siyasal çıkar amacıyla kullanılabileceğini, aynı kanunun 18. maddesine göre, hükümetin belli konularda bildiri çıkararak halkı aydınlatabileceğini ileri sürmektedir.
>
> Komisyonumuz, görüşmeleri sonunda, Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 19. maddesinin, hükümet çalışmalarının halka tanıtılması, mevzuat ve idari kararların kamuoyuna en iyi biçimde duyurulması amacıyla getirildiğini, maddede belirtilen kısıtlamalara uyulmadığında yasal yollara başvurmanın ve Türkiye Büyük Millet Meclisi denetiminin her zaman mümkün olduğu görüşünde birleşmiştir. Ayrıca, hükümet bildiri ve konuşmalarını hükümet bildirisi olduğunu açıklamak kaydıyla Türkiye Radyo ve Televizyon

> Kurumu'nca yayınlanması öngörülen, aynı kanunun 18. maddesinin kapsamının 19. maddeden farklı olduğu bu nedenle teklifte belirtildiği gibi 18. maddenin 19. maddenin yerini dolduramayacağı görüşü komisyonumuzca benimsenmiştir.
>
> Bütün bu nedenlerle komisyonumuz teklifin reddine karar vermiştir.

Aslında muhalefetin bu konuda kanun teklifi vermesinin birkaç nedeni vardı. Bunlar (Bkz. TBMM, B.53, 17.4.1984, O.1: 293);

1- Yasa, hükümete siyasi yönü ağır basan uygulamaların propagandasını yapma imkânı vermektedir.

2- Siyasi çıkar amacıyla kullanılmaktadır.

3- İktidar patisinin propagandasını yapma imkânı vermektedir.

4- Partiler arasında gözetilmesi gereken eşitlik ilkesine ters düşmektedir.

ANAP adına kanun teklifi üzerinde görüşlerini dile getiren Pertev Aşçıoğlu, maddenin iktidar partisinin propagandasını yapma imkânı sağladığı görüşüne karşılık, "Elbette ki bu hükümet, adı üstünde iktidar partisinin hükümetidir ve icraatı da bütün sevabı ve günahıyla iktidar partisini ilzam eder. Hükümetin yapacağı her hatalı hareketin ve her başarısızlığın faturası, elbette ki mensubu olduğu iktidar partisine çıkarılacaktır. Hükümetin her başarısının, her muvaffak olmuş icraatının sevabı da müsaade edin de iktidar patisinin kâr hanesine yazılsın. Bu, siz isteseniz de istemezseniz de, biz istesek de, istemesek de böyle olacaktır, eşyanın tabiatı icabı bir hadisedir, bundan daha tabii hiçbir şey yoktur." şeklinde görüş beyan ederken, kanunun partiler arasında gözetilmesi gereken eşitlik ilkesine ters düşmediğini ifade etmiştir (Aşçıoğlu, TBMM, B.53, 17.4 1984, O.1: 294).

HP'nin konuya yaklaşımı uygulamanın suistimal edildiği ve muhalefete yer verilmediği doğrultusundadır. Nitekim Aydın Güven Gürkan teklif üzerine yaptığı konuşmasında partisinin 19. maddeye yaklaşımını şu şekilde izah etmiştir (Gürkan, TBMM, B.53, 17.4.1984, O.1: 297).

> 19. madde, 'cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak' diyor. O halde Hükümet Halkçı Parti'nin ya da Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin adını ağzına almaz ise cevap hakkı doğmuyor demektir; ama hükümet kendi icraatı kanalıyla siyasal tercihlerini halka anlatmak imkânını elde etmektedir. Eğer Halkçı Parti'nin adını anmazsa, eğer MDP'nin adını anmazsa, benim de cevap hakkım

> doğmamaktadır; ama bu yansızlık mıdır? Sizin programınızdan fışkıran, sizin oylarınızla oluşmuş bir hükümetin siyasal tercihlerinden doğan uygulamaları anlatması, methetmesi, haklı göstermesi; fakat bu arada bizim hiç adımızı zikretmemesi, bizim kendi tercihlerimizi, kendi görüşlerimizi, kendi isteklerimizi, kendi modellerimizi anlatmamamıza neden olmalı mıdır? Bunu demokratik mi buluyorsunuz?
>
> Değerli milletvekilleri, ayrıca 19. madde halkın katılımıyla başarıya ulaşmasını icap ettiren, başarıya ulaşması mümkün olan konularda hükümetin bu hakkını kullanabileceğini söylemektedir; 'halkın katılımıyla' demektir. Ben bundan, okuma seferberliğini anlıyorum, ben bundan ekmek israfının önlenmesini anlıyorum, ben bundan enerji tasarrufunu anlıyorum, ben bundan turizm seferberliğini anlıyorum, ben bundan belki bir milli dış politikanın benimsenmesini anlıyorum; ama her ay muntazam bir biçimde muhalefet partilerine söz hakkı tanınmaksızın, hükümetin her siyasal tercihini uzun uzun, 30 dakika boyunca anlatmasını anlamak istemiyorum; ama yapılan bu mudur? Yapılan, halkın katkısını gerektiren ve ulusal nitelikteki bazı konuların halkın benimsetilmesine yönelik bir olgu mudur? Tabir o kadar açıktır ki, lütfen birlikte düşünmemizi istirham ediyorum; yasada diyor ki; 'halka benimsetilmesi için' ne demektir halka benimsetilmesi? Anavatan Partisi'nin siyasal tercihlerinin halka benimsetilmesi söz konusu değildir. Kanun, 'benimsetilmesi' tabirini kullandığına göre, ancak milli hedeflerin benimsetilmesi söz konusudur, yoksa bir parti programının ve onun icraatının benimsetilmesi değildir.

Aydın Güven Gürkan, kendilerinin ayda bir, 30 dakikalık bir televizyon programıyla hükümetin icraatlarını anlatmasını çok görmediklerini, hatta bu sürenin daha uzun olması gerektiğini ancak muhalefete de böyle bir hakkın tanınması gerektiğini ifade ederek şunları dile getirmiştir (Gürkan, a.g.k.: 297):

> Biz itiraf ediyoruz ki, halkımızın politik aydınlatılmasından, bilinçlendirilmesinden yanayız. Onun için aslında, hükümetin ayda kullandığı 30 dakikayı çok görmüyoruz. Mümkün olsa da 60 dakika olsa, mümkün olsa da 90 dakika olsa, mümkün olsa da bütün siyasal tercihlerinizi halka açık seçik anlatabilseniz. Biz bundan sadece

> güvence duyarız. Anlarız ki, bir demokratik parti halkla diyalogunu kurmuştur. Biz bundan ürkmeyiz. Bizim karşı çıktığımız nokta, hükümetin icraatının anlatılması noktası değildir. Bizim karşı çıktığımız nokta, aynı esneklikle, aynı sağduyuyla, aynı hakseverlikle bu hakkın muhalefet partilerine tanınmamasıdır. Bu demokratik midir?

MDP ise meselenin maddenin tamamen kaldırılması değil, yeni baştan tedvir edilmesi olduğu görüşünü benimsemiştir. Bugünkü uygulamaya göre hem haber bültenlerinde hükümetin her türlü faaliyetlerinin verilmesinin hem de yarım saatlik bir süre ile aynı konuları anlatan programların hazırlanmasının doğru olmadığını belirtmiştir (Kasaroğlu, TBMM, B.53, 17.4.1984, O.1: 299).

DYP de 19. maddenin iktidar tarafından siyasi menfaat sağlamak amacıyla kullanıldığını ileri sürmüştür. Hatta DYP Sinop milletvekili Yaşar Topçu Meclis'te gündem dışı yaptığı bir konuşmayla, olayı örneklendirerek, hükümetin yaklaşımının ne derece yanlış olduğunu açıklamıştır. Topçu konuşmasında şu görüşleri ileri sürmüştür (Topçu, TBMM, B.11, 20.1.1988, O.1: 481-483):

> Bakın, nasıl siyasi çıkar amacı güderek yapılıyor? 30 Aralık günü bir program yapılıyor. O programda Kütahya'nın Köprüören Köyü gündeme getiriliyor; aynı zamanda Manisa'nın Gördes ilçesinin Doğanpınar Köyü gündeme getiriliyor. Gübre yerine kerme kullanılarak ziraat yapılan binlerce köyün olduğu bir yerde, memlekette, Köprüören Köyü seçiliyor. 280 hanelik nahiye olan (bucak merkezi olan) bu köyden 108 aile Almanya'da çalışmaktadır. Almanya'dan dönüş yapmış olan 25 aileden bir tanesi bulunuyor ve 'Türk köylüsünün inanamayacaksınız ama durumu bu hale geldi' diye yayın yapılıyor. O zaman hükümetin şunu cevaplamasını istiyorum; sayın bakan biraz sonra buraya gelecek...
>
> O yayın hangi mevzuata ve kararnameye dayanıyor? Onu burada açıklamasını istiyoruz. TRT yönetimi, ikide bir 'Bu programlar bizim dışımızda hazırlanıyor' diyerek işin içinden sıyrılmaya kalkıyor.
>
> Diğer taraftan, Gördes'in Doğanpınar Köyü'nde bir tek traktör yokken, bir tek çamaşır makinesi yokken, köy, yüz binler, milyonlar kazanıyor ve bunun sonucu evleri çamaşır makineleri, bulaşık

makineleri, otomatik makinelerle dolu bir yer olarak gösteriliyor. Sizin söylediğiniz işlerin bandı var bizde; isterseniz gelin beraber seyredelim. Konuşturulan kızın babasının beyanı var.

Bir başka mevzua geçiyorum. 17 Ocak 1988 tarihinde, sayın başbakan, karşısında bir iktidar partisi (hem de divan üyesi) milletvekilini alıyor... İktidar partisi milletvekilinin hükümetle ne alakası var?

Milletvekili arkadaşımız o programda neden yer alıyor? Meclisin Başkanı'nı seçmesinin, hükümet uygulamasıyla ve hükümet kararlarıyla ne alakası var? Meclis, başkanını anayasaya göre seçmiyor mu? Meclis başkanını hükümet mi seçiyor? Hükümet mi seçti buradaki başkanlık divanını?

Yalnız ben size şunu söyleyeyim: Siz, bu kanunları böyle çiğneyerek, işinize geldiği gibi kullanırsanız; iktidar kimseye ebedi değil, bir gün başkasının eline geçer, sonra girecek delik ararsınız. Sıkıntı doğurur. Kanunların objektif uygulamasını bir kenara bırakırsanız başkaları gelir, onu kendi istediği şekilde uygular. Eğer, kanunlar yanlışsa, hükümetsiniz, bakın bir aydır boş oturuyoruz, birleşimler açılıyor kapanıyor, açılıyor kapanıyor, yeni tasarılar getirin konuşalım.

TRT'den sorumlu, dönemin Devlet Bakanı Mesut Yılmaz bütün bu eleştiriler üzerine yaptığı konuşmada "Asıl tartışma konusu yapılan, hükümetin bu konuda yararlanış biçimi değildir. Asıl tartışma konusu yapılan kanunun ta kendisidir... Bu kanunu biz çıkarmadık. Bu kanunu bugün Türkiye'de yürürlükte olan on bine yakın kanun gibi hazır bulduk. Bu kanunu hazırlayan hükümet bizden önceki hükümettir. O hükümet zamanında hazırlanan kanun tasarısında bu programların hükümet tarafından TRT Kurumu dışında değil, bizatihi TRT tarafından hükümet adına hazırlanması öngörülmüştü. Herhangi bir süre tahdidi de yoktu. Her akşam da bunu ekrana getirmek mümkündü. Daha sonra Milli Güvenlik Konseyi'nde kabul edilen nihai şekilde ise, bu programların hükümet tarafından TRT kurumu dışında belli esaslara göre hazırlanması ve ayda yarım saatlik süre ile sınırlandırılması esası kabul edilmiştir. Binaenaleyh, ortada bir yetki gaspı söz konusu değildir. Burada adeta kanunun bize verdiği bir yetkiyi niçin kullandığımız için eleştiriliyoruz. Hâlbuki bunun tam tersi daha mantıki olurdu. Eğer kanun bize bu yetkiyi vermişse ve biz o

yetkiyi kullanmamışsak, asıl o zaman bizi eleştirmeniz lazımdı" diyerek, bu yetkiyi kanunun kendilerine verdiğini ve bu hakkı kullanacaklarını vurgulamıştır (Yılmaz, TBMM, B.30, 2.2.1984, O.1: 513).

Özetle,siyasi partilerin bu programa ilişkin eleştirileri ve iktidarın yaklaşımı sonucunda şu sonuca varmak mümkündür: "İcraatın içinden" programı nispeten siyasi reklam filmi görünümüne sokulmak istenmiştir. Filmin jeneriğindeki arabalar, arabadan inişler, bakanların boy göstermeleri bir reklam filmi havası vermektedir. İktidar, bunun tersine, sadece maddenin emrettiği hükümler doğrultusunda bu programı hazırlatsaydı ve TRT kurumu da sorumluluğunu yerine getirseydi bu tür problemler ortaya çıkmayabilirdi.

5.11. Meclis Çalışmalarının, Radyo ve Televizyondan Verilmesi

2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu’nun 21. maddesi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlara ilişkin esasları belirtmiştir. Buna göre (Bkz. 2954 sayılı kanun, md. 21: 5);

> Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul çalışmalarını dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar.
>
> Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul toplantılarından (açılış, ant içme töreni gibi) canlı yayınlar yapabilir. Kurum, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü sınırlamalarına tabidir.

Kanunun bu konudaki yaklaşımı bu derece açık ve netken, TRT’nin bazı programlarında olduğu gibi, Meclis çalışmalarına ilişkin açıklamalarda da tarafgir davrandığı hatta muhalefetin sesini sık duyurmadığı ileri sürülmüştür. MDP milletvekili Doğan Kasaroğlu parlamentoda yaptığı bir konuşmada, "Milliyetçi Demokrasi Partisi’nin Meclis’e verdiği gümrükle ilgili genel görüşme önergesinin müzakereleri yapılırken, 20.30 bülteninde, ne böyle bir genel görüşme yapıldığı, ne Milliyetçi Demokrasi Partisi’nin bir önerge verdiği, ne de bu konuda sözcülerin konuştuğu belirtilmiş, görüşme sadece Sayın Bakanın birdenbire bir konuşması şeklinde verilip geçiştirilmişti" demiştir (Kasaroğlu, TBMM, B.33, 4.12.1984, O.1: 697).

DYP Milletvekili Murat Sökmenoğlu da konuya ilişkin verdiği soru önergesinde şu soruları sormuştur (Sökmenoğlu, TBMM, B.34, 2.11.1988, O.4: 552):

1- TBMM Genel Kurulu'nda muhalefet partilerine mensup milletvekilleri tarafından yapılan gündem dışı konuşmalara cevap veren hükümet üyelerini TV haber bülteninde uzun uzun ekrana getirip muhalefet milletvekillerinin ise ne isimlerini ne de konuşmalarının içeriğini vermeyen TRT'nin gayesi nedir?

2- Tek parti özlemi ile habercilik anlayışına sahip sorumlular hakkında ne gibi işlem yapmaktasınız? Yoksa bu anlayış cumhuriyet hükümetinin telkini ile mi olmaktadır?

3- Meclis içinden verilen haberde sadece bakanları ekrana getiren bu TRT mi çağdaştır? Bu TRT ile mi Türkiye çağ atlayacaktır?

Bu önergeye ilgili Devlet Bakanı, "Bakanların Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmalar haber değeri göz önünde tutularak, TV bültenlerinde yer almaktadır. Bu konuşmaların hangi vesileyle yapıldığı değil, içeriği önem taşımaktadır. Hükümet üyelerinin Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmalar, bilindiği gibi, bir konuda açıklama, gündem dışı konuşmaları cevaplandırma ya da bir tasarı ya da teklif üzerinde görüş açıklama biçiminde olabilmektedir. TV haber bültenlerine bu konuşmaların hepsinin yansıması mümkün değildir. Haber bültenlerindeki süre kısıtlığı yüzünden o gün içinde gelişen tüm olayların bir haber değeri süzgecinden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede, hükümet üyelerinin Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yaptıkları konuşmalarda, konuşmanın biçimi değil haber ölçüsü esas alınmaktadır. Kaldı ki sayın parlamenterlerin gündem dışı konuşmalarına da yer verilmektedir. Bu uygulamada, TRT'nin amacı günün gelişen olaylarının haber değerini göz önünde tutarak, ekrana getirmektir." sözleriyle cevap vermiştir.

Muhalefet milletvekillerinin, TBMM'ye vermiş oldukları meclis araştırması, genel görüşme ve gensoru önergelerinin radyo ve televizyondan kamuoyuna verilmemesi için, iktidarın TRT'ye baskı yaptığı, muhalefet tarafından ileri sürülmüştür (Bkz. TBMM, B.34, 2.11.1988, O.4: 552). Hükümet ise kendisinin TRT yayınlarına müdahale etme hakkının olmadığını, TRT'nin yayınlarını kendi takdirine göre yapmakta olduğunu ve yasal organlarıyla bunu denetlediğini ifade etmiştir (Bkz. TBMM, 31.10.1989, O.1: 130.).

Ayrıca dönemin TRT'den sorumlu Devlet Bakanı bu konuda sorulan bir başka soruya şu şekilde bir açıklama getirmiştir (Bkz. TBMM, 1.9.1985,

O.1: 33):

1- TRT Haber Merkezi, Meclis çalışmalarını 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 21. maddesi uyarınca özetleyerek kamuoyuna yansıtmaktadır.

Genel Kurul'da yapılan görüşmeler radyoda yayınlanan TBMM Bülteni'nde belirli ölçüler içerisinde ve belli kurallara uyularak özetlenmektedir. TBMM tutanaklarına aynen uygunluğu imkânsızdır.

Milletvekillerinin hükümete veya bir bakana yöneltilen soru önergeleri yayınlanırken, milletvekillerinin ismi ve sorusunun ne olduğu kısaca verilmekte ve bu soruya verilen cevap da yayınlanmaktadır.

Yöneltilen soruda verilen örnek incelenmiştir. Soruyu soran sayın milletvekili ile sorusu verilerek Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın cevabı yayınlanmıştır. Soru ve cevabın Meclis Bülteni'nde yayınlanması yıllardır yapılan uygulama doğrultusundadır.

2- TRT Haber Merkezi'nde haberleri denetleyen birçok kademe vardır. Bu kademelerde denenmiş, tecrübeli ve müdür düzeyinde yayıncılar bulunmakta, ayrıca, başkanlık makamı da son denetimi yapmaktadır. Bir haberin kaynaktan alınışından yayına verilişine kadar süren aşamada en az 5 kişi tarafından denetlendiği söylenebilir.

Ayrıca, merkeze geçilen haberler en az iki kaynaktan doğrulanmaktadır. Haberin önemine göre bu sayı daha da yüksek olmaktadır. TRT Haber Merkezi kendi içinde yeterli bir denetim mekanizmasına sahiptir ve yıllardır uygulanan işleyiş içinde haberciliğin kurallarına uygun, süratli çalışabilen bir denetim mekanizması kurulmuştur.

3- TRT Haber Merkezi'nin kurulmuş bulunan bu sağlam denetim mekanizması içinde yanlış haber yayınlanması hemen hemen mümkün değildir. Çünkü geçilen haberlerde doğruluğun sağlanması için gereken her şey yapılır. TRT Haber Merkezi'nin her gün yayınladığı pek çok haber sıkı ve süratli bir denetimden geçirilerek yayına verilir. Bu haberlerin yanlış olması ihtimali yüzde birden çok daha az bir orandadır. Ancak, mesleğin kendi kuralları içinde son

> derece ender karşılaşılan bir durum da olsa, yazılı basın da dâhil hiç hata yapılmaması düşünülemez.
>
> 4- Meclis Bülteni'ni hazırlayanlar TRT'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı içinde kurduğu ve yıllardır hizmet veren TRT Parlamento Haberleri Müdürlüğü'nde çalışan yayıncı kişilerdir. Bu büronun başında bir müdür ve iki müdür yardımcısı vardır. Bu kişilerin denetiminden geçen haberler merkezde yine denetime tabi tutulur.

Kimi parlamenterler de, demokrasinin ülkemizde tam anlamıyla yerleşebilmesi için, Meclis çalışmalarının özet olarak değil, canlı olarak televizyondan verilmesine ilişkin önerge vermişlerdi. Söz konusu önergeye cevaben Devlet Bakanı Adnan Kahveci "TRT'nin Meclis'teki tüm görüşmeleri ekrana getirmesinin çağdaş yayıncılıkla bağdaşmayacağını" ileri sürerek şöyle demiştir (Kahveci, TBMM, B.28, 1.3.1988, O.1: 219-220.):

> 2954 sayılı kanunun 21. maddesinde, 'Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar' hakkında düzenleme yapılmıştır. Söz konusu bu maddenin ikinci fıkrası, 'Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul toplantısından (açılış, ant içme töreni gibi) canlı yayınlar yapılabilir' hükmünü öngörmektedir.
>
> TRT, bu hüküm uyarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'ndan canlı yayınlar yapmaktadır. Önergede, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetlerin ve görüşmelerin naklen yayınından maksat, Meclis'in çalıştığı günler, çalışma saatinin başlangıcından, çalışanların bitiş saatine kadar geçen süre içerisindeki faaliyet ve görüşmelerin canlı yayınlanması ise, çağdaş yayıncılıkta böyle bir kural ve uygulama maalesef olmamaktadır. Nitekim demokrasinin beşiği olduğu iddia edilen İngiltere'de bile BBC kameraları dahi, ancak geçen hafta Avam Kamarası'na girebilmiştir. O da naklen yayın için değil, sadece çekim içindir. Yani, biz İngiltere'den çok daha önce bu kameraları Yüce Meclis'imizin içine soktuk ve gerektiğinde de kanun koyucunun belirttiği şartlar dâhilinde canlı yayın yaptık.
>
> Demek ki, demokrasimizin ilerlemesi ve halkın haber alma hürriyeti sadece parlamentodan devamlı naklen yayın yapmakla

sağlanamamaktadır. Kaldı ki, eğer devamlı naklen yayın yapılacaksa, bunun Genel Kurul gibi, komiteleri de kapsaması acaba gerekmemekte midir? Sadece genel kurulu mu, yoksa bütün komiteleri de mi yayınlayacağız? Ayrıca, BBC'nin Avam Kamarası'na gelmesi, Avam Kamarası'nda görüşülürken, şu konular gündeme getirilmiş, onları da araştırdık. Acaba, dinleyiciler locasında gösteri yapılmasına, bu uygulamalar teşvik eder mi? Oturumun hangi bölümünün yayınlanacağının iyi tespit edilmesi gerekmektedir.

Bütün oturumun yayınlanması için Türkiye'de TV-1'in bütün zamanını Salı, Çarşamba, Perşembe günleri genel kurul çalışmalarına ayırması gerekecektir; oturumun uzadığı saatlerde ve günlerde televizyonun bütün programını iptal etmesi de gerekecektir.

Bu açıdan, şunu sormamız gerekir: Televizyonun asli görevi nedir? Televizyon, genel kurulun bütün yayınlarını naklen yayınlayacaksa, esasında televizyon bütün yatırımlarını bugünden durdurabilir, bütün yapacağı şey, genel kurula üç dört kamera yerleştirip, bütün personelinin kıdem tazminatlarını ödeyip yahut da emekli ikramiyelerini ödeyip, kapı önüne koyabilir.

Fakat acaba bu ne ölçüde doğru olur?

Yine, İngiltere'de yapılan görüşmelerde, yapılan analizlerden bir tanesi de, naklen yayının, milletvekillerinin muhtevadan çok, gösteri yapmaya yönelik faaliyetlerini teşvik edeceğidir.

Meclis faaliyetlerini halkımızın takip etmesi konusunda, TRT zaten gördüğünüz gibi devamlı bir kamera bulundurmakta, önemli gelişmeleri halkımıza iletmektedir."

Öte yandan TRT kameramanlarının istediği zaman toplantı salonuna girip, kendine göre çekim yapması, istediği kişiyi banda kaydedip ekrana çıkarması veya istemediği kişiyi çekmemesi milletvekillerince eleştirilmiş ve konu Mecliste dile getirilmişti. SHP milletvekili Turan Beyazıt bu konuda bir düzenlemenin getirilmesini talep ederek, şunları dile getirmiştir (Beyazıt, TBMM, B.40, 12.12.1988, O.2: 236.):

Burası, birilerinin gelip, görüşmeleri görüntüleyeceği yer değildir, hiçbir zaman değildir, işin ciddi tarafı bu.

İkinci konu, Türkiye Radyo Televizyon Kanunu, benim değerlendirdiğim kadarıyla, bu kuruma Meclis müzakereleri konusunda diğer basından ayrı bir imtiyaz tanımamıştır.

Bugün, şimdi, bir gazeteci, foto muhabiri arkadaşımız, şuraya girse, resim çekse, bırakır mısınız? Bırakamazsınız, giremez çünkü.

O halde, TRT, canı istediği zaman, kendisine verilen talimata uygun olarak nasıl girer çıkar, Başkanlık Divanı'nın bundan nasıl haberi olmaz? Beni bağışlayın, bir tabir kullanacağım; ama bu kürsüde kullanılmaz bu tabir, burası Meclistir, burası falan yer değildir arkadaşlar...

Bugün, muhalefet gruplarının sözcüleri konuştu. Eğer bu TRT, dört dörtlük tarafsızsa, muhalefet gruplarının sözcülerinin de görüntüsünü tespit eder; bir saniye, iki saniye yansıtır; ama onlarınkini tespit etme, sayın bakan kürsüye çıkınca görevi ifaya gel... Bu TRT'nin tarafsızlığıdır.

Sayın başkan, zatı âlinize tenkidimi ve sitemimi tekrarlıyorum: Zatı âliniz, muhalefet sözcülerini görüntülemeyen TRT'yi, belki dikkatinizden kaçmış olabilirdi ikaz edildiği halde, salondan çıkarmayarak, hükümetin görüntüsünü almasına müsaade etmeniz suretiyle adaleti tesis etmediniz.

Oturumu yöneten başkan ise bu konuda kendisinin bir ihmalinin olmadığını belirtmiş ve hatta TRT'nin Başkanlık Divanı'ndaki üyeleri de görüntülemediğinden yakınmıştır (Bkz. TBMM, B.40, 12.12.1988, O.2: 238.).

Meclis Grup Başkanvekili de oturum sırasında yaptığı kısa bir açıklamada milletvekillerinin bu endişelerine ortak olmaktadır. Başkanvekili açıklamasında şunları dile getirmiştir (Bkz. TBMM, B.60, 28.1.1987, O.1: 224.):

TRT, Meclis'lerin çalışmalarını kendi keyfi usullerine göre yansıtamaz. Meclis'teki çalışmalarının, Meclis Başkanlığı'nın göstereceği direktif içerisinde yürütülmesi gerekir. Eskiden, ben şahsımdan misal vereyim, Cumhuriyet Senatosu'nda Başkanvekilliği yaptığım zaman, alınan görüntüler sadece ön sıralardan ibaret olmaz idi. Şimdi, kaç defa ihtar ettiğimiz halde, sadece ön sıralar gösteriliyor; arka sıralarda oturan milletvekilleri,

> sanki o birleşime veya oturuma katılmamış gibi görünüyor ve bunun için de muazzam şikâyetler alıyoruz.
>
> Şimdi, şuraya gelmek istiyorum: Meclis'i yöneten bir kişi vardır; Cumhuriyet Senatosu çalışmaları televizyona veyahut radyoya aksettiği zaman, "Falanın başkanlığında, falan divan üyeleri ile toplanmış" der ve böyle başlardı. Şimdi, yasak savulur gibi, saat 01.00'dan sonraki yayınlara konulmak suretiyle, Meclis görüntüleri ekrana getirilmektedir.
>
> Ben, sizlerden aldığımız güvence ile bu şekilde yayınlar devam ederse, kendi birleşimimde TRT'nin ekiplerini bu salona almayacağım arkadaşlar.

Gerçekten halkın seçtiği temsilcileri denetleyebilmesi için onların çalışmalarından haberdar olması gerekir. Bu demokrasinin icabıdır. Bu nedenle, TRT'nin bu konuda çok özel ve önemli bir görevi vardır. Olayı sadece Meclis'in televizyonda teşhir edilip edilmemesi olarak görmemek gerekir. Sorun halkın seçtiği insanların, çalışmalarını izleyerek onlardan haberdar olması ve parlamenterleri şu veya bu şekilde yönlendirebilme imkânının sağlanabilmesidir. Aksi takdirde halkın iradesinin Meclis'e yansıması söz konusu olamaz.

Meclis çalışmalarının yansıtılmasında ortaya çıkan sorunlardan biri de 2954 sayılı kanunun ilgili 21. maddesinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurul çalışmalarının radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde özetleyen yayın yapar" şeklinde ifade edildiği üzere, çalışmaların sadece radyodan verilmesinin öngörülmüş olmasıdır (Bkz. 2954 sayılı TRT Kanunu, md. 21.). Hâlbuki 359 sayılı kanun "Türkiye Büyük Millet Meclisi saati" başlıklı 13. maddesinde radyo ve televizyon şeklinde bir ayırım yapmadan, genel kuruldaki görüşmelerin yayınlanmasını öngörüyordu (Bkz. 359 sayılı kanun, md. 21).

Kanundaki bu yeni yaklaşım parti temsilcilerinin TRT'yi eleştirmesine neden oldu. SHP İzmir Milletvekili Kemal Anadol bu maddenin öngördüğü şekilde yapılacak yayınların gerçekte faydası olmayacağını ifade ederek şu görüşleri ileri sürmüştür (Anadol, TBMM, B.11, 20.1.1988, O.1):

> TRT Kurumu 21. maddedeki 'radyo' sözcüğüne dayanarak, Genel Kurul görüşmelerini sadece radyodan vermekte; Türkiye Büyük Millet Meclisi, birleşimine rastlayan gece saatlerinde radyo görüşmelerini özetlemektedir. Meclis görüşmelerini 21. maddedeki

> ‘radyo’ sözcüğüne sığınarak televizyona sokmayan TRT, aynı maddenin ikinci fıkrasında and içme ve açılış törenlerini, işine geldiği zaman, televizyonda yayınlayabilmektedir; ancak, televizyon, yasanın öngördüğü Meclis Saati’ne kapalıdır. Meclis Saati’nin radyodan yayınlandığı gecelerde, otobüs yolcularının dışında, nüfusumuzun tamamı televizyon izlemektedir. Kısaca, radyodan Meclis Saati yayınlanmasıyla yayınlanmaması arasında hiç fark yoktur; önem taşıyan televizyon yayınlarıdır.

Meclis çalışmalarının yayınlanmasına ilişkin ileri sürülen ve eleştirilen görüşlerden biri de "bu yayınların geç saatte verilmesi veya halkın rahatça izleyebileceği bir saatte verilmemesidir. Mehmet Akkılıç, "Meclis araştırmaları ve görüşmeleri vatandaşa yeterince intikal ettirilmiyor. Gece saat 10:00’da bir Meclis Saati vardır; ancak o saatte herkes, yüzde doksan televizyon seyrettiği için kimse dinlemiyor. Herhalde kendileri de katılırlar buna. Binde beş nüfus ancak dinliyor; o da yolda olan televizyonu olmayan kimseler dinliyor. Acaba bunun için bir şey, bir imkân düşünüyorlar mı? Vatandaşımız Meclis’in çalışmalarını gerçekten izlemek, dinlemek istiyor; buna dair bir çalışma var mı? Bir açıklama yapabilirler mi?" diyerek hükümetin konuya yaklaşımının ne olduğunu açıklamasını ve bu konuda yeni bir çalışmanın olup olmadığını öğrenmek istemiştir (Akkılıç, TBMM, B.33, 4.12.1984, O.1: 704.).

Hükümet, partilerin bu şikâyet ve taleplerini cevaplandırırken, TV’nin Meclis çalışmaları ile ilgili haberlere, haber bültenleri içerisinde yer verdiğini, siyasi parti liderlerinin beyanatlarını halka ilettiğini belirterek, üstü kapalı olarak, televizyonda Meclis çalışmalarının arzu edilen ölçü ve şekilde verilmesine ilişkin talepleri geçiştirmeye çalışmıştır. Dönemin TRT’den sorumlu Devlet Bakanı Adnan Kahveci hükümetin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir (Kahveci, TBMM, B.11, 20.1.1988, O.1: 484):

> TRT, demokratik sistemin sağlıklı işlerliği açısından, parlamento ve siyasi partilerle, millet arasında köprü olmakla mükelleftir. Kurum hiçbir zaman bu organlara karşı ilgisiz kalamaz. Kurum, yüce Meclis’te ve siyasi partilerde olup biteni, Meclis’in ve siyasi partilerin çalışmalarını aksettirmeyen bir kitle haberleşme vasıtası olamaz; siyasi partileri birbirine düşürücü yayınları kamuoyuna ulaştırmaya yardımcılık görevini de yapamaz. Bunlar bizim hükümet olarak benimsediğimiz görüşlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında meydana gelen her olay (bu oturumdaki gibi) TRT tarafından titizlikle takip edilip, yayınlanmaktadır. Komisyonların ve genel kurulun çalışmaları yanında, siyasi partilerin grup toplantıları, grup sözcülerinin Meclis gündemindeki konularla ilgili açıklamaları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her toplantı gününde, TRT'nin mikrofon ve ekranlarına getirilmektedir.

Meclis'in çalışmaları hakkındaki haberler, haber bültenleri içinde tam bir tarafsızlıkla sunulmaktadır. Şunu belirtmek isterim: Hükümet programı görüşmeleriyle ilgili yayınlarda da bu yıl yeni bir tarzda, kürsüde dile getirilen görüşler, televizyonda canlı yayın olarak 10 saatin üzerinde yayınlanmıştır. Bunu bilhassa hatırlatmak isterim.

TRT, yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden yaptığı bu yayınlarla yetinmemiş, değişik partilere mensup sayın milletvekillerinin Meclis'i temsilen katıldıkları forumlarda, toplantılarda, hatta milletlerarası forumlarda, onlara özel ekipler tayin ettirmiş ve özel yayınlar yapmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerimizin Meclis içindeki faaliyetleri bu şekilde aksettirilirken, partilerin Meclis çatısı dışındaki çalışmalarının değerlendirilmesinde de aynı tutumun muhafaza edildiği görülmektedir.

Bu cümleden olarak, muhalefet partilerinin özellikle sayın genel başkanlarının her zemindeki faaliyetlerinin, TRT tarafından takip edilmekte, duyurulmakta olduğu bir gerçektir.

Mesela, muhalefet partilerinin sayın genel başkanlarının yurt içindeki gezileri, katıldıkları toplantılar, özel ekiplerle günü gününe takip edilerek, görüntüleri, çoğunlukla sesleri ile birlikte ekrana getirilmektedir.

5.12. Seçimlerde Radyo-Televizyonun Kullanılması

Seçim Kanunu'nun sağladığı görüntülü ve sesli propaganda yayını yapma imkânı özellikle 1980'den sonra halkın gerek partiler ve gerekse liderler hakkında daha görsel bilgi edinmelerini sağlamıştır.

1983 genel seçimlerinde ANAP, seçmenlerce hiç tanınmayan bir siyasi parti olarak seçimlere katılmıştı. Milli Güvenlik Konseyi'nce seçime katılmasına izin verilen Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) de ANAP'la aynı durumdaydı. Bu bakımdan 1983 seçim kampanyası sırasında seçime katılan partilerin tanıtılması ve tanınması bakımından kitle iletişim araçlarına çok iş düşmüştür. Radyo ve televizyon haberlerinde kampanyalara yer verilmiş, bundan daha da önemlisi liderlerle açık oturum düzenlenmiştir (Tokgöz, 1990: 264). 22 Ekim 1983'te seçime katılan partiler açık oturum düzenlemişlerdir. Açıkoturuma MDP adına Turgut Sunalp, HP adına Nejdet Calp ve ANAP adına Turgut Özal katılmıştı. Televizyonda renkli ve canlı olarak saat 21:10'da yayınlanan açık oturumun ilk bölümünde, genel başkanlar programın yöneticisi Hüsamettin Çelebi'nin sorularını cevaplandırdı. Açık oturumun diğer bölümleri ise 23, 24 ve 25 Ekim günlerinde yapıldı (Cankaya, 1990: 60; Milliyet, 23 Ekim 1983).

Açıkoturumdan hemen bir gün sonra Milliyet gazetesi küçük çaplı bir kamuoyu araştırması yaptı. Buna göre izleyicilerde Sunalp'ın sinirli birisi olduğu izlenimi hissedilirken, Özal'ın taktik ve politik açıdan daha dikkatli olduğu kanaati oluşmuştur. Bu açık oturumdan sonra izleyicilerin %57,7'si bu programın siyasi kararlarına yardımcı olduğunu, %42,7'si ise kararlarına etki etmediğini ifade etmiştir. Daha da önemlisi bu ilk açık oturum programından önce oy oranı %20,7 civarında seyreden ANAP'ın oylarının %27,3'lük bir seviyeye yükselmiş olmasıdır (Bkz. Milliyet, 23-28 Ekim 1983).

Özal'ın diğer liderlere oranla daha tutarlı olması, onu kamuoyunda daha itibarlı bir duruma çıkarmıştır. Nitekim DYP Sinop Milletvekili Yaşar Topçu Meclis'te yaptığı bir konuşmada bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Topçu, TBMM, B.28, 1.3.1988, O.1: 238.):

> 6 Kasım 1983 seçimlerinde, Sayın Genel Başkanınızı, TRT, Türk kamuoyunun karşısına çıkarmasaydı, Halkçı Partinin o zamanki sayın lideriyle, Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin o zamanki sayın lideri karşılaştırılmasıydı, Türk vatandaşı sizin liderinizi mukayese etme imkânı bulamasaydı, siz iktidar olarak bu sıralarda oturabilir miydiniz? Oturmuyor muydunuz? ... Çoktan seçimi kaybetmiştiniz. Türk vatandaşı doğruyu orada öğrendi.

Gerek liderlerin açık oturumlara katılmaları ve gerekse, siyasi partilerin propagandaları ve bu propagandalarda görüntü kullanabilmeleri (Anayasa

Mahkemesi Kararları Dergisi, 1989: 246.) Türk siyasi hayatı bakımından önemli bir yenilikti. Bu uygulamalar, halkın liderlerin şekillerini, hal ve hareketlerini, ayrıca jest ve mimiklerini görerek onlar hakkında daha iyi karar almalarını sağlamıştır. Çünkü bir insanın sadece sesini dinlemek, o kişi hakkında kanaat oluşturmak için yeterli olmayabilir. Liderin jest ve mimikleri ifadelerinin samimi olup olmadığına, tutarlılığına ve hatta kişiliğine ışık tutabilmektedir. Bu nedenle görüntü unsuru kimi liderler için artı puan getirirken, kimileri için de olumsuz etki yapabilir.

Nitekim yapılan araştırmaların bir kısmı seçmenlerin seçim kampanyalarında adaylar ve sorunlar hakkındaki bilgilerinin çoğunluğunu televizyonda yayınlanan siyasal reklam filmlerinden sağladıklarını ileri sürmüşlerdir. Televizyondaki siyasal reklamların seçmenlerin ilgisini arttırdığı, adayları daha iyi tanıttığı, seçimler hakkında bilgisi olmayanları ikna ettiği, oy vermeye geç karar verenleri karar vermeye ittiği, daha önceden karar verenlerin oy verme kararını ise pekiştirdiği gözlemlenmiştir (Tokgöz, a.g.m.: 261-262).

Parti liderlerinin 1983'te başlattıkları açıkoturum geleneği sık sık olmasa da daha sonraki dönemlerde de devam etti. (HP ve SODEP birleşerek SHP oldu. MDP de ANAP'a katıldı.) 18 Nisan 1989 günü TBMM'de grubu bulunan üç siyasi parti lideri saat 21.45'te 2 saat süren bir programa katılmışlardı. Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in yönettiği "Liderlerin Gözüyle Türkiye 89" adlı canlı yayınlanan açıkoturuma, Başbakan Turgut Özal, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel katılmıştı (Cankaya, 1990: 73.).

Görüntülü reklamları ve siyasi propagandaları kendileri için önemli bir seçim kazanma yolu olarak gören ANAP "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun"da yeni bir düzenleme yaparak, radyo ve televizyonda partilere paralı reklam imkânı tanınması yolunda kanun hazırlamıştı. Nitekim o dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren siyasi partilerin radyo ve televizyondan paralı propaganda yapmalarının anayasaya aykırı olacağı gerekçesiyle bu öneriyi reddetmişti. Evren gerekçede, böyle bir düzenlemenin anayasanın eşitlik ilkesine ters düştüğünü ve TRT Kanunu'nda reklam yayınlarında siyasi propagandanın yapılamayacağı hükmü mevcutken bu kez böyle bir uygulamaya gidilmesinin kanunlara ve anayasaya ters düştüğünü ifade etmiştir (Milliyet, 7 Ocak 1987).

Nitekim Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, siyasi içerikli propagandaların gerek etkili olması gerekse siyasetin tarafsızlığı ve seviyeli olması düşüncesinden hareketle 26 Mart yerel seçimlerinden sonra bir rapor hazırlamıştır. Raporda Merhaba Politika adlı programında Çetin Altan'ın sorularıyla konuşmacıları politikacılar aleyhine konuşmaya zorladığı belirtilmektedir. Seçim programı gibi özel ve büyük programlarda görevli spikerlerin bu tür programlar için yeterli olması gerektiği de vurgulanan raporda, Aziz Üstel'in sunduğu Seçmen Konukları bölümü de eleştirildi. Ayrıca raporda, "Karikatürize edilmiş, cahil, çıkarcı, hayalci politikacı tiplerinin, kitlelerin kendi iradesiyle seçerek göreve getirdiği yerel yöneticilerin belirlendiği bir günde ekrana yansıtılması, demokratik gelişmenin gerekleriyle ve toplumsal hoşgörüyle bağdaştırılamamıştır" denilmiştir (Milliyet, 28 Nisan 1989).

Kısaca, televizyonun siyasi partilere, onların görüntülerine ve liderlerine açılması sonucunda, halkın politikacıları tanıma imkânı da artırılmış oldu. Radyo ve televizyonun kamusal alan olarak işlev görmesi neticesinde köy köy gezen politikacılar, bu yeni platformu kullanarak daha kolay bir şekilde, zaman sıkıntısı çekmeden, çizgi ve hedeflerini halka anlatabilme imkânına kavuşmuş oldu.

5.13. 1991 Seçimlerinde Siyasi Parti ve Radyo-Televizyon İlişkisi

ANAP 20 Ekim genel seçimlerinde bir taraftan TRT'nin imkânlarını iktidar baskısıyla kendi lehinde kullanırken diğer taraftan da başlangıçta Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlunun ortağı olduğu Star-1 televizyonundan yararlanarak büyük bir avantaj sağlamıştı. Bu durum karşısında TRT boy hedefi olurken siyasi partiler Star-1'e karşı temkinli yaklaşıp ona reklam veriyordu. TRT'de yayınlatılması mümkün olmayan bazı reklamlar Star-1 televizyonunda yayınlatılıyor ve bu durum karşısında siyasi partiler birbirlerini suçluyordu. Bu çekişme sırasında bütün siyasi partiler TRT ve özel televizyon konusunda vaatlerini sergilerken TRT'yi özerkleştireceklerini ve özel televizyon kanununu çıkaracaklarını açıklıyordu.

Yapılan açıklamalarda, Başbakanlık Basın Merkezi ile TRT Haber Dairesi arasında doğrudan bir hat kurularak ANAP haberlerinin başbakanlık onayıyla yayınlandığı iddia edilmişti. Bunun üzerine TRT yetkilileri ise bu

iddialar karşısında "Bu söylentiler haber politikamızdan memnun olmayanlar tarafından çıkartılıyor." şeklinde cevap vermişlerdir.

Seçim yaklaşırken TRT haber bültenlerinde dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, kabine üyeleri ve ANAP yöneticilerine ayrılan süre dikkat çekici boyutlara ulaşmıştı. Ekim ayının ilk haftasında TRT haber bültenlerinde ana muhalefet partisine 13 dakika yer verilirken, DYP'ye 24 dakika ayrılmıştı. 1991 yılı Ekim ayının ilk haftası baz alınarak yapılan bir araştırmaya göre, TRT haber bültenlerinde, Mesut Yılmaz 35 dakika 30 saniye ekranda görünerek Turgut Özal'dan sonra ekran rekoru kıran ikinci lider oldu. TRT Başbakan Mesut Yılmaz ile ilgili haberlere hem bülten içindeki Seçime Doğru bölümünde hem de haberler içinde ekran hakkı vermişti. Diğer siyasi partiler ise sadece Seçime Doğru içinde görüşlerini aktarabildiler. Mesut Yılmaz Samsun yakınlarındaki Derebent Barajı açılış töreni nedeniyle 12 dakika ekrana gelerek bir bültende en fazla konuşmayı yapan lider olmuştu. Mesut Yılmaz'ı her gün en az 6-7 bakan izliyordu. ANAP'lı bakanlar söz konusu hafta içinde 35 dakika ekranı kullanmışlardı. 28 Ekim 1991 tarihli TV 1 20.00 ana haber bülteninde sırasıyla dönemin ANAP Genel Başkan Yardımcısı Halil Şıvgın, Devlet Bakanı Fahrettin Kurt ve Başbakan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli ile ilgili haberler yer almıştı (Cumhuriyet, 8 Ocak 1991).

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in yaptırdığı bir araştırmaya göre son bir yıl içinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal 31 saat, ANAP Genel Başkanı (Akbulut-Yılmaz) 13 saat, Türk Kadınını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı Başkanı bir saat, SHP 6 buçuk saat, DYP ise 5,5 saat TRT televizyonunun haber ve haber programlarında yer almıştı (Cumhuriyet, 8 Kasım 1991).

TRT'de siyasi partilere ayrılan bölümde ANAP 50 dakika, SHP 40 dakika, DYP 30 dakika, RP-DSP-SP 20'şer dakika ekrana gelmişlerdi. ANAP dışındaki siyasi partiler bu duruma itiraz ederek bu sürelerin eşit olmasını istemişlerdi. Ancak partilerin çabaları bu eşitliği sağlamaya yeterli olmamıştır.

Star-1 televizyonunda yayınlanan ANAP'ın terörle ilgili reklamlarına, DYP ve MÇP (Milliyetçi Çalışma Partisi) sert tepki gösterdi. Bu nedenle DYP Star'daki reklamlarını geri çekti. Ayrıca Star-1 televizyonu sahibi Cem Uzan'a bir telgraf gönderen Süleyman Demirel, olayı kınarken, MÇP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş de yasal yola başvuracağını açıkladı. Bu

tepki sonucu Star-1 televizyonu ANAP’ın terörle ilgili reklamlarını yayından çekme kararı aldı.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal da ülkenin çeşitli yerlerinde konuşmalar yapmış ve açıkça iktidarı destekleyici açıklamalarda bulunmuştu. TRT’nin Özal’ın bu konuşmaları aynen yayınlaması muhalefetin sert eleştirisine neden olmuş, Özal’ın konuşmaları da siyasi parti liderleri gibi seçim yasağına alınmıştı.

Radyo Televizyon Yüksek Kurulu TRT’nin bu durumu ve gazetelerde yer alan "TRT haberlerine Başbakanlık denetimi yapıldığı" yolundaki haberler üzerine, TRT Genel Müdürlüğü’ne bir uyarı yazısı göndererek, seçim döneminde siyasi tarafsızlık ilkesine uyulması konusunda titizlik gösterilmesini istemişti. Ayrıca RTYK Başkanı Yılmaz Büyükerşen, basına çıkan bu haberlerin doğruluğu kesinleştiğinde, TRT Genel Müdürü’nün görevden alınması için hükümete teklifte bulunacağını belirtmişti. TRT Genel Müdürü bu gibi spekülasyonlara konu edilirken, muhalefet iktidara geldiklerinde TRT Genel Müdürünü değiştireceğini ve TRT’yi yeni bir statüye kavuşturacağını vadetmişti.

SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ertuğrul Günay, haberlerde tarafsızlık ilkesinin çiğnendiği gerekçesiyle TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem, TV Daire Başkanı ve Haber Dairesi Başkanı hakkında suç duyurusunda bulunacağını açıklamıştı. Ayrıca Günay, Ekim ayı başından beri TRT’nin açıkça ANAP’ı kayırdığına dikkat çekmişti (Cumhuriyet, 11 Ekim 1991).

SHP’den sert bir hareket de Denizli Milletvekili Adnan Keskin’den gelmişti. Keskin, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na başvurarak Ulaştırma Bakanlığı, TRT ve Star-1 yetkilileri hakkında "seçimlerin dürüstlük ve eşitlik ilkelerini çiğnedikleri gerekçesiyle" suç duyurusunda bulundu. Söz konusu dilekçede "TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem’in iktidar partisinin seçim yasaklarını çiğneyen, seçimlerin eşit ve tarafsız bir ortamda yapılmasına gölge düşüren görüntülü haber ve yayınlar nedeniyle suç işlediği savunuluyordu (Cumhuriyet, 8 Ekim 1991).

Refah Partisi de iktidara geldiğinde TRT’nin yayın anlayışını değiştireceğini ve TRT’yi millileştireceğini, milli ve dini değerlere ters düşen yayınlara son vereceğini açıklamıştı.

Acaba 20 Ekim genel seçiminden sonra durum değişti mi? Veya 20 Ekim genel seçiminden önce TRT’ye veryansın eden muhalefet iktidara geldiğinde TRT’nin yaptığı bu haksızlığı veya yanlışları düzeltti mi veya

düzeltme yolunda adım attı mı? Bu sorulara cevap verebilmek için basında çıkan konu ile ilgili haberlerin incelenmesi gerekmektedir.

4 Kasım 1991 tarihinde basında çıkan bir haber oldukça ilgi çekicidir: "TRT, Demirel'le dirsek temasında" başlığını taşıyan haber şöyle devam etmektedir: TRT Genel Müdürlüğü için adı geçenler arasında DYP Milletvekili adayı Ali Baransel, gazeteci-yazar M. Yaşar Bostancı ve Ertan Karasu bulunuyor. TRT yapısını koalisyon hükümetine hazırlıyor. Kurum TRT genel müdürünü doğrudan Bakanlar Kurulu'nun atamasına imkân tanıyan yasa değişikliği taslağı üzerinde çalışıyor... Seçimden kısa bir süre sonra DYP ile dirsek temasına başlayan TRT üst yönetimi, Süleyman Demirel'in TRT'de ayda bir açık oturum yapılması ve kurumun daha özgür bir yapıya kavuşturulmasına yönelik açıklamalarından sonra bir dizi hazırlığa girişti... TRT kaynakları, Genel Müdür Erdem'in görevinde kalamayacağına kesin gözüyle bakıyor..." (Cumhuriyet, 4 Kasım 1991). Daha sonra Ali Baransel RTYK'ye öneriliyor ve Cumhurbaşkanı bu öneriyi onaylamıyordu.

İktidar, daha önceleri tarafsız davranmıyor dediği TRT'nin tarafsızlığını sağlayacak çalışmalar yapacağı yerde işe genel müdürden başlamaya niyetleniyordu. Ama yetkililer bu işin zor olacağının da farkındaydılar. O nedenle TRT yetkililerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya zorlamak partilerin ilk politikası oldu.

Devlet Bakanı Cavit Çağlar 12 Kasım'da basına yaptığı bir açıklamada, kendi dönemlerinde TRT'nin yasal sınırları çerçevesinde yayın yaptığı görüşünü onaylıyordu.

6 Aralık 1991 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Ecevit'ten TRT'ye protesto" başlığı altında yayınlanan bir haberde Bülent Ecevit'in TRT'yi Başbakanı ziyaretiyle ilgili bir haberden dolayı protesto ettiğini bildiriyordu. Ecevit açıklamasında "TRT sadece Başbakanı ziyaretim sırasındaki övgü sözlerimle iyi dileklerimi yayınladı, görüşmemizin içeriği ile ilgili haberlere hiç değinmedi. Oysa basın toplantısındaki açıklamalarım Türkiye'nin bazı yaşamsal sorunları ile ilgili uyarılarımı ve çözüm önerilerimi içeriyordu... TRT'nin bu davranışını protesto ediyorum" diyordu (Cumhuriyet, 6 Aralık 1991).

8 yıl iktidarda bulunan ve özellikle 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde TRT'yi dilediği gibi kullanan ANAP, iktidarın daha ilk ayında, henüz hiçbir şey belli değilken, bu kurumdan yakınmaya başlamıştı. ANAP'lılar yaptıkları birçok açıklamada "TRT tarafsızlık ilkesini çiğniyor" feryadında

bulundular. Genel seçimden önce DYP ve SHP'liler ellerine kalem alıp kimin ekrana kaç dakika çıktığını hesap ederken şimdi de artık aynı işi ANAP'lılar yapmaya başladı.

4 Aralık 1991 tarihinde ANAP Grup Başkanvekili Mustafa Kalemli düzenlediği basın toplantısında "TRT yayınlarında çifte standart uygulanmaktadır... TRT, DYP'nin grup toplantılarını ve açıklamalarını gayet geniş vermekte, bizim grup toplantılarımız ve açıklamalarımız makaslanmaktadır... Bunu protesto edeceğiz... Bu tutumuyla TRT tarafsızlık ilkesini çiğnemektedir..." diyerek TRT hakkında kanaatlerini sergiliyordu. Yine ANAP'lıların yaptığı bir araştırmaya göre son yirmi günde (10-30 Kasım arası) TRT ekranlarında Demirel 3,5 saat, Cumhurbaşkanı 22 dakika, Mesut Yılmaz ise 25 dakika yer almıştı. Kerim Aydın Erdem'i kendi dönemlerinde ve kendi istekleriyle genel müdürlüğe getiren ANAP'ın bu haykırışı beklenmeyen bir sonucun hayal kırıklığıyla karşılanışının ifadesiydi.

DSP Genel Başkanı Ecevit, partisinin Bakırköy ve Bağcılar'da 15 Aralık 1991 tarihinde düzenlediği toplantıda "TRT'nin DSP'yi yok saydığını ve sesini kıstığını" iddia ederek hükümetin buna lakayt kalmamasını istemişti.

8 Ocak 1992 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde "Muhalefet TRT'nin peşinde" başlığı ile yayımlanan haber oldukça ilgi çekicidir. ANAP genel merkezi kendilerine yer verilmediği gerekçesiyle şöyle diyordu: "RP haftada bir saat manevi yayın için yasa önerisi hazırladı. TBMM Başkanı Cindoruk da kısa süre sonra TRT tekelinin kalkacağını söyledi... ANAP Genel Merkezi son iki ay içerisinde siyasi parti lider ve yöneticilerinin ekranda ne kadar yer aldıkları konusunda bir araştırma yaptı. Bu araştırmaya göre DYP ekrandan 31, ANAP ise 1 saat yararlanabildi... Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan TRT haber bültenlerinde siyasi partilere eşit oranda yer verilmesi ve bütün kanallarda haftada en az bir saat dini yayın yapılması için yasa önerisi verdi... Erbakan TRT haberlerinde parti eşitliğinin sağlanabilmesi için haber dairesinde siyasi partilerden birer temsilci bulunmasını önerdi... Erbakan ayrıca TRT'yi sirk aynasına benzeterek 'TRT uzunu kısa, şişmanı zayıf gösteriyor' dedi."

Bu arada bir tavır da Cumhurbaşkanı'ndan geldi. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kendisini dilediği gibi ekrana getirmediği için, TRT'yi RTYK'ye şikâyet edeceği iddia edilmişti. Cumhurbaşkanlığı basın sözcüsü Kaya Toperi, 2 Ocak 1992 tarihinde düzenlediği basın toplantısında,

Özal’ın TV ekranına çıkmamaktan rahatsızlık duyduğunu ifade ederek şöyle devam etti: TRT son zamanlarda tamamen tek yanlı olarak birtakım mülakatlara ve açık oturumlara yer vermektedir. Burada da sayın Cumhurbaşkanı’nın kendisini savunma olanağı olmadan bu tür program hazırlanması doğru olmasa gerekir. Bu konuda RTYK’ye gerekli girişim yapılacaktır."

RTYK yetkilileri, Cumhurbaşkanı bu durum karşısında kendilerine yazılı şikâyette bulunduğu takdirde, TRT kanununa göre, Kurul’un müeyyide tatbik gücü olmadığını, TRT’ye direkt müdahale edilemeyeceğini, ancak şikâyet konusu çerçevesinde RTYK’nin tavsiyede bulunabileceğini dile getirmişti.

Ayrıca bu durum nedeniyle TRT yetkilileri siyasi parti liderlerinden, Cumhurbaşkanı’na cevap hakkını verecek konuşma yapmamalarını rica ederler. Aksi takdirde Özal’a cevap hakkını kullanma hakkı doğacağını bildirirler. Nitekim de öyle oldu. 3 Ocak 1991 tarihinde yayınlanan Soru Yağmuru programına katılan Süleyman Demirel’in kendisine cevap hakkı doğuracak konuşma yaptığını bildiren Özal, TRT’ye başvurarak bir hafta sonraki aynı programa diğer bir parti temsilcisinin değil de kendisinin katılmasını talep eder. Nitekim Özal’ın bu talebi yerine getirilerek Mesut Yılmaz’ın katılacağı programa Özal davet edilir.

Belli ki TRT yönetiminin muhalefete ve Özal’a beslediği bu tutum iktidar tarafından memnuniyetle karşılanıyordu. Çünkü bu olaylar olup biterken iktidar kanadından hiçbir açıklama bile gelmemişti. 17 Aralık 1991 tarihinde Sabah gazetesinde çıkan bir haber de bu görüşü doğrulamaktadır. Söz konusu haber aynen şöyledir: "TRT Genel Müdürü şimdilik kalıcı. DYP-SHP koalisyon hükümetinin TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem’den daha fazla şikâyetçi olmadığı ve görevden alınması konusunda acele davranmayacağı bildirildi. Son bir aylık çalışması başarılı bulunan Erdem’in özel televizyona olanak sağlayan yasa çıkarılıncaya kadar görevde kalacağı kaydedildi... Bu gelişme üzerine hükümetin yeni bir TRT Genel Müdürü arayışına şimdilik nokta koyduğu bildirildi."

Basında çıkan bu beyanat ve haberlerden anlaşıldığı gibi, iktidar partisi TRT’yi sürekli kendi çıkarları doğrultusunda kullanırken muhalefet buna veryansın etmektedir. Ama ne yazık ki muhalefette olan parti sonraları iktidara geldiğinde verdiği vaatleri de unutarak aynı hatayı sürdürmekten kendini alıkoymamaktadır.

Bu konuda dikkati çeken nokta, iktidarın TRT’yi istediği gibi çıkarlarına alet edebilmesidir. Kurumun iktidardan yana tutum izlemesi çalışanların yasal statüsünün bir sonucudur. Bu statü değişmediği müddetçe bu gibi durumların devam etmesi de kaçınılmazdır.

5.14. Siyasi Partilerin Özel Televizyona Bakışları

Bu bölümde 20 Ekim 1991 genel seçiminden önce ve sonra, siyasi partilerin mevcut özel televizyonlara (Star-1, Mega-10) bakışları ele alınacaktır.

20 Ekim genel seçiminden önce Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın oğlunun da ortağı olduğu Star-1’in yayınladığı ANAP’ın terör filmi ve seçim kurallarına aykırı hareketi muhalefetin sert eleştirisine neden olmuştu. Bu durum karşısında SHP kendi özel televizyonunu (Mega-10) kurarken DYP, DP, DSP ve SP ise Star-1 televizyonundan yararlanıyor ve bir yandan da Star-1’in açıkça ANAP taraftarı bir politika izlemesini eleştiriyordu. Hatta korsan olarak niteledikleri bir televizyonla, çıkarları gereği, ilişki içine giriyorlardı.

Star-1’in bu yanlı tutumu nedeniyle Denizli SHP Milletvekili Adnan Keskin, Yüksek Seçim Kurulu’na başvurarak "Seçim yasaklarını çiğneyen Özal ve Star-1’in yayınlarının durdurulmasını" talep etmişti. Daha sonra söz konusu başvuruyu değerlendiren YSK şu açıklamayı yaptı: "Bizim yasaklama yetkimiz yok. Bu konuda görev Cumhuriyet Savcılığı’nındır. Biz suçluyu takip edecek müessese değiliz."

Yüksek Seçim Kurulu’nun bu cevabi yazısı sonucunda Adnan Keskin Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na başvurarak, Ulaştırma Bakanlığı, TRT ve Star-1 yetkilileri hakkında, seçimlerin dürüstlük ve eşitlik ilkelerini çiğnedikleri gerekçesiyle, suç duyurusunda bulundu. Adnan Keskin dönemin Ulaştırma Bakanı Sebahattin Yalınpala, Bakanlık Müsteşarı Hamit Cemiloğlu, TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem, PTT Genel Müdür Vekili Osman Gözüm, Star-1 koordinatörü Yekta Okur ve Ahmet Özal’ın bu suçtan ötürü cezalandırılmasını istedi. Keskin, dilekçesinde şunları ifade etmişti: "Seçime katılan siyasi partilerden bazılarının, yasanın sağladığı propaganda imkânları dışında ve yasal düzenlemelere aykırı olarak ilan ve reklamda bulunmaları seçimlerin dürüstlüğü ve eşitliği ilkesinin ihlali niteliğindedir. Kamu kurum ve görevlilerinin anılan tekel ve yasakları ortadan kaldıracak bir biçimde özel televizyon yayınına imkân tanımaları, en başta Anayasanın ihlalidir. Anayasa ve yasa kurallarının uygulanması,

öngörülen kurallara işlerlik kazandırılması ve böylece hukuk ihlallerinin önlenmesi sayın savcılığın görevidir. YSK'ce belirlenen düzenleme ve denetim dışında, siyasi partilerin bir özel kuruluşun televizyon yayınlarında paralı ilan ve reklam yapma ve yaptırmaları suçtur..." (Cumhuriyet, 8 Ekim 1991).

Zamanın DYP Genel Başkan Yardımcısı Yaşar Topçu 7 Ekim 1991 tarihinde basına yaptığı açıklamada "Star-1 televizyonu 24 saat Sayın Özal ve Yılmaz tarafından hanedanı kurtarmak için kullanılıyor. Yüksek Seçim Kurulu bu duruma seyirci kalamaz" demişti. Yaşar Topçu basın toplantısında, ayrıca, PTT imkânlarını Star-1'e kullandıran dönemin PTT Genel Müdürü ile TRT kameralarında çekilen görüntülerin Star-1'e aktarılmasına göz yuman TRT Genel Müdürünü suçlayarak, Telsiz Genel Müdürlüğü'ne ve YSK'ye başvuracaklarını açıklamıştı. PTT'nin imkânlarının "korsan" olarak nitelendirdiği Star-1'e kullandırılmamasını isteyen Topçu, konuşmasında "Türkiye'de kazandığı paranın vergisini ödemeyen Ahmet Özal, televizyonunu, babası için, Mesut Yılmaz için kullandırıyor..." demişti (Milliyet, 8 Ekim 1991).

Muhalefetin diğer kanadını oluşturan RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan partisinin seçim beyannamesini açıkladığı 7 Ekim'de Star-1'deki yayınlar için "Hiç kimsenin tenezzül etmeyeceği yakışıksız propaganda ve neşriyat" diyerek zamanı gelince bunun hesabını soracaklarını ifade etmişti.

Star-1'in bu denli taraflı yayını üzerine DYP Genel Başkanı, bu kanalda yayınlanan reklamlarını geri çektiklerini açıkladı. Ayrıca Star-1 televizyonuna bir telgraf gönderen Demirel, ANAP'ın terörle ilgili reklamını yayınlamasından ötürü, Star-1'i kınadığını bildirdi. Bu durum karşısında Cem Uzan söz konusu reklamı yayından çektiklerini açıklamış ama reklam etkisini göstermiş ve amacına ulaşmıştı. Nitekim geçici bir sürtüşmeden sonra DYP tekrar reklamlarını Star-1'de yayınlamaya başladı.

Öte yandan MÇP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş de Star-1'de kendi görüntüsü ve sesinin yer aldığı ANAP reklamlarıyla ilgili olarak yargı yoluna gideceklerini açıklamıştı.

Bir taraftan Star-1 ile sürtüşmeyi devam ettiren siyasi partiler, diğer taraftan da alternatif çözümler arıyorlardı. Bu yönde ilk atılım SHP'den geldi. Star-1'in korsan olduğunu, Anayasa ve yasalara aykırı olarak yayın yaptığını belirten SHP yetkilileri, yasal izin olmamasına rağmen, SHP tandanslı bir özel televizyonun kurulmasını ve yayın yapmasını meşru görüyordu. Kurulan bu yeni televizyonun adı Mega-10'du.

Yüksek Seçim Kurulu, dönemin DYP Genel Başkan Yardımcısı Yaşar Topçu'nun başvurusu üzerine, 9 Ekim 1991 tarihinde bir toplantı yaparak Star-1 yayınlarını kamuoyuna ulaştıran kurum ve kuruluşları uyarmıştı. Toplantıda, link hatlarının kullandırılması nedeniyle özellikle PTT'nin son bir kez daha uyarılmasına karar verilmiş, ayrıca bir duyuru hazırlanarak tüm yetkililer (savcılık, PTT, TRT ve Belediyeler) uyarılmıştı.

YSK'nin bu kararına karşı Star-1 ve Mega-10 yetkilileri "Bu karar bizi bağlamaz, biz haber niteliği olan her şeyi yayınlarız. Biz uydu aracılığıyla yayın yapıyoruz." demişlerdi.

PTT, YSK'nin "seçim yasaklarının ihlal edilmemesi" yolundaki uyarısına uyarak, link hatları dâhil, tüm personel ve araç-gerecinin Star-1 tarafından kullanılmasını durdurdu. Ayrıca PTT kablolu TV şebekesinden verdiği Star-1 yayınını da kesti. Bu nedenle Star-1 haberini Almanya'daki stüdyolarından vermek zorunda kalmıştı.

Yaşar Topçu, PTT'nin YSK'nin kararını ihlal etmesi durumunda yetkili adli mercilerden, PTT'nin araç ve gereçlerinin mühürlenmesini isteyebilecekleri uyarısında bulunmuştu. Ayrıca Ankara Cumhuriyet Başsavcısı da Star-1'in YSK kararlarını ihlali durumunda soruşturma başlatacaklarını açıklamıştı.

YSK'nin bu kararı üzerine bazı belediyeler de kurmuş oldukları çanak antenleri hizmet dışı bırakırken, kimi belediye başkanları da "YSK bize uyarısını resmi olarak bildirdiği anda yayını keseriz" demişlerdi. Sincan ve Düzce belediyeleri bu karara ilk uyan belediyeler olurken, SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ertuğrul Günay da tüm SHP'li belediyelerin bu karara uyacaklarını açıklamıştı. Bu durumu SHP'liler, kendilerinin zaferi olarak kabul ediyorlardı.

Bu olaylar olurken ANAP Genel Başkanlık Saymanı Şadan Tuzcu, ANAP'ın bundan sonra diğer imkânları kullanacağını, YSK kararına saygılı olduklarını belirterek, daha önce Star-1'e ödedikleri paraları da geri alacaklarını bildirmişti. Neticede Star-1 televizyonu artık köşeye sıkışmıştı.

Ekim ayının ilk haftasında Star-1 ile İstanbul Belediye Başkanı arasında çıkan sürtüşme kamuoyuna yansıdı. Cağaloğlu'ndaki Star-1'e ait anteni kaldırmak isteyen Nurettin Sözen'i Star-1 televizyonu zorba ilan etmişti. Ama bu olaydan nasibini alan kişi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Mete Tapan oldu. İstanbul 2 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Üyesi olan Taban, Kültür Bakanı Gökhan

Maraş tarafından görevinden alındı. Böylece Star-1'in intikamını ANAP'lı Kültür Bakanı almış oldu.

SHP, Star-1'e bir taraftan savaş ilan etmiş, diğer taraftan da kendi belediyeleri aracılığıyla bu televizyonun yayınlarını devre dışı bırakmaya çalışmıştı. Ayrıca anayasa ve yasalara göre Türkiye'de yayın hakkının sadece TRT'ye ait olduğunu değişik açıklamalarında, savcılıklara ve YSK'ye başvurularında açıklayan SHP'li yetkililerin, Star-1'i de "korsan" addetmelerine rağmen, Mega-10'u desteklemeleri hatta 10 milyar liralık maddi yardım sağlamaları oldukça ilginçtir.

Türkiye'nin ikinci özel televizyonu Mega-10, 1-5 Ekim 1991 tarihleri arasında deneme yayını yapmış, bilahare normal yayınlarına başlamıştı. Şirketin kâğıt üzerindeki sahipleri (Us Filmcilik ve Yorum Ajans Sahiplerinden Osman Uslu, Mehmet Ural, Ahmet Somuncuoğlu ve Necip Varol) söz konusu televizyonun SHP'den bağımsız olduğunu belirtirken, SHP'nin günde sadece 30 dakikalık yayın hakkına sahip olduğunu belirtmişlerdir. SHP, Mega-10 yetkilileriyle bir anlaşma yaparak günlük 2 saatlik yayının 30 dakikasını kendilerinin kullanmasını sağladı. Dolayısıyla bu ikinci özel televizyon aracılığıyla her gün 30 dakika siyasi reklam ve propaganda yapma imkânına sahip oldu. SHP'nin bu yayını 19 Ekim 1991 tarihi akşamına kadar sürmüştü.

Ayrıca Star-1'in antenlerini kendi belediyelerince devre dışı bıraktıran SHP, dönemin Genel Sekreteri Hikmet Çetin imzası ile kendi belediyelerine bir genelge göndererek, belediyelerden, Mega-10'un yayınlarının kolayca izlenebilmesi için gerekli çalışmaları ve yatırımları yapmalarını istemişti.

Star-1'i korsan sayan ve Türkiye'de yayın hakkının TRT'ye ait olduğunu değişik mahallerde açıklayan SHP'li yetkililer, yaptıkları açıklamalarda kanal kiralamalarına gerekçe olarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın sahibi olduğu Magic Box'ın ve devlet kurumu olan TRT'nin yanlı yayın yapmalarını gösteriyordu (Milliyet, 2 Ekim 1991).

Bu arada, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın Bursa'da katıldığı bir toplantıda Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı'ndan Mega-10'un Bursa'da izlenilmesi için yardım istemişti. Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Teoman Özalp da konuyu yetkili kuruluş olan Bursa Kültür ve Turizm Vakfı'na götüreceğini açıklamıştı.

SHP'nin bu durumunu Sabah Gazetesi Yazarı Bekir Coşkun 6 Ekim 1991 tarihinde Onuncu Köy adlı köşesinde yazdığı günlük yazısında şöyle açıklıyordu: "Star-1'den dolayı iki yıl boyunca ANAP'ı hukuk dışı olmakla

suçladıktan sonra, seçime 20 gün kala aynı işi yapıp, hukuk dışı TV kurmak... Hangi aslan Sosyal Demokrat'ın aklıdır bilemiyoruz... Cumhurbaşkanı ve oğlu anayasayı deldiler diye soruşturma önergeleri verdikten, suç duyurusunda bulunduktan sonra SHP'nin de aynı işi yapmasına izin veren Erdal İnönü'nün hangi mantığa dayandığını da... Eğer Star-1'in yaptığı anayasa suçuysa, SHP'ninki de anayasa suçudur. Yarın nasıl hesap sorabilirler?.. Bu işin yasal yanıydı... Bir de bundan sonra olacakları izleyin: Muhtemelen SHP 'Demokrasi Kanalı'nın sahibi Mega-10 adında bir şirket... Statüsü Ahmet'in televizyonu ile aynı... Dönemin açıkgöz sermayesi ile ailesel ortaklık kurmak, kimi SHP'lilere de SHP'ye de yaramayacak gibi... Demokrasi Kanalı'nı izleyin artık."

20 Ekim genel seçimlerinden bir gün sonra Mega-10 yetkilileri basına bir açıklama yaparak "Almanya'daki hukuksal ve teknik sorunlar nedeniyle" yayınlarına ara verdiklerini açıklamışlardı.

SHP 20 Ekim genel seçimlerinden önce bu tür bir yol izlerken, DYP geçici bir gerginlikten sonra Star-1'e reklamlarını vermeye devam etmişti. DYP İzmir İl Teşkilatı, ANAP ve SHP'nin televizyon ataklarına karşı, hiç olmazsa, İzmir çapında televizyon imkânından yararlanmayı planlamışlardı. Gezici verici ile yayın yapacak Ege-1 adlı televizyon Süleyman Demirel'in konuşmalarını verecek ve DYP'nin İzmir Milletvekili adaylarını tanıtacaktı.

Söz konusu tarihten bir gün sonra (21 Ekim 1991 tarihinde) Mega-10 yayın hayatına ara verirken, Star-1 televizyonunun yönetiminde bir kavga çıktı. Ortağı Cem Uzan'la anlaşmazlığa düşen Ahmet Özal, gümrük komisyoncusu Turgay Aksoylu aracılığı ile Star-1 televizyonuna haciz koydurdu. Bu durum karşısında TV yetkilileri Süleyman Demirel'e başvurarak haciz işlemini durdurmasını istediler. Nitekim Demirel, İstanbul Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nu arayarak işlemin durdurulmasını istedi. Star-1 ancak Demirel'in girişimi üzerine yayınına devam edebildi. Ayrıca Adalet Bakanı Seyfi Oktay da haciz sırasında icra müdürünü telefonla arayarak haczin durdurulmasını rica etmişti (Hürriyet, 29 Aralık 1991).

Başbakan Demirel 31 Aralık 1991 tarihinde düzenlediği basın toplantısında Star-1'in yayınının durdurulmasını kendisinin engellediğini belirterek şöyle devam etmişti: "Star-1 olayının Türkiye Cumhuriyetini neresinden alakadar ettiğini şu anda size söyleyemem." Demirel konuyla ilgili TBMM'de bir araştırma yapabileceğini belirterek, anayasanın özel televizyona izin vermemesine rağmen, PTT'nin Star-1'le anlaşma imzaladığını dile getirmişti (Hürriyet, 31 Aralık 1991).

DYP Sakarya Milletvekili Ahmet Neidim de Aralık 1991 ve Ocak 1992 tarihlerinde TBMM'ye soru önergeleri vererek, Star-1'in reklam karşılığı faturalarını usulüne göre verip vermediğini ve bunların nasıl vergilendirileceğini sormuştu.

Hükümet ile muhalefet arasında bu tür olaylar sürüp giderken Star-1 televizyonu kendi içinden alternatifini çıkararak 8 Ocak 1992 tarihinde deneme yayınına başlamıştı. Bu konuda ilk açıklama Telsiz Genel Müdürlüğü'nden geldi. Söz konusu açıklamada, Tele On'un korsan yayın yaptığı ve görüntü kargaşasına yol açacağı bildirilmekteydi.

Bu açıklamalara bakıldığında, DYP'nin 20 Ekim genel seçiminden sonra Star-1 televizyonuna, özellikle Cem Uzan-Ahmet Özal kavgasından sonra, seçimden öncekinden daha farklı davrandığı bir gerçektir. Hatta Demirel, yaptığı basın toplantısında, olay hakkında bir şey söylemeyeceğini, konuyla ilgili bir meclis araştırması açılabileceğini bildirerek, tavrını açıkça sergilemekteydi.

Her ne kadar DYP ve SHP milletvekilleri konu üzerine gitmeye çalışsalar da, Demirel'in temkinli olduğunu görüyoruz. Demirel'in bir yandan özel televizyon yasasını çıkartmayı beklerken, Star-1'den de kendi çıkarları doğrultusunda yararlanmayı düşünüyor olması kuvvetli bir ihtimaldir. Kısacası Demirel bu konuda idare-i maslahat politikası gütmüştür.

SONUÇ

Siyasi oluşumların toplumda yer edinebilmeleri ve iktidar mücadelelerinde başarılı olabilmeleri, kitlelere seslerini duyurabilmelerine ve kendilerini tanıtabilmelerine bağlıdır. Yüz yüze iletişimle kitlelere ulaşmanın güçlüğü kitle iletişim araçlarını ön plana çıkarmıştır. O nedenle bu araçlar siyasi oluşumların ilgi odağı olmuştur.

Radyo ve televizyon, klasik anlamdaki siyaseti zorlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, liderler meydan meydan gezip programlarını açıklama, halkı aydınlatma zahmetinden kurtulmuşlardır. Aynı zamanda, siyasi partiler miting düzenleme gibi fazla külfeti olan faaliyetleri ikinci plana atmakta, siyasi çalışmalarını ağırlıklı olarak radyo ve televizyon aracılığıyla yapmaktadır.

Ülkemizde radyo ve televizyonun siyasal iktidarlar ve partilerle olan ilişkilerine bakıldığında siyaset ile medyanın son derece iç içe olduğu görülecektir.

Radyonun ilk döneminde, şirketin ticari kuruluş esaslarına göre hareket etmesi Kemalist devrim taraftarlarını rahatsız etmiştir, oysa radyonun devrim ilkelerini halka iletmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Aydınlar da yaptıkları açıklamalarda ve yazdıkları makalelerinde, Sovyetler Birliği'ndeki uygulamaları da örnek göstererek, radyonun asıl görevinin müzik yayını yapmak değil, tam aksine, halkın devrim ilkeleri doğrultusunda terbiye edilmesi olduğunu savunmuşlardır. Nitekim bu ve benzeri eleştiriler sonucunda radyo devletleştirilmiş, müzik yayınlarına varıncaya kadar yönetimin tercihleri yayın politikasında etkili olmuştur.

Tek parti döneminde radyo CHP'nin ilkelerini yaymakla görevli bir araç olarak görülürken, çok partili hayattan sonra gerek radyo gerekse televizyon kitle iletişim aracı olma kimliği kazanmıştır.

Çok partili hayata geçildikten sonra Türkiye'nin Batı'ya özellikle ABD'ye yanaşması, radyonun bu ülke kuruluşları ile ilişkiye girmesine, Sovyet Bloku ülke kuruluşlarına karşı temkinli davranmasına neden oldu. NATO Saati, Küba Sorunu, Utanç Duvarı... vs. adlı programlar bu düşünce sonucu hazırlanmıştır.

1930'lu yıllarda, aşırı ırkçı akımların dünyada revaçta olması nedeniyle açılması uygun görülmeyen bölge radyolarını, 1950'den sonra, DP iktidarı, mesajlarını tüm halka ulaştırmak amacıyla, açmaya başlamıştır. 1960'ta da

ihtilali yapan askeri yönetim halkın yabancı radyoların olumsuz yayınlarından etkilenmemesi için bölgesel radyo uygulamalarının faydalı olacağını düşünmüştür.

Çok partili hayata geçildikten sonra, radyonun siyasi parti faaliyetlerine açılması ve Türkiye'deki demokrasi sürecine katkıda bulunmasının yanında, 1960 ihtilaline giden yolun da radyodan geçmesi veya olayın faturasının radyoya kesilmesi anlamlıdır. Kitle iletişim araçları demokrasinin oturmasına, yaygınlaşmasına neden olabileceği gibi tam aksine, demokrasi kanallarının tıkanmasına da yol açabilmektedir.

Kitle iletişim araçları toplumun objektif olarak aydınlatılması ve halkın iktidara katılabilmesi sürecine katkıda bulunmasının yanı sıra, tek yanlı kanaatlerin oluşmasına da neden olabilmektedir. Dolayısıyla demokratik ülkelerde kitle iletişim araçlarının hükümetin veya herhangi bir partinin yayın organı gibi değil, demokratik düşüncenin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmesi gerekir.

Hükümetin radyo ve televizyonu kullanarak halkı yönlendirdiği ve bilgilendirdiği düşüncesi eksiktir. Gerek toplum ve gerekse bireyler, bu tip suistimaller karşısında, radyosunu kapatma veya herhangi bir tepkide bulunma yolunu seçebilmektedir. Bu uygulama, demokratik ortamda baskıcı uygulamaların umulduğu gibi sonuç vermeyeceğini göstermektedir.

DP radyoyu, iktidarı kaybeden bürokrat, ordu ve CHP taraftarlarının amansız saldırıları ve muhalefetleri karşısında müdafaa aracı olarak görmüştür.

1960 ihtilali sonrası 359 sayılı yasa ile TRT özerk bir kuruluş haline getirilerek, siyasal iktidarların radyo üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak siyasal iktidarlar, "özerklik statüsü altında komünizm propagandası yapılıyor" gerekçesiyle mali denetim kartını kullanarak radyo üzerinde etkili olmaya çalışmıştır.

Özerklik statüsünün TRT'nin tarafsızlığını sağlamak amacıyla getirilmesine rağmen, kurum çalışanları bunu söylenemeyenleri söyleyebilme şeklinde algılamış ve bu iyi niyeti komünizm propagandası yapmakla suistimal etmişlerdir. Nitekim özerkliği TRT'nin olmazsa olmaz şartı kabul eden CHP, sol aydınlar ve TRT çalışanları, İsmail Cem'in Genel Müdür olmasıyla bu fikirlerinde ısrarcı olmamışlardır. Dolayısıyla bu kesim için önemli olan TRT'nin statüsü değil, TRT'nin yöneticilerinin yayıncılık anlayışıdır.

İsmail Cem'in TRT Genel Müdürü olmasıyla Marksist düşünce radyo ve televizyon aracılığıyla rahatlıkla propaganda imkânı bulmuştur. Bu uygulamalar sağ düşünceyi benimseyen derneklerin tepkilerine yol açmıştır.

Siyasi partiler her akşam ekranda görünerek, halkın sempati ve beğenisini kazanacaklarını kabul etmişlerdir. Özellikle Şaban Karataş döneminde haber bültenlerinde her bir partiye 120 saniye zaman ayrılması kararının verilmesi, siyasi partilerin, her gün yerli yersiz tüm konularda açıklama yapmalarına ve haber bültenlerinin düzeysiz siyasi mesajlarla sulandırılmasına neden olmuştur. Bu nedenle TRT yönetiminin siyasi partiler konusunda, kendi yayıncılık ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi, çağdaş habercilik ve yayıncılık açısından daha tutarlı bir yaklaşımdır.

1980 öncesinde şiddetli ideolojik tartışmaların yaşandığı bir dönemde, TRT yöneticileri bu sürece katkıda bulunmak amacıyla, kendi ideolojik düşünceleri doğrultusunda filmleri tercih etmiştir. İhtilal dönemlerinde ise radyo ve televizyon kurumu askeri kişiler tarafından idare edilmiş ve darbeler meşru gösterilmeye çalışılmıştır.

Radyo ve televizyonda siyasi parti faaliyetlerinin yayınlanmasına önem verilmesi, açık oturumların yayınlanması, liderlerin beyanatlarının objektif olarak halka iletilmesi partilerin gerek liderlerinin tanınmasına ve gerekse fikirlerinin öğrenilmesine katkıda bulunmuştur. 1983 genel seçimlerinden sonra Özal ezici çoğunlukla iktidara gelebilmişse bunun en önemli nedenlerinden biri, seçimlerden önce televizyonda düzenlenen açık oturum programlarında gösterdiği üstün performanstır.

Muhalefet partileri, TRT'den siyasi partilere ve faaliyetlerine daha duyarlı olmasını veya partilerin radyo ve televizyondan daha fazla yararlanmalarına imkân sağlamasını talep ederken, muhalefetten iktidara geçen parti de, önceden talep ettiği şeyleri unutup, radyo ve televizyonu kendi partisinin yayın aracı haline getirmeye çalışmıştır. Bu düşüncenin ana nedeni, radyo ve televizyonun iktidarı elde etme ve hükümetin ömrünü uzatmada sihirli bir araç olarak görülmesidir.

TRT tekeli döneminde radyo ve televizyonu kendi çıkarları doğrultusunda kullanan iktidar partisi, aynı zamanda özel televizyonu da bu amaç için kullanabilmiştir. Bu durum TRT yöneticilerinin koltuk endişesinden ve özel televizyonun, iktidarın kendisine vereceği imkânlardan yararlanma düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde birçok sorunun fatura edildiği radyo ve televizyonda yayınlanan haber programlarını izleyen bireyler, politikacılar hakkında şu

veya bu şekilde bir kanaate sahip olabilmektedir. Bireylerin politikaya ilgisinin artması veya bunun tam tersine siyasi sürece katılmaması bu bilgilenme sonucunda oluşabilmektedir. Bu nedenle demokratik ülkelerde, demokrasinin ürünü olan siyasi partilerin radyo ve televizyonu kendi çıkar araçları olarak değil, demokrasinin dolayısıyla kendi varlıklarının vazgeçilmez unsuru olarak görmeleri gerekir. Aksi takdirde bundan herkes zarar görecektir.

Kitle iletişim araçları, toplum kanaati üzerinde etkili olabilmesi nedeniyle, belirli düşüncedeki çıkar gruplarının hedefi haline gelmektedir. Bu nedenle radyo ve televizyon kurumlarının, başkalarının müdahalesine imkân vermeyen, çağdaş anlamda yayın yapabilecek bir statüye kavuşturulması toplumun ve demokrasinin yararına olacaktır.

EK 1. SÖYLEŞİ:

Şaban Karataş'la 23 Şubat 1993 tarihinde yapılan söyleşi.

Yusuf Devran: 359 sayılı kanunla sınırları belirtilen yayın esaslarını nasıl anlıyorsunuz?

Şaban Karataş: TRT'nin 359 sayılı kanunla gösterilen yayın esasları hemen hemen iki üç paragrafta özetlenebilir. Başlıca yayın esasları her çeşit çalışma ve yayın faaliyetlerinde Anayasanın özüne ve sözüne bütünüyle bağlı olmak, insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyete, Türk devletinin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne bağlılığını güçlendirmek, Atatürk devrimlerinin Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını öngören dünya görüşünü yerleştirmek ve geliştirmek, milli güvenlik ile genel ahlakın gereklerini gözetlemek.

Şimdi aslında bu dört paragraflık başlıca yayın esasları TRT kurumunun nasıl idare edileceğini göstermektedir. Ancak TRT İsmail Cem döneminde kullandırıldı. İsmail Cem ben halkımdan yanayım diyor. Bana bu mevzuda en çok destek sosyalist soldan geldi diyor. Niye Marksistlerden geldi demiyor?

Yusuf Devran: Sizin döneminize ilişkin de Turancılık suçlamaları yapılıyor?

Şaban Karataş: O zamanki ruh halini söyleyeyim ortada gerçekten müşkül bir durum vardı. Madem herkes yorumda serbest. Bizi de Türk milliyetçiliği ile devletçilikle falan yorumluyorlar. Biz de Türk milliyetçiliğini yorumladık. Yani Türk milletinin baki kalmasını sağlayan faktörler, yani ne o, Türk milletinin töresi, Türk milletinin dili. Biz böyle gördük. Yani Türk milliyetçiliği açısından bakmayı da kendi yorumumuz olarak aldık. Ve anayasaya da kanunlara da aykırı olmadığına kanaat getirdik. Mesela diyor ki kültür ve eğitime yardımcılık hizmetinde Türk eğitimi ile ilgili kanuna riayet eder. O kanun gerçekten maarifin hedeflerini güzel tarif etmiş. Onlara işte bu da kanun dedik. Öyle talimat verdik. Onun için benim zamanımda hazırlanmış genel yayın planı. Bu genel yayın planında tabii ki kanunun söylediği Atatürk ilkelerine saygı var. Esas şu: Bütün fertleri kederde, tasada, kıvançta ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ilkeler etrafında toplayan Türk milliyetçiliği. Müzikte de böyle. Mesela, dedik ki Türkiye dışındaki Türklerin 1975 halk musikileri ve

halk oyunlarında yapılmış çalışmalarında malzeme sağlanacak ve yayınlara aktarılacaktır.

Yusuf Devran: Halkçı ve Atatürkçü olmamakla da suçlamalar yapılıyor?

Şaban Karataş: Orada Atatürk'ün şahsı ve cumhuriyetin kuruluşunda riayet ettiği, ortaya koyduğu ilkeler açısından meseleye baktığımızda TRT'de bunları anlayacak ve yorumlayacak kişi yoktu. Belirli günler var. Atatürk'ün ölüm günü yayın yapıyorlar. Seyisini çağırıyorlar "ata nasıl binerdi?", aşçıbaşını çağırıyorlar "kuru fasulyeyi nasıl yerdi?" gibi şeyleri anlattırıyorlardı. Ben bunları küçük düşürücü olarak görüyorum. Biz bunu yapmadık. Biz milli Türk devletinin kurucusu olarak görüyoruz. Devletin başına geçirmişler, önder seçmişler... Ona biz Türk milliyetçisi olarak bakıyorduk... Bu gibi programları yapacak adam yoktu. Adamları seçerken de böyle seçtik. Biz TRT'yi idare ederken kapıdan Marksist girmişse girmemiş mesabesindedir.

Yusuf Devran: Sizce TRT bu bağlamda ne yapmalı?

Şaban Karataş: Bir defa TRT halkla bütünleşmeli. Birileri için yayın yapıyorsanız onu beğenip beğenmediğini sormanız lazım.

Yusuf Devran: TRT'ye program hazırlarken, yapımcıların asıl amacı neydi?

Şaban Karataş: TRT Yönetim Kurulu kendine göre Türk milletini nasıl adam etmek gerektiğine dair birtakım önyargılarla program hazırlardı. Mesela çok sesli müziğin yayın oranlarını düşünürseniz Atatürk'e karşı gelmekle itham edilirsiniz. Dini yayınlarda da açıklamalar Allah'ın buyurduğu gibi değil, kendilerinin nasıl olmasını istediği gibi yapılıyordu. Uyduruyorlardı. Kendi anlamadıkları dinlerini gösteriyorlardı. Bir hoca çıkıp Kur'an okudu mu, efendim laik Türkiye Cumhuriyeti'nde nasıl Arapça Kur'an okunur?.. Biz bunlarda ısrar ettik. Müzik mi diyorsunuz, programları halka soralım. Halk hangisini seviyor? Mesela Türk Halk Müziği bugünkü haliyle devam etsin diyenler %92, opera yayınları devam etsin diyenler %2,5. Bunun ideolojik yanı yok. Mesele Türk milletini adam etmek üzere dünyaya gönderildiklerini düşünen bu insanların bu devlet kurumuna yerleşmesi.

Yusuf Devran: Kurumsal anlamda ya da kurumun geleceği noktasında neler yaptınız?

Şaban Karataş: Biz gelecekte o kurumda Türk milletinin gerçek değerleriyle anlatılacağı program ve haberi hazırlayacak elemanı

yetiştirmek niyetindeydik. Çünkü mevcut elemanların hiçbirisi buna elverişli değildi. Biz oradaki yayın hizmetlerinde çalışanların %100'ünü yok sayarak oraya adam aldık. Ama mevcutların %25'i kadar adam aldık.

Yusuf Devran: Siyasi liderler size hiç müdahale etti mi?

Şaban Karataş: Hükümetin başındaki zata (Demirel'e) ben genel müdür olursam orayı benim yöneteceğimi, içlerine sindiremezlerse beni genel müdür yapmamalarını söyledim. Nitekim herhangi bir telkin olmadı. Feyzioğlu ve Erbakan dostluk ve ahbaplık şeklinde çok uygun bir insanla telkinde bulunmak istediler. Ben "Kendilerinin başbakan yardımcılığına devam ederlerse memnun olacağımı, TRT'yi benim idare etmeme müsaade etmelerini" söyledim. Ondan sonra bir şey söylemediler. Süleyman Bey ve Türkeş Bey hiçbir şekilde ima bile etmediler.

Yusuf Devran: Komünizm rüzgârının önünü kesmek için neler yaptınız?

Şaban Karataş: TRT'deki elemanlar Dev-Yol ve Dev-Sol diye ikiye ayrılmışlardı. Aralarında birlik sağlayamıyorlardı. Aksi takdirde TRT'ye el koyacaklardı. Biz "Komünistlerin bu memlekete hiçbir şey yapamayacaklarına" dair yayın yaptık. Nasıl yaptık? Dünyada bu konuda hazırlanmış filmler var. Mesela Rusya'da ilme nasıl itibar edildiğini gösteren Nisenko hadisesini getirdik. Biliyorsunuz Nisenko genetikçi değildir. Oradaki genetikçiler rejimi rejime ezdiren bir madrabaz, soytarıydı. Bunları getirdik. Demiryolu Çocukları, Duvarların Ötesi'ni getirdik. KGB'yi getirdik. Tabii bu arada CIA'yı da getirdik. Ve dünyada siyaset sahnesinde devletlerin, iktidarların el değiştirmesine neden olan bu fesadın mahallerini teşkil eden ajanların ne olduğunu millete gösterdik. "Belediyecilik, halk hizmeti, zenginlik nedir?" bunları konu edinen filmleri getirdik. Küçük Ağa'yı çevirdik.

Bence asıl mesele şu: Bilinçli, bilinçsiz bilhassa İsmail Cem TRT genel müdürü olunca ortaya çıktı. Daha önceki dönemlerde de vardı. Evvelki dönemlerde Marksistlerden TRT içerisine büyük sızmalar oldu. TRT'de sözü geçenlerin çoğu Marksistti. İsim söylemek istemiyorum. Özdemir İnce diye birisi var. Marksist temaları işliyor bu şair. Kasaroğlu genel müdür olunca bu kimseyi etkili göreve getirdi. Bunların amacı Türkiye'yi bolşevizme hazırlamaktı.

Yusuf Devran: Ecevit'in yaklaşımı nasıldı?

Şaban Karataş: Ecevit kesin kanaatleri olan, kanaatleri oluşturulmuş bir insan değil. Kendi içinde tutarlı değil. Ben Turancıyım. Eğer Turancılık

bütün dünyadaki Türkleri kendi milletinden saymaksa ben Turancıyım. Turancılık bu insanları bir bayrak altında toplamaksa da olabilir. Turancılık, Türkleri kendi kaderini paylaşmaları için gerekli yollara başvurmaları da olabilir. Yani dünyada Türklerin kendisine sahip çıkması ve Türklerin bir millete mensup olduklarına inanmalarıysa ben Turancıyım.

Ben mesela Ziya Gökalp'in,

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan vatan.

Büyük ve müebbet bir ülkedir Turan."

şeklindeki görüşlerine katılırım. Ama o Turan neresi olursa olsun, isterse yirmi tane devlet olsun. Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Asya'dan gelmiş Türklerin (Kürtler, Lazlar, Çerkezler... vs. Türktür.) olduğuna inanıyorum.

Mesele şu: Ecevit diyor ki, "Anadolu öyle bir yerdir ki, dünyanın her yerinden buraya insanlar gelmiş, bir potada kaynaşmış. Bu arada Asya'dan Türkler de gelmiş. Böyle diyen bir insanın Turancılığı savunduğunu söylemek üzerinde konuşulacak bir mesele değildir. İsmail Cem, Ecevit'in ideoloji arkadaşıydı. Onu gayesine hizmet etmesi için Genel Müdür yaptı. Ecevit'in amacı aşama aşama barışçı yollarla Marksizme geçmekti. Bugün aklı başına gelmiş gözüküyor.

Yusuf Devran: Sol grupların halkçılık anlayışı neydi?

Şaban Karataş: Hem Marksistlerin hem de Atatürkçülerin halkçılık anlayışı yanlıştır. Yani şunu söylüyorum: Bunlar halk deyince emekçi, okumamış, sokaktaki insanları kastediyorlar. Halkçılık anlayışı Erol Güngör'ün kitaplarında izah ettiği gibidir.

KAYNAKÇA

Atatürk İlkeleri, Programlar Müzik Konularında Uyulması Gereken Esaslar ve Alınacak Tedbirler, TRT yayınları. No: 72.

Akarcalı, S. (1988). Yapısal Fonksiyonel Kurum Açısından TRT Kurumu. AÜBYYO Yıllığı.

Akman, M. (1985). TRT'de 3 Yıl 2 Ay: Bir Devrin Perde Arkası. İstanbul: TRT

Aksoy, M. (1960). Partizan Radyo ve DP. Ankara: Forum.

Alemdar, K. (1981). Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun Geçirdiği Aşamalar Üzerine Bazı Görüşler. İletişim, 1, 1-11.

Arıdor, Ş. (1948). Yurdumuzda Radyo. Radyo, 7, 83-84.

Aydemir, Ş. S. (1989). Menderes'in Dramı. İstanbul: Remzi Kitabevi

Ayikan, A. (1978). Türkiye'de Televizyonun İşlevi. TRT Yayıncılık ve Haberleşme Dergisi, 4 (38), 22-23.

Aziz, A. (1973). Yeni TRT Yasası. A. Ü. SBF Dergisi, 27 (4), 101-134.

Aziz, A. (1975). Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Aziz, A. (1979). Kırsal Kesimin Toplumsallaşmasında Radyo ve Televizyon. A. Ü. SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu.

Aziz, A. (1980). Radyo ve Televizyonun Bireyin Tutum ve Davranışlarına Etkisi. Amme İdaresi Dergisi, Haziran 13 (2), 20.

Aziz, A. (1981). Radyo ve Televizyon Yayınları ile Eğitim. Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi.

Aziz, A. (1982). Radyo ve Televizyonla Eğitim. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi.

Aziz, A. (1984). 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Yasası. Amme İdaresi Dergisi 17 (1), 78-106.

Beşiroğlu, A. (1978). Hükümet Bildirileri. TRT Yayıncılık ve Haberleşme Dergisi, 4 (36), 1-8.

Bulak, S. (Der). Televizyondan Görüntüler. Varlık Yıllığı, 1977-1978-1980-1981-1975-1976-1983-1984.

Cankaya, Ö. (1990) Dünden Bugüne Radyo ve TV, Ankara: Ajans Türk.

Cankaya, Ö. (2003) Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cem, İ. (1976) TRT'de 500 Gün. İstanbul: Gelişim Yayınları.

Cem, İ. (1979). Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi. İstanbul: Cem Yayınları.

Duran, L. (80). TRT’de Seçim Propagandası Konuşmaları Üzerine Ön Denetim: İdare Hukuku Dergisi. 13.

Duru, O. (1982). Türkiye’de İlk Radyo Yayını ile İlgili Bir Belge. Milliyet Sanat Dergisi, 42, 9.

Ecevit, B. (1988). Devlet Medya İlişkileri. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay. (9-11 Nisan 1988 tarihli İstanbul’da düzenlenen "Çağdaş Teknolojik Gelişmeler Işığında Devlet Medya İlişkileri" adlı seminerin tutanağı.

Evren K. (1982). Kenan Evren’in Yeni Anayasayı Devlet Adına Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar. Ankara: TBMM Basımevi.

Gönenç G. (1977). Türkiye’de Radyo ve Televizyonun Tarihçesi. Elektrik Mühendisliği, 246.

Gönenç, G. (1981). Türkiye’de Radyoculuğun Tarihinden Sayfalar. Bilim ve Sanat 10, 13-16.

İlal, E. (1972). Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

İleri, R. N. (1986). 27 Mayıs Menderes’in Dramı. İstanbul: Yalçın Yayınları.

İpekçi, İ. C. (1976). TRT’de 500 Gün. İstanbul: Gelişim Yayınları.

Karataş, Ş. (1978). TRT Kavgası. İstanbul: Emek Matbaacılık.

Kili, S. (1976). 1960-75 Döneminde CHP’de Gelişmeler. İstanbul: Boğaziçi Ün. Yayınları.

Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna: TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri. Ankara: SBF.

Kösoğlu, N. (1984). Televizyon Programları. Töre, 13 (153), 11.

Nebioğlu, Z. (1981). TRT Onuncu Genel Danışma Kurulu Tutanağı.

Oskay, Ü. (1971). Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon: Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar. Ankara: A. Ü. SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu.

Öngören, M. T. (1976a). Ankara TV’si 1968. AÜBYYO Yıllığı.

Öngören, M. T. (1976b). Çelişkiler İçindeki TRT. Varlık Yıllığı, 17, 199-203.

Öngören, M. T. (1977). Ankara Televizyonu. A. Ü. SBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllığı, 1974/1976 içinde (119-149). Ankara: A. Ü. SBF

Basın Yayın Yüksek Okulu.

Öngören, M. T. (1982). Türkiye'de Televizyonla İlgili Çeşitli Tarihler. İletişim, 4, 267-295.

Öngören, M. T. (1982). Yeni Anayasada TRT. Milliyet Sanat Dergisi, 54, 39.

Öngören, M. T. (1982). Radyo ile Soğuk Savaş. Milliyet Sanat Dergisi, 45, 39.

Öngören, M. T. (1983). Televizyonda 6 Kasım Seçimleri Üzerine. Milliyet Sanat Dergisi, 84, 44.

Öngören, M. T. (1985a). Televizyonda Yeni Dönemin Anlamı. Milliyet Sanat Dergisi, 130, 2-5.

Öngören, M. T. (1985b). 1984'te Televizyonculuğun Neresine Geldik. Varlık Yıllığı, 26, 73-80.

Özdek, R. (1977). Hedef TRT. İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Yayınları A.Ş.

Sayılgan, A. (1969). Korsan Radyolar (Bizim Radyo) ve Türkiye'deki Hoparlörleri. Ankara: TRT.

Solak, İ. (1975). İsmail Cem Dosyası. Ankara: Anka Yayınları.

Suver, A. (1979). Darağacında Üç Yiğit. İstanbul: Su Yayınları

Şenyapılı, Ö. (1977). TV'nin Türk Toplumuna Etkileri. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Tamer, E. C. (1983). Dünü ve Bugünüyle Televizyon. İstanbul: Varlık Yayınları.

Tanrıkorur, Ç. (1984). TRT Kimlerin Elinde. Töre, 13, 20-22.

Taşer, C. (1976). Kamuoyu ve Kamuoyunu Oluşturan Bir Araç Olarak Radyo ve Televizyon. TRT Yayıncılık ve Haberleşme Dergisi, 2 (18), 8-10.

Taşkıran, S. (1979). TRT Kimin?. Türkiye İktisat Gazetesi, 17, 2-8.

Tokgöz, O. (1976). Televizyonun Kadının Siyasallaşmasında Etkisi. A. Ü. SBF Dergisi, 31 (1/4), 131-149.

Tokgöz, O. (1977). Siyasal Haberleşme ve TRT'nin Rolü. A.Ü. SBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllığı 1974/1976 içinde (79-95). Ankara: A. Ü. SBF Basın Yayın Yüksek Okulu.

Tokgöz, O. (1979). Siyasal Haberleşme ve Kadın: 1973 Genel Seçiminde Ankara'nın Çankaya İlçesi'nde Yapılan Araştırma. Ankara: A. Ü. SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu.

Topuz, H. (1977). Televizyon, Radyo, Basın ve Afişle Seçim Savaşları (F. Doğan, çizen). İstanbul: Milliyet.

TRT 1974 Genel Yayın Planı. TRT Yayınları.

TRT 1975 Yılı Yayın Programı Tasarımı.

TRT 1977 Genel Yayın Planı. TRT Yayınları. No: 84.

TRT Danışma Kurulu Tutanağı: 20 Ekim 1975.

TRT Kamuoyu Araştırması (1985). TRT Yayınları.

Tuğrul, S. (1975). Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları. Ankara: Koza Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1952). Türkiye'de Siyasi Partiler. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Tuncay, İ. (1988). Devlet Medya İlişkileri. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Varlık, M. B. (1983). Türkiye'de Radyo Yayınlarına İlişkin Bir Belge. Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Dergisi, 5, 135-140.

Vural, S. (1986). Radyo-Televizyon Kurumlarında Yönetim ve Türkiye'deki Uygulama. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yener, F. (1985) Ektiğimizi Biçiyoruz: Radyomuzda ve Televizyonumuzda Müzik. Milliyet Sanat Dergisi. (103) 10.

[1] "Medeni âlemde çok ileriye varan milletlerin hayatını örnek tutarak içtimai çalışma metotlarının başından sonuna kadar tetkikatımızı derinleştirmek lâzım gelir. Ben, iptidai ve sistematik bir maarif sistemi programının esaslı surette organize ettirilerek köylü hayatına tatbikini Türk inkılabının ideolojisine uygun bir yeni milli terbiye esasının kurulmasını en pratik olarak radyodan bekliyorum.

Bu sahada örnek aldığım "memleket, bütün dünyada ilk defa olarak başka bir rejim"in tatbik sahasını teşkil eden Rusya'dır. İçtimaileşme prensiplerinin en geniş davalı esaslarına dayatıldığı iddia olunan bir inkılap sisteminin en har müdafii, en koyu propagandacısı, en mutaassıp ve müfrit taraftarı radyodur.

Halk terbiyesinde iki nevi metodun (1- Terbiyevi tedbirler 2- İcbari tedbirler.) birinci sınıfına dâhil icra vasıtalarının en kuvvetlisini teşkil eden bu irşat ve tenevvür vasıtasının kullanılması hakikaten fevkalâde ümit verici neticeler doğurur.

Rusya'da Rus inkılabının ideal manzumelerine uygun olarak mütehassıs komitelerin nezaret ve murakabeleri altında tanzim edilen radyo programları ile idare edilen radyo faaliyeti rejimin gün geçtikçe artan bir şevkle ebedileşmesini ve halk tabakaları tarafından kolayca anlaşılmasını temin ediyor.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı'nın bu gayeyi temindeki icrai tedbirleri tetkikatıma göre gayet amelidir. Bu tedbirleri burada örnek teşkil edebileceği kanaatiyle kısaca zikrediyorum:

1- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı ülkesinde her köyde bir radyo dershanesi açılmıştır.

2- Bu dershanelerde günün muhtelif saatlerine köyleri teşkil eden halk tabakalarının devamları ile yapılan neşriyatı can kulağı ile takip etmeleri temin kılınmıştır.

3- Halkın bu dershanelere devam keyfiyeti hükümet mürakabesi, bilhassa zabıta amirlerinin yoklaması ve gelmeyenlere veya devamsızlara ceza tertip ve tayini suretle teyit edilmiştir.

Şu izahattan da anlaşılır ki, radyodan beklenilen netice, terbiyevi ve tekamüli bir yol takip etmekle beraber, icra vasıtalarını teşkil eden hususat icbari unsurlarla takviye edilmiştir. Her günün muhtelif saatlerinde ve mutemedi bir değişiklik şeraiti içinde, içtimai seviye yüksekliğini temin edecek ve inkılap esaslarını kökleştirecek ne kadar mevzu aklü hayale

gelirse yekavaz bir lisanla 150 milyonluk koca bir camiaya mütemadiyen tekrarlanır.

Hâlbuki bizde en ziyade ihmal edilen, gelişigüzel ve hiç kıymeti haiz bulunmayan programlarla idare edilen müessese budur. Türk inkılabının istinat ettiği ideal manzumelerini yayan, içtimai hayatımızdaki değişikliklerden köylüyü haberdar eden kıymetli bir radyo organizasyonuna karşı bulunan ihtiyacımızı artık daha fazla ihmal edemeyiz.

Bu hususta inkılabın ruhuna uygun radyo programlarının tayin ve tespiti ile bunların yeniden teşkil olunacak radyo merkezlerinden neşrü tamimini ve köylerde radyo dershaneleri açılması keyfiyetinin tafsil ve daha açık tatbiki çarelerinin zikrini mütehassıslarına bırakırım.

Benim maksadım büyük inkılap adamlarımıza; vatanseverlikten doğan naçiz bir temenni izharından ibarettir. Türk inkılabının müdiranı umuru inkılabın geleceğe kök salması çarelerini daha ileriye götürdükleri sırada, bunu da nazarı itibara alırlarsa esaslı bir koruma vasıtasını kazandırmış olurlar.

Zira Türk inkılabının da en har müdafii, en koyu propagandası, en mutaassıp ve müfrit tarafları radyo olacaktır.

Türk içtimai seviyesinin yükselmesi, medeni âlemde nazım rolünü yapanların en önünde bulunması için yeni milli terbiyeyi yaratacak umumi ve esaslı bir maarif sistemi ile onun icra vasıtalarına sahip çıkmak, Türk camiasının dahi en ileriye gitme refahı için büyük çaredir."